

EGE BÖLGESİ SANAYİ ODASI

**2015 YILINDA
TÜRKİYE, DÜNYA
EKONOMİSİ
2016 YILINDAN
BEKLENTİLER**

2015 YILINDA TÜRKİYE, DÜNYA EKONOMİSİ 2016 YILINDAN BEKLENTİLER

OCAK 2016

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
1. 2015 YILINA GİRERKEN DÜNYA EKONOMİSİ	5
1.1. 2015 ÖNCESİNDE DÜNYA EKONOMİSİNDE GENEL TRENDLER.....	7
1.2. 2015 ÖNCESİNDE DÜNYA EKONOMİSİNDE TEMEL GÖSTERGELER.....	8
2. 2015 YILINDA DÜNYA EKONOMİSİ	16
2.1. GENEL BAKIŞ.....	17
2.2. EKONOMİK BÜYÜME.....	18
2.3. İSTİHDAM VE İŞSİZLİK.....	22
2.4. CARİ DENGE.....	23
2.5. KAMU DENGELERİ VE BORÇLAR.....	26
2.6. TASARRUFLAR VE YATIRIMLAR.....	28
2.7. DOLAR DEĞERİNDEKİ GELİŞMELER.....	30
2.8. BORSALARDA GELİŞMELER.....	31
2.9. REZERVLERDE GELİŞMELER.....	34
2.10. EMTİA FİYATLARINDA GELİŞMELER.....	35
3. 2015 YILINA GİRERKEN TÜRKİYE EKONOMİSİ	39
3.1. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE DENGELER.....	39
3.2. İSTATİSTİKLERLE MEVCUT EKONOMİK DURUM.....	42
3.3. DÜNYA EKONOMİSİNDE TÜRKİYE.....	47
4. 2015 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ	49
4.1. TEMEL MAKRO BÜYÜKLÜKLERİN GELİŞİMİ.....	49
4.1.1. ÜRETİM VE BÜYÜME.....	49
4.1.2. HARCAMALAR VE BÜYÜME.....	54
4.1.3. YATIRIMLAR.....	57
4.1.4. İSTİHDAM VE İŞSİZLİK.....	58
4.1.5. DIŞ TİCARET, ÖDEMELER DENGESİ VE KURLAR.....	61
4.1.5.1. DIŞ TİCARET.....	61
4.1.5.2. ÖDEMELER DENGESİ.....	67
4.1.5.3. ULUSLARARASI YATIRIM (DÖVİZ) POZİSYONU.....	71
4.1.5.4. DÖVİZ KURLARI.....	72
4.1.6. KAMU KESİMİ DENGESİ.....	74
4.1.6.1. BÜTÇE DENGESİ.....	74
4.1.6.2. BÜTÇE NAKİT DENGESİ VE FİNANSMANI.....	75

4.1.6.3. KAMU BORÇ STOKU.....	76
4.1.6.4. KAMU BORÇLANMA FAİZLERİ.....	80
4.1.7. ENFLASYON.....	81
4.1.8. FİNANSAL YATIRIM ARAÇLARI.....	84
4.1.9. PARA, MEVDUAT VE KREDİLER.....	87
4.1.9.1. PARASAL GELİŞMELER.....	87
4.1.9.2. MEVDUAT GELİŞMELERİ.....	89
4.1.9.3. KREDİ GELİŞMELERİ.....	90
4.1.10. ÖDEME ARAÇLARINDA GELİŞMELER.....	94
4.2. SANAYİ SEKTÖRÜNDE GELİŞMELER.....	97
4.2.1. ÜRETİMDE GELİŞMELER.....	99
4.2.2. İSTİHDAMDA GELİŞMELER.....	104
4.2.3. VERİMLİLİKTE GELİŞMELER.....	105
4.2.4. ÜCRETLERDE GELİŞMELER.....	106
4.2.5. DIŞ TİCARETTE GELİŞMELER.....	110
4.2.6. ENFLASYON VE SANAYİ SEKTÖRÜ.....	116
5. İZMİR EKONOMİSİNDE GELİŞMELER.....	120
5.1. MERKEZİ DEVLET BÜTÇESİNE KATKILAR.....	120
5.2. SANAYİ ÜRETİMİ.....	121
5.3. YATIRIM TEŞVİKLERİ.....	123
5.4. DIŞ TİCARET.....	126
6. 2016 YILINDA DÜNYA VE TÜRKİYE EKONOMİSİ.....	130
6.1. 2016 YILINDA DÜNYA EKONOMİSİ.....	131
6.2. 2016 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ.....	134
7. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	140

ÖNSÖZ

Dünya Ekonomisi 1929 yılında yaşanan ilk büyük krizin ardından gerek fikri-teorik gerekse pratik-uygulama açısından yeni bir döneme girmiştir. Benzer şekilde takip eden her bir krizde küresel ekonomi farklı bir yöne doğru yol almıştır.

2008 yılında başlayan ve etkileri hala devam eden son küresel finans krizi, ülkeler arasındaki bağımlılıkların da kriz geçişkenliğini arttırmıştır. Bu nedenle her bir firma, sektör ve ülkenin bu "yeni düzen"e uyum sağlaması gerekliliği doğmuştur.

Ekonomik açıdan dünya-ülke-sektör-firma etkileşiminin özellikle 1990 sonrası dönemde hızlanan küreselleşmeyle artması ve her geçen gün yoğunlaşması söz konusudur. Bunun anlamı ise istikrarın da istikrarsızlığın da çok kaynaktan beslenebilmesidir. Dolayısıyla firmalar sadece kendi içlerine (pazar-üretim-tedarik-yönetim) değil, aynı zamanda hem sektördeki hem ülkedeki hem de dünya ekonomisindeki gelişmelere de odaklanmak durumundadır.

Bu durum, dışa bağımlılığın belirgin olduğu, mamul ihracatının da ithalatının da yapıldığı sanayi sektörü ve firmaları için daha da belirgindir. Bir başka deyişle Türkiye'nin en dışa açık sektörlerinden biri olan sanayi sektörü; petrol fiyatları, Dolar kuru ve çapraz kurlar, sanayi ürünlerini kullanan sektörlerdeki büyüme (tarım, inşaat, hizmetler vb.) ve ticaret hacmi, ülkelerin dolaylı ve doğrudan yöntemlerle dış ticarete getirdiği sınırlamalar, enerji hammaddesi üretilen bölgelerdeki siyasi gelişmeler, finans özellikle de türev piyasalardaki spekülasyon hareketleri gibi bir çok faktörden etkilenebilmektedir.

Böylesi bir ortamda sadece firma içine odaklanmak ve Ancak, ortaya çıkan olumsuzluklardan sonra önlem almak, bir başka deyişle reaktif davranmak firmaların karlılığını, varlığını ve geleceğe taşınmasını güçleştirecektir. Oysa çağımız pro-aktif davranmayı yani bir anlamda tedaviyi değil korumayı ön plana almayı gerekli kılmaktadır. Yani, mevcut koşulları devam ettirmek anlamına gelen idarecilikten, çok bilgi kullanarak, geniş açıdan bakarak, sürekli iyileşme ve yenilenmeyi amaçlayan yöneticiliğe geçmek zorunluluğu bulunmaktadır. Zira yarınlar, bunu başarabilenlerin olacaktır.

Böylesi bir bakış açısıyla hazırlanan bu çalışma EBSO üyelerine küresel-ulusal-sektörel-firma zincirinde 2015 yılında yaşanan ve 2016 yılında yaşanması muhtemel olan gelişmeleri aktarmayı amaçlamaktadır. Bu amaç çerçevesinde çalışmanın ilk bölümünde dünya ve Türkiye ekonomisinde önemli boyutlar itibarıyla durum tespiti yapılacaktır. İkinci bölümde ise istatistikler yardımıyla 2015 yılında dünya ve Türkiye ekonomisi ile sanayi sektöründeki gelişmeler analiz edilecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise yine aynı boyutlardan 2016 yılına ilişkin öngörüler ortaya konulacaktır. Genel bir değerlendirme ile sanayicilere yönelik önerilerin yer aldığı sonuç bölümüyle de tamamlanan çalışmanın faydalı olması ümidiyle, 2016 yılının, birlik ve beraberlik içerisinde toplumsal huzuru sağladığımız, ekonomik alanda eksiklerimizi tamamladığımız, ülke olarak pozitif ayrıştığımız, bol kazançlı ve sağlıklı bir yıl olmasını diliyorum.

Saygılarımla,
Ender YORGANCILAR
EBSO Yönetim Kurulu Başkanı

1.BÖLÜM: 2015 YILINA GİRERKEN DÜNYA EKONOMİSİ

1. 2015 YILINA GİRERKEN DÜNYA EKONOMİSİ

Çalışmanın bu bölümünde dünya ekonomisinde 2015 yılında yaşanan gelişmelerin analizine katkı sağlayacağı öngörülerek öncelikle 2015 yılı öncesindeki genel durum ortaya konulacaktır.

1.1. 2015 ÖNCESİNDE DÜNYA EKONOMİSİNDE GENEL TRENDLER

Dünya ekonomisine bakıldığında; ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin yoğunlaştığı, karşılıklı bağımlılıkların arttığı, sermaye hareketlerinin büyük miktarlara ulaştığı görülmektedir. Bu gelişmelerin yanında üretim haritasında önemli değişimler yaşandığı, ucuz işgücü bulunan Çin ve Hindistan'ın büyük miktarlarda doğrudan yatırım çektiği, Batıda ise işsizliğin arttığı, petrol fiyatlarının ciddi oranlarda gerilediği, 2008 öncesi koşullara tekrar dönülemediği anlaşılmaktadır. Nedenler bağlamında bu gelişmeleri açıklayabilmek için geçmişten bugüne yaşanan dönüşümlerin incelenmesi faydalı olacaktır.

Bu amaçla; Tablo 1'de dünya ekonomisinde yaşanan büyük dönüşümler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buna göre insanlık toplayıcılık ve avcılık aşamasından sonra toplumsal yapı açısından yerleşik tarım toplumuna geçmiştir. Bu aşamada üretimin ana unsuru toprak ve emektir. Emek-yoğun üretim tekniği bu aşamada ön plandadır. Kazanç daha çok ticaretten kazanıldığı için ortaya çıkan

sistem ticari kapitalizm olarak tanımlanmaktadır. Yeni kıtaların bulunması ve sömürgeler oluşturulması süreci tarihteki birinci küreselleşmeye işaret etmektedir. Rekabet ordularla desteklenen askeri güç üzerinden gerçekleşmiştir.

Tarihsel süreçte ikinci büyük dönüşüm 18. yüzyılda sanayileşme süreciyle yaşamaya başlamıştır. İngiltere'de tekstil ile birlikte sanayi kentlerinin doğması, demiryollarının yapılması sonucu sanayi toplumu ortaya çıkmıştır. Bu aşamada üretimin ana unsuru sermaye ve emek olmuştur. Sermaye-yoğun üretim tekniği bu aşamada ön plandadır. Kazanç ise daha çok yüksek kar marjlı sanayi ürünlerinden elde edildiği için sanayi kapitalizmi olarak tanımlanmıştır. Sanayi ürünleri için gerekli doğal kaynaklar ve hammaddelere ulaşma sürecinin hızlanmasıyla ikinci küreselleşme süreci yaşanmıştır. Rekabet ise maliyet avantajları ve ölçek ekonomilerine dayanan fiyat üzerinden gerçekleşmiştir.

TABLO 1: DÜNYA EKONOMİSİ NASIL DEĞİŞTİ?

BOYUT	BİRİNCİ KÜRESELLEŞME (1490)		İKİNCİ KÜRESELLEŞME (1890)		ÜÇÜNCÜ KÜRESELLEŞME (1990)	
	GÜÇ REKABETİ		FİYAT REKABETİ		YENİLİK REKABETİ	
İtici Güç	Denizcilikteki gelişmeler, Merkantalizm	TİCARİ KAPİTALİZM	Sanayileşme, doğurduğu gereksinimler	SINAI KAPİTALİZM	1970'lerde Çokuluslu Şirketler, 1980'lerde İletişim Devrimi, 1990'larda Batı'nın rakibinin kalmaması	FİNANSAL KAPİTALİZM
Yöntem	Önce kaşifler, sonra askeri işgal		Önce misyonerler, sonra kaşifler, sonra ticaret şirketleri, en sonra işgal		Kültürel-ideolojik etki. Böylece ülkenin her yanı (ekonomik, siyasal, sosyal) kendiliğinden etkileniyor.	
Haklı Gösteriş	Putperestlere Tanrı'nın dinini götürme		"Beyaz Adamın Yükü" "Uygarlaştırıcı Görev", ırkçı teoriler.		"En yüksek uygarlık düzeyi", "Uluslararası topluluğun iradesi", "Piyasanın gizli eli", "Küreselleşme herkesin ortak çıkarıdır."	
Sonuç	Sömürgecilik		Emperyalizm		"Küreselleşme"	
AŞAMA	TARIM TOPLUMU		SANAYİ TOPLUMU		BİLGİ TOPLUMU	

Bugün içinde yaşadığımız ve hala olgunlaşmaya çalışan aşama ise bilgi toplumdur. Bilgisayarların ve bilişim teknolojisi ürünlerinin üretim ve yaşam alanlarında her geçen gün daha fazla yer aldığı bu aşamada bilgi üretimin ana unsuru haline gelmiştir. Bu nedenle bilgi-yoğun üretim tekniği ön plandadır. Kazanç ise daha çok "paradan para kazanmak" yoluyla elde edilir hale gelmiş, finansal piyasalar geometrik hızla büyümüş ve bu nedenle finansal kapitalizm aşaması olarak adlandırılmıştır. Üçüncü küreselleşmeye karşılık gelen bu süreçte para, sermaye ve üretim en karlı olduğu coğrafyalara yönelmiştir. Bu aşamada rekabet iktisadi yenilik yani inovasyon üzerinde yoğunlaşmıştır.

Sanayicilerinin bu değişim ve dönüşümleri iyi değerlendirmesi ve yarımlar için firmalarını, iş anlayışlarını, yönetim stratejilerini, ürünlerini ve pazarlama yöntemlerini yeniden dizayn etmeleri gerekmektedir. Bu amaçla da yüksek katma değerli ürünlere yönelmeleri, bunun için ürün ve süreç inovasyonuna, bunu gerçekleştirebilmek için de gerekli bilgiyi üretilip kullanabilecek bir ekibe sahip olmaları zorunludur. Çünkü yaşanan gelişmeler "yenilenmeyenlerin yenileceğini" ortaya koymaktadır.

1.2. 2015 ÖNCESİNDE DÜNYA EKONOMİSİNDE TEMEL GÖSTERGELER

Nüfus, gerek sayı gerek niteliği itibariyle tüm ülkelerin en önemli varlıklarının başında gelmektedir. Bununla birlikte çağın gerektirdiği nitelikler kazandırılmış bireyler gelişmeyi, bu başaramadığında ise geride kalmayı getirmektedir. Bu nedenle tüm ülkeler için "insan kilit, nitelikli eğitim ise anahtar" konumdadır. Bugünün gelişmiş ülkelere bakıldığında bilimsel temelli, akıllı özgürleştiren, bireyi yetenekleriyle birlikte merkeze alan eğitim sistemine sahip oldukları görülecektir.

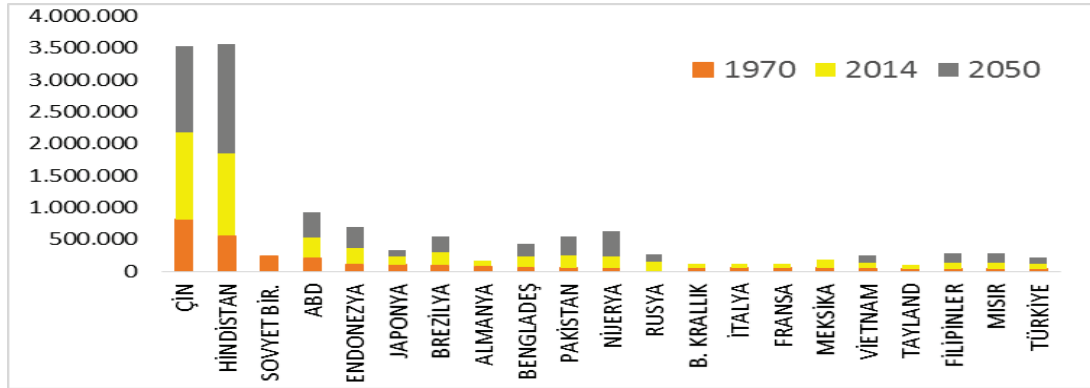
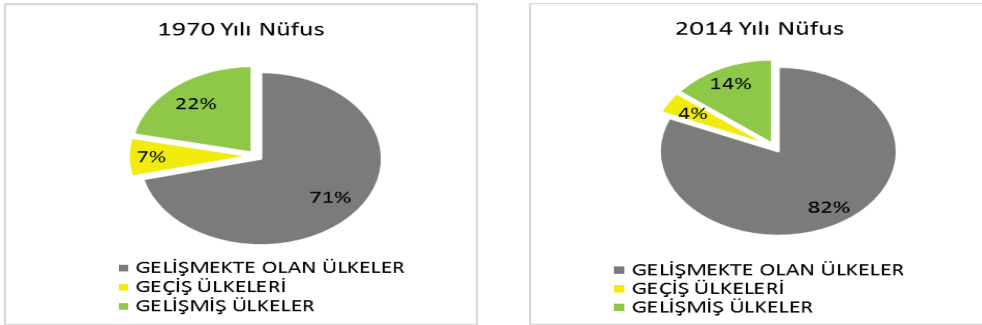

TABLE 2: DÜNYA NÜFUSU (Bin kişi)

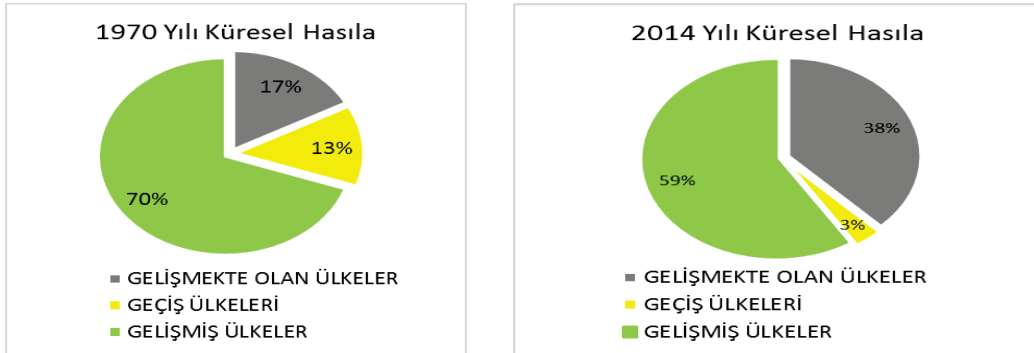
SIRA	ÜLKE	1970	2014	ÜLKE	2050	SIRA
1	ÇİN	808.511	1.369.436	HİNDİSTAN	1.705.333	1
2	HİNDİSTAN	553.943	1.295.292	ÇİN	1.348.056	2
3	SOVYET BİR.	242.270	--	NİJERYA	398.508	3
4	ABD	212.260	323.241	ABD	392.329	4
5	ENDONEZYA	115.438	254.455	ENDONEZYA	322.237	5
6	JAPONYA	103.708	126.795	PAKİSTAN	309.640	6
7	BREZİLYA	95.982	206.078	BREZİLYA	238.270	7
8	ALMANYA	78.367	80.646	BENGLADEŞ	202.209	8
9	BENGLADEŞ	65.049	159.078	KONGO	195.277	9
10	PAKİSTAN	58.094	185.044	ETİOPYA	188.455	10
11	NİJERYA	56.132	177.476	MEKSİKA	163.754	11
12	RUSYA	--	143.429	MISIR	151.111	12
13	B. KRALLIK	55.789	64.581	FİLİPİNLER	148.260	13
14	İTALYA	53.523	59.789	TANZANYA	137.136	14
15	FRANSA	52.059	66.371	RUSYA FED.	128.599	15
16	MEKSİKA	52.030	125.386	VIETNAM	112.783	16
17	VIETNAM	43.407	92.423	JAPONYA	107.411	17
18	TAYLAND	36.885	67.726	UGANDA	101.873	18
19	FİLİPİNLER	35.805	99.139	TÜRKİYE	95.819	19
20	MISIR	34.809	89.580	KENYA	95.505	20
21	TÜRKİYE	34.772	77.524	İRAN	92.219	21
	DÜNYA	3.682.488	7.265.786	DÜNYA	9.725.148	

Kaynak: Unctad

Nüfusun başta sanayi sektörü olmak üzere tüm sektörler için öncelikli anlamı, potansiyel pazar büyüklüğüdür. Bu bağlamda 1970 yılında dünya nüfusu 3,6 milyar iken 2014 yılında 7,2 milyara yükselmiştir. Dünya Bankasının projeksiyonlarına göre 2050 yılında bu sayı 9,7 milyara yükselecektir. Bu yıl Hindistan nüfusunun Çin'i geçmesi beklenmektedir. 2014 yılında 77 milyon olan Türkiye nüfusunun ise 2050 yılında 95 milyona yükselmesi beklenmektedir. Tablo 2'deki veriler gelecek yıllarda nüfusun daha çok Asya ve Afrika'da yoğunlaşacağını ortaya koymaktadır. Uzun vadeli plan yapan ve dış pazarlarda var olmayı amaçlayan sanayicilerin bu nüfus dengelerini ve değişimleri takip etmesinde fayda bulunmaktadır.

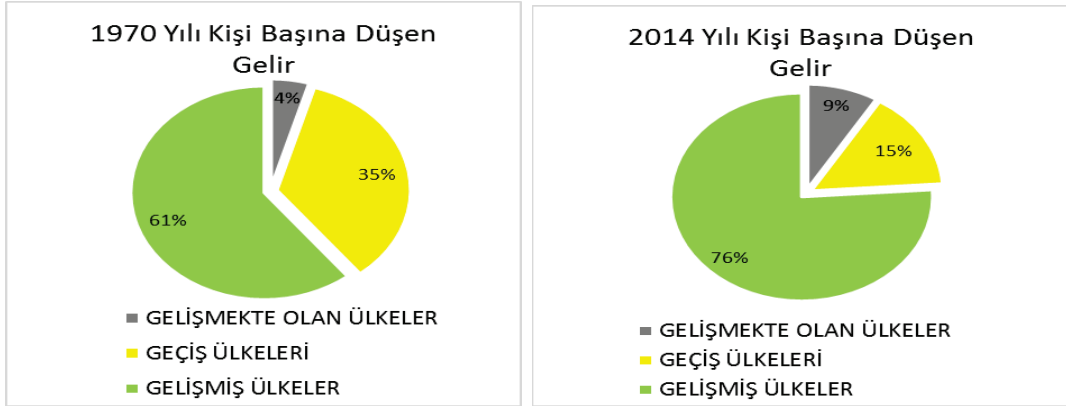

Ülke grupları boyutundan bakıldığında 1970-2014 döneminde dünya nüfusunun neredeyse ikiye katlanırken, nüfusun gelişmekte olan ülkelerde %125, geçiş sürecindeki Doğu Bloku ülkelerinde %14, gelişmiş ülkelerde %32 oranında artış kaydettiği görülmektedir.

Aynı dönemde küresel hasıla, yani tüm ülkelerde gerçekleştirilen mal ve hizmet üretiminin parasal değeri 3,4 trilyon Dolardan 77,4 trilyon Dolara yükselmiştir. 2014 yılı itibariyle hasılanın 45,6 trilyon Dolarını gelişmiş ülkeler, 29,2 trilyon Dolarını gelişmekte olan ülkeler, 2,6 trilyon Dolarını ise geçiş sürecindeki ülkeler gerçekleştirmiştir. Bu veriler dünya genelinde bu ülke grupları arasındaki mutlak gelir farkının arttığını ortaya koymaktadır.

Kişi başına düşen gelir düzeyleri de bu durumu teyit etmektedir. Nitekim gelişmiş ülkelerin vatandaşları ile gelişmekte olan ülkelerin vatandaşları arasında gelir farkı 1970 yılında 2.753 Dolar iken bu fark 2014 yılında 38.434 Dolara yükselmiştir. Bu fark gelişmekte olan ülke vatandaşlarının her türlü riski alarak gelişmiş ülkelere göç etme çabasının gerekçesini açıkça ortaya koymaktadır.

TABLO 3: DÜNYA NÜFUSU, HASILASI VE KBDG

YIL	DÜNYA	GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	GEÇİŞ ÜLKELERİ	GELİŞMİŞ ÜLKELER
NÜFUS (Milyon kişi)				
1970	3.682	2.622	265	796
1980	4.440	3.293	289	857
1990	5.310	4.088	315	907
2000	6.127	4.854	299	973
2010	6.930	5.603	299	1.027
2014	7.266	5.920	303	1.043
Artış %	97,3	125,8	14,6	31,0
KÜRESEL GAYRİSAFİ HASILA (Milyar Dolar)				
1970	3.402	583	450	2.369
1980	12.283	2.727	1.012	8.544
1990	22.900	4.004	850	18.046
2000	33.256	7.194	375	25.687
2010	65.430	21.492	2.109	41.829
2014	77.451	29.206	2.617	45.627
Artış %	2.176,4	4.913,0	481,3	1.825,7
KİŞİBAŞINA DÜŞEN GELİR (Dolar)				
1970	922	222	1.704	2.975
1980	2.761	826	3.497	9.963
1990	4.304	978	2.693	19.853
2000	5.428	1.483	1.247	26.325
2010	9.462	3.850	7.023	40.495
2014	10.694	4.959	8.682	43.393
Artış %	1.060,1	2.138,6	409,6	1.358,7

Kaynak: Unctad

Ayrıca, dünyada bugün mevcut ekonomik yapı sürdürülmeye çalışıldığında göç ve terör sorunlarının daha da artması söz konusu olabilecektir. Bu nedenle dünyanın gelişmiş ülkeleri geliştirmekte olan ülke vatandaşlarının kendi ülkelerinde kalabilmelerini sağlayacak stratejileri, başta dış borçlarının kısmen de olsa silinmesi olmak üzere, hayata geçirmek durumundadır.

Diğer taraftan, Avrupa Birliği Komisyonu'nun da aralarında bulunduğu G20 ülkelerinin ulusal gelirleri Tablo 4'de verilmiştir. Bu grupta yer almamasına rağmen büyüklüğü nedeniyle Hollanda verileri de tabloda bulunmaktadır. Dünyanın en büyük 20 ekonomisinin (Blok olarak AB dışında) yer aldığı bu grup 2014 yılı itibariyle küresel hasılanın yaklaşık %77'sini gerçekleştirmektedir. Bu durum da dünya genelindeki gelişmişlik ve gelir farklılıklarına işaret etmektedir.

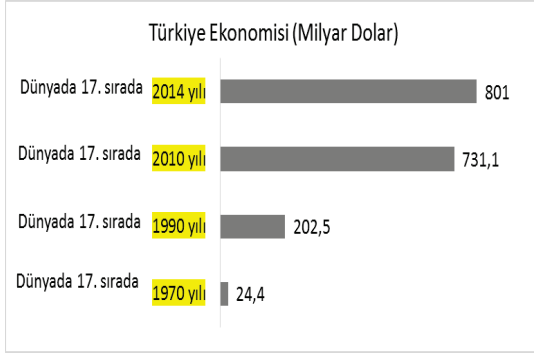
TABLO 4: G20 EKONOMİLERİ(GSYİH - Milyar Dolar)

ÜLKE	1970	1990	2010	2014	SIRA	PAY %
ARJANTİN	37,5	169,2	464,6	533,0	19	0,69
AVUSTURALYA	45,2	323,8	1.290,3	1.474,8	12	1,90
BREZİLYA	35,2	402,1	2.143,0	2.199,5	7	2,84
KANADA	87,8	592,0	1.614,1	1.786,7	11	2,31
ÇİN	91,0	404,5	5.949,8	10.066,7	2	13,00
FRANSA	149,2	1.277,7	2.652,2	2.848,7	6	3,68
ALMANYA	215,0	1.764,9	3.412,0	3.852,3	4	4,97
HİNDİSTAN	61,5	326,8	1.704,8	2.041,1	9	2,64
ENDONEZYA	0,0	0,0	709,2	848,0	16	1,09
İTALYA	113,1	1.177,8	2.126,6	2.156,6	8	2,78
JAPONYA	209,1	3.103,7	5.495,4	4.586,7	3	5,92
G. KORE	9,4	284,7	1.094,5	1.415,9	13	1,83
MEKSİKA	44,2	293,4	1.049,9	1.279,3	14	1,65
HOLLANDA	37,5	313,0	836,4	865,0	15	
RUSYA FED.			1.524,9	1.865,3	10	2,41
S. ARABİSTAN	5,4	116,6	526,8	756,7	18	0,98
G. AFRİKA	18,4	115,6	375,3	349,7	20	0,45
TÜRKİYE	24,4	202,5	731,1	801,0	17	1,03
B. KRALLIK	129,7	1.059,6	2.407,9	2.949,9	5	3,81
ABD	1.081,6	6.012,3	15.064,7	17.527,0	1	22,63
DÜNYA	3.402,3	22.900,3	65.430,0	77.450,9	--	77,73

Kaynak: Unctad

Diğer taraftan, 2014 yılı itibariyle ekonomik büyüklük açısından ilk sıralarda yer alan dört ülke yani ABD (%22), Çin (%13), Japonya (%6) ve Almanya (%5) küresel hasılanın %46 gibi çok büyük bir oranını gerçekleştirmektedir.

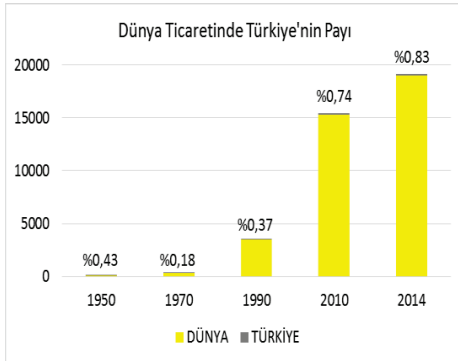

Türkiye, dünyanın büyük ve önemli bir ülkesidir. Nitekim 2014 yılı itibariyle 17. büyük ekonomi konumundadır. Bu sıranın daha da yükseltilmesi ve 2023 yılında ilk 10 içinde yer alınması hedeflenmektedir. Ancak, Tablodaki veriler bu tarihe kadar Türkiye'nin, mümkün olursa, sadece Hollanda ve Endonezya'yı geçebileceğini

ortaya koymaktadır. Çünkü bu ülkelerden sonra gelen Meksika'nın 1,2 trilyon Dolarlık milli gelirene bu tarihe kadar ulaşmak olası görünmemektedir. Bu arada 2015 yılında S. Arabistan Türkiye'yi geçebilecektir. Bu ülkeyi takip eden Arjantin ve G. Afrika'nın ise yakın yamanda Türkiye'yi yakalaması olası değildir.

Dolayısıyla orta vadede Türkiye'nin dünya sıralamasındaki yeri en kötü 18, en iyi 15. olarak gerçekleşecektir. Bu sıranın daha da yükselmesi için ekonomide yapısal dönüşümlerin olması, yüksek katma değerli teknolojik ürün üretiminde bir sıçrama yapılması gerekmektedir.

Dünya ekonomisine ilişkin bu veriler bizlere; gelişmiş ülkelerde yaşlı ancak, zengin, gelişmekte olan ülkelerde ise daha genç ancak, fakir tüketici kitleleri bulacağını söylemektedir. Sanayicilerin, bu demografik ve ekonomik referansları dikkate alarak orta ve uzun vadeli yatırım ve pazarlama stratejileri geliştirmeleri uygun olacaktır.

Hem ihracatçı hem de ithalatçı boyutları nedeniyle Sanayicilerini ilgilendiren bir diğer boyut dünya ticaretindeki gelişmelerdir. Tablodan görüldüğü gibi 1950 yılında sadece 61 milyar Dolar olan dünya ihracatı 2014 yılı sonunda 19 trilyon Dolara ulaşmıştır. Bu dönemde en fazla ihracat artışını 827 kat ile Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Kuzey Afrika'dan oluşan

BRICS ülkeleri gerçekleştirmiştir. Bu dönemde gelişmiş ülkelere göre oldukça hızlı ihracat artışı gerçekleştiren gelişme yolundaki ülkeler dünya ile daha fazla entegre hale gelmişlerdir. Türkiye ise geçen 65 yılda ihracatını yaklaşık 597 kat artırma başarısını göstermiştir. Ancak, bu artışa rağmen Türkiye'nin dünya ihracatındaki payı %1'e ulaşamamıştır.

TABLO 5: DÜNYA İHRACATININ GELİŞİMİ (Milyar Dolar)

GRUP	1950	1970	1990	2010	2014	Artış
DÜNYA	61,8	318,2	3.495,7	15.302,1	19.003,7	307,4
GELİŞMEKTE O. ÜLK.	21,0	60,8	843,1	6.438,4	8.485,6	403,6
GEÇİŞ ÜLKELERİ	2,0	14,5	118,4	609,1	763,6	390,8
GELİŞMİŞ ÜLKELER	38,8	242,8	2.534,2	8.254,6	9.754,5	251,2
AB-28	21,4	149,0	1.563,7	5.183,9	6.162,2	287,4
EURO BÖLGESİ	11,6	106,5	1.238,0	4.042,8	4.766,8	410,5
G-20	35,9	192,3	2.178,5	9.148,3	11.352,8	316,1
BRICS	4,2	10,4	135,0	2.498,0	3.477,8	827,1
NAFTA	13,5	61,4	561,9	1.964,3	2.492,7	184,0
TÜRKİYE	0,3	0,6	13,0	113,9	157,6	597,9
TÜRKİYE'NİN PAYI %	0,43	0,18	0,37	0,74	0,83	

Kaynak: Unctad

Dünya ihracatında lider ülkeler Tablo 6'da verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi 2014 yılı itibarıyla 2,3 trilyon Dolarlık ihracat ile Çin ilk sırada bulunurken, ABD (1,6 trilyon Dolar) ve Almanya (1,5 trilyon Dolar) ikinci ve üçüncü sırayı almaktadır. Türkiye ise 157 milyar Dolarlık ihracat ile 31. sırada bulunmaktadır.

TABLO 6: ÜLKE BAZINDA İHRACAT (Milyon Dolar)

ÜLKE	1950	1970	1990	2010	2014	SIRA
ÇİN	550	2.307	62.091	1.577.754	2.342.306	1
ABD	9.993	43.225	393.592	1.278.495	1.620.532	2
ALMANYA			421.100	1.258.924	1.507.594	3
JAPONYA	825	19.318	287.580	769.774	683.846	4
HOLLANDA	1.604	13.355	131.775	574.251	672.127	5
FRANSA	3.134	18.221	217.262	523.767	582.590	6
G. KORE	23	836	65.016	466.384	572.664	7
İTALYA	1.206	13.205	170.304	447.301	528.738	8
HONKONG	650	2.515	82.390	400.692	524.065	9
B. KRALLIK	6.325	19.430	185.107	415.959	505.841	10
RUSYA FED.				400.630	497.764	11
SİNGAPUR	1.005	1.554	52.730	351.867	409.769	14
MEKSİKA	532	1.402	40.711	298.305	397.506	15
HİNDİSTAN	1.145	2.026	17.969	226.351	321.596	19
ENDONEZYA	--	--	--	158.074	176.293	28
TÜRKİYE	264	588	12.959	113.883	157.617	31

Kaynak: Unctad

Teorik olarak dünya ihracatı ile ithalatının birbirine eşit olması beklenir. Ancak, cif ile fob farkı, iadeler, kayıt hataları gibi teknik nedenlerle bu veriler birbirini tutmayabilmektedir. Bununla birlikte ithalatın ülke bazındaki durumunun incelenmesi bazı faydalar sağlayabilecektir. Tablodan görüldüğü gibi dünya ihracatında ilk sıralarda yer alan ülkeler aynı zamanda ithalatta da benzer konumda bulunmaktadır. Bu durum aslında hem birçok ülkenin re-exportçu konumda olduğunu hem de endüstri içi ticaretin arttığını ortaya koymaktadır.

Türkiye 31.sırada

- Dünyada 2,3 trilyon Dolar ihracat
- Türkiye'de 157 milyar Dolar ihracat

Türkiye 21.sırada

- Dünyada 2,4 trilyon Dolar ithalat
- Türkiye'de 242 milyar Dolar ithalat

TABLO 7: ÜLKE BAZINDA İTHALAT (Milyon Dolar)

ÜLKE	1950	1970	1990	2010	2014	SIRA
ABD	9.631	42.428	516.987	1.969.184	2.412.547	1
ÇİN	580	2.279	53.345	1.396.247	1.959.356	2
ALMANYA			355.686	1.054.814	1.215.654	3
JAPONYA	964	18.881	235.368	694.059	822.251	4
B. KRALLIK	7.305	21.871	224.416	591.095	683.979	5
FRANSA	3.142	19.611	240.803	611.070	677.703	6
HONGKONG	663	2.905	84.725	441.369	600.613	7
HOLLANDA	2.434	15.688	126.475	516.409	587.588	8
G. KORE	54	1.984	69.844	425.212	525.514	9
CANADA	3.108	14.286	123.244	402.690	475.000	10
İTALYA	1.483	14.974	181.968	487.049	471.770	11
HİNDİSTAN	1.091	2.124	23.580	350.233	463.033	12
İSPANYA	389	4.747	87.554	327.016	358.498	16
RUSYA FED.				248.634	308.027	17
TÜRKİYE	311	948	22.303	185.544	242.177	21
BREZİLYA	1.090	2.849	22.522	191.537	239.150	22

Kaynak: Unctad

Diğer taraftan, 2014 yılında ihracat açısından dünyanın 31. ülkesi olan Türkiye ithalatta 21. sırada yer almaktadır. Bu durum Türkiye'nin dünya ile entegrasyon düzeyinin ithalat, farklı bir ifadeyle dışa bağımlılık boyutundan daha belirgin olduğu anlamına gelmektedir. Böylesi bir yapı hem iç hem de dış ekonomik ve siyasi gelişmelerin Türkiye'yi etkileme potansiyelinin yüksekliğine işaret etmektedir.

Kısaca ifade etmek gerekirse; **dünya ekonomisi düne göre daha büyük, daha entegre, daha rekabetçi, daha finansal, daha adaletsiz ve daha riskli** bir görünüme sahiptir. Bu durum başta yaptıkları işin doğasında risk olan girişimciler olmak üzere tüm **ekonomik birimlerin daha bilinçli ve dikkatli davranmasını** gerektirmektedir.

2. BÖLÜM: 2015 YILINDA DÜNYA EKONOMİSİ

2. BÖLÜM

2. 2015 YILINDA DÜNYA EKONOMİSİ

Bu bölümde 2015 yılında dünya ekonomisinde yaşanan gelişmeler istatistikler yardımıyla değerlendirilecektir.

2.1. GENEL BAKIŞ

Küresel ekonomik kriz, başta liberalizm anlayışı olmak üzere, devlet ve işlevleri, piyasaya güvenin sınırları, reel-finans sistemi dengesi, müdahalecilik gibi kavramların yeniden tanımlandığı ve küresel ekonomik aktivitelerin istikrarsızlaşması, yavaşlaması, dünya üretim ve ticaret ekseninin kayması gibi yeni bir dönemi başlatmıştır.

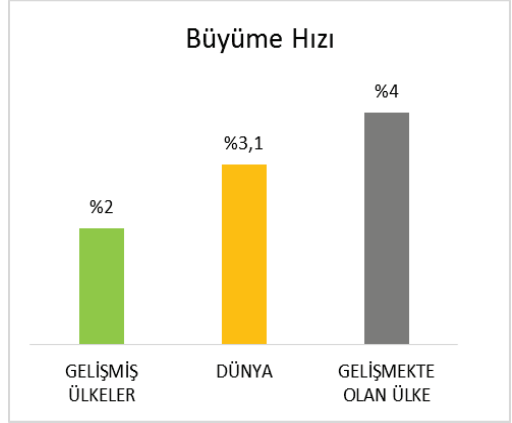
Dünya ekonomisinin 2008 yılından günümüze oldukça zorlu bir konjonktürden geçtiği açıktır. Önceki yıllarla karşılaştırıldığında bu zorluğun gerekçelerinin önemli ölçüde farklılaştığı ve ABD ve AB ülkelerindeki sorunlar ve yavaş büyümenin Çin, Brezilya, Rusya gibi önemli ve büyük gelişmekte olan ülkelere de sirayet etmeye başladığı görülmektedir. Ayrıca, ABD merkez bankası (FED) referanslı beklentiler sıcak paranın güvenli liman olarak ABD'ye yönelmesi ihtimalini artırmaktadır. Bu gelişmeler dünya ekonomisinden Türkiye'ye olumlu yansımaların görülmesi olasılığını azaltmaktadır.

Nitekim, 2015 yılı Ekim ayında IMF'nin açıkladığı tahminlere göre 2014 yılında %3,4 olan küresel hasıla büyümesi (dünya GSYH'si) 2015 yılında %3,1'e gerileyecektir. Bu yavaşlamaya rağmen 2014 yılında 74,6 trilyon Dolar olan küresel hasılanın 2015 yılında 77 trilyon Dolara yükselmesi beklenmektedir. Ülke grupları bazında değerlendirme yapıldığında 2015 yılı için üretim artışı gerçekleşme tahmininin gelişmiş ülkelerde %2, gelişmekte olan ülkelere %4 olarak öngörüldüğü anlaşılmaktadır. 2015 yılında da gelişmekte olan ülkelere Hindistan %7,3 büyürken Çin %6,8 ile bu ülkeyi izlemiştir. Bu veriler Çin ve Hindistan için alışıldık rakamlarının oldukça gerisindedir. ABD ve özellikle de AB ülkelerinde yaşanan sorunların çözülmemesi bu ülkeleri de ciddi şekilde etkilemektedir.

TABLO 8: 2015 YILINDA DÜNYA EKONOMİSİ

ÜLKELER	BÜYÜME HIZI (%)	
	2014	2015
DÜNYA	3,4	3,1
GELİŞMİŞ ÜLKELER	1,8	2,0
GELİŞMEKTE OLAN ÜLK.	4,6	4,0
Küresel Hasıla (Trilyon Dolar)	74,6	77,0
Dünya Ticaret Hacmi(%)	3,3	3,2
İTHALAT-Gelişmiş ülkeler	3,4	4,0
İTHALAT-Gelişmekte olan ülkeler	3,6	1,3
İHRACAT-Gelişmiş ülkeler	3,4	3,1
İHRACAT-Gelişmekte olan ülkeler	2,9	3,9
Petrol Fiyatları %	-7,5	-46,4

Kaynak: IMF ve OECD

Üretime paralel olarak 2015 yılında dünya ticaret hacminin büyüme hızında da bir miktar gerileme gerçekleşmiştir. Nitekim 2014 yılında dünya ticaret hacmi %3,3 oranında artarken 2015 yılında bu oran %3,2'ye düşmüştür.

Dünya ekonomisindeki üretimin ve ticaretin önemli girdilerinden biri olan petrolün fiyatları 2014 yılında yaklaşık %7,5 oranında gerilerken, 2015 yılında bu sürecin devam etmesi ve yılı %46,4 oranında düşüş ile kapatması beklenmektedir. Bu gelişme; bir tarafta yavaşlayan dünya ekonomisinin önemli bir yansıması Diğer taraftan, da bazı ülkelere ekonomi kanalından siyasi baskı yapma amacının sonucu olmuştur.

2.2. EKONOMİK BÜYÜME

Ekonomilerin en önemli performans göstergesinin büyüme hızı olduğu ve bu nedenle 2015 yılındaki gelişmeleri değerlendirmek için bu verinin değerlendirilmesinin öncelik taşıdığı söylenebilir. Tablo 9'dan görüldüğü gibi 2015 yılında en kötü büyüme performansını Rusya ve Brezilya'nın gerçekleştirmesi beklenmektedir. Buna göre 2015 yılında Rusya'nın %3,8, Brezilya'nın ise %3 oranında ekonomik küçülme yaşaması beklenmektedir.

Diğer taraftan, "kırılgan beşli" olarak anılan Brezilya, Hindistan, Endonezya, Türkiye ve Güney Afrika arasında Brezilya'nın ardından en kötü büyüme performansını G. Afrika (%1,7) ve Türkiye'nin (%3,0) göstermesi beklenmektedir.

TABLO 9: SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE BÜYÜME HIZI (%)

ÜLKE	YILLIK BÜYÜME %			2015 ÇEYREKLİK BÜYÜMELER %**		
	2013	2014	2015*	I	II	III
Avustralya	2,1	2,7	2,4	0,9	0,3	0,9
Fransa	0,7	0,2	1,2	0,7	0,0	0,3
Almanya	0,3	1,6	1,5	0,3	0,4	0,3
Yunanistan	-3,2	0,7	2,5	0,0	0,3	-0,9
Macaristan	1,9	3,7	2,7	0,5	0,5	0,6
İsrail	3,3	2,6	2,5	0,6	0,0	0,5
İtalya	-1,7	-0,4	0,5	0,4	0,3	0,2
Japonya	1,6	-0,1	0,6	1,1	-0,1	0,3
G. Kore	2,9	3,3	2,7	0,8	0,3	1,3
Meksika	1,4	2,1	2,3	0,5	0,6	0,8
Hollanda	-0,5	1,0	1,6	0,6	0,1	0,1
Polonya	1,3	3,3	3,5	0,9	0,8	0,9
Portekiz	-1,1	0,9	1,6	0,5	0,5	0,0
İspanya	-1,7	1,4	3,1	0,9	1,0	0,8
İsviçre	1,8	1,9	0,8	-0,3	0,2	0,0
Rusya	1,3	0,6	-3,8	-1,2	-1,3	-0,6
B. Krallık	2,2	3,0	2,5	0,4	0,5	0,4
ABD	1,5	2,4	2,6	0,2	1,0	0,5
Çin	7,7	7,3	6,8	1,3	1,8	1,8
Euro Bölgesi	-0,3	0,9	1,5	--	--	--
Arjantin	2,9	0,5	0,4	0,7	0,5	--
Brezilya	2,7	0,1	-3,0	-0,8	-2,1	-1,7
Hindistan	6,9	7,3	7,3	2,0	1,7	1,9
Endonezya	5,6	5,0	4,7	1,1	1,2	1,2
G. Afrika	2,2	1,5	1,4	0,3	-0,3	0,2
Türkiye	4,2	2,9	3,0	1,5	1,4	1,3

Kaynak: IMF ve OECD (*) Tahmin, (**) Mevsimsel etkilerden arındırılmış

2014 yılında sadece %9 büyüyen Euro bölgesinin 2015 yılında %1,5 oranında büyümesi beklenmektedir. Bu artışta Fransa, İspanya ve İtalya gibi büyük ekonomilerdeki görece hızlı büyüme etkili olmuştur.

Dünyanın en büyük ekonomileri olan ABD (%2,6), Çin (%6,8), Japonya (%0,06), ve Almanya'nın (%1,5) ise 2015 yılında gösterdiği performansın dünya konjonktürü bağlamında kötü olmadığı söylenebilir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, dünya ekonomisinin 2015 yılında da hala normalleşemediği, ancak, bu yolda ilerlediğine ilişkin işaretlerin alındığı ifade edilebilir.

2015 yılında öngörülen büyüme hızları çerçevesinde gayrisafı yurtiçi hasıllarda (milli gelir) beklenen gelişmeler Tablo 10'da verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi, 2015 yılı sonunda dünyanın en büyük ekonomisi olan ABD'nin milli gelirinin 17,9 trilyon Dolar, onu izleyen Çin'in 11,3 trilyon Dolara ulaşması beklenmektedir. Dünyanın üçüncü ve dördüncü büyük ekonomisi olan Japonya ve Almanya'nın milli gelirlerinde önemli oranda gerileme yaşanmıştır. 2015 yılında az da olsa ekonomileri büyüyen bu ülkelerin Dolar bazında milli gelirlerinin düşmesinde Japon Yeni ve Euro'nun Dolar karşısında değer kaybetmesi etkili olmuştur.

TABLO 10: SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE GSYİH (Milyar \$)

ÜLKE	2013	2014	2015	2016
ARJANTİN	622	543	579	579
BREZİLYA	2.391	2.347	1.800	1.673
ÇİN	9.491	10.357	11.385	12.254
FRANSA	2.811	2.834	2.423	2.488
ALMANYA	3.746	3.874	3.371	3.473
YUNANİSTAN	242	238	193	193
HİNDİSTAN	1.875	2.051	2.183	2.385
ENDONEZYA	913	889	873	876
İTALYA	2.138	2.148	1.819	1.868
JAPONYA	4.920	4.602	4.116	4.171
G. KORE	1.306	1.410	1.393	1.450
MEKSİKA	1.262	1.291	1.161	1.187
POLONYA	526	548	481	509
PORTEKİZ	225	230	198	204
RUSYA	2.079	1.861	1.236	1.179
G. AFRİKA	366	350	317	327
İSPANYA	1.393	1.407	1.221	1.265
İSVİÇRE	685	704	677	688
TÜRKİYE	823	798	722	721
İNGİLTERE	2.678	2.950	2.865	3.055
ABD	16.663	17.348	17.968	18.698

Kaynak: IMF ve OECD

Dünyanın en büyük 20 ekonomisi arasında yer alan ve kırılgan ülkeler arasında sıkça adı geçen Türkiye'nin 2015 yılında %3 düzeyinde büyümesi, GSYH'sinin 722 milyar Dolara gerilemesi beklenmektedir. Dolar kurunun 2015 yılında %25 düzeyinde artmasının yarattığı bu sonuç Türkiye'nin 2023 hedeflerinden uzaklaştığını da ortaya koymaktadır. Ayrıca, uzun yıllardır döviz kurlarının reel olarak düşük kalmasına neden olan para politikalarına bağlı olarak Türkiye'nin Dolar bazlı milli geliri düzeyinde oluşan köpüğün böylece bir miktarı erimiştir. Küresel konjonktür koşullarına bağlı olarak 2016 yılında benzer durumun yaşanması sürpriz olmayacaktır.

Dolar bazında milli geliri düşerken nüfusun her yıl yaklaşık bir milyon kişi artması Türkiye'de kişi başına düşen gelirden de gerilemeyi kaçınılmaz kılmaktadır. Nitekim IMF ve OECD verilerine göre 2014 yılında 10.381 Dolar olan kişi başına düşen gelirin 2015 yılında 9290 Dolara düşmesi beklenmektedir. 2016 yılında bu düşüş trendinin devam edeceğinin öngörülmesi ve Türkiye'nin orta gelir tuzağına doğru hızla ilerlemesi ise ekonomi yönetiminin üzerinde dikkatle durması gereken bir konudur.

TABLO 11: KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GELİR (Dolar)

ÜLKE	2013	2014	2015	2016
ARJANTİN	14.740	12.735	13.428	13.284
BREZİLYA	11.894	11.573	8.802	8.118
ÇİN	6.975	7.572	8.280	8.866
FRANSA	44.164	44.332	37.728	38.575
ALMANYA	46.386	47.774	41.267	42.388
YUNANİSTAN	21.903	21.648	17.657	17.703
HİNDİSTAN	1.489	1.608	1.688	1.821
ENDONEZYA	3.667	3.524	3.416	3.384
İTALYA	35.815	35.335	29.847	30.541
G. KORE	25.998	27.970	27.513	28.525
MEKSİKA	10.658	10.784	9.592	9.692
POLONYA	13.826	14.411	12.662	13.390
PORTEKİZ	21.514	22.123	18.984	19.611
RUSYA	14.468	12.718	8.447	8.058
G. AFRİKA	6.890	6.483	5.784	5.859
İSPANYA	29.907	30.272	26.327	27.309
İSVİÇRE	85.231	86.468	82.178	82.968
TÜRKİYE	10.821	10.381	9.290	9.180
İNGİLTERE	41.793	45.729	44.118	46.720
ABD	52.608	54.370	55.904	57.766

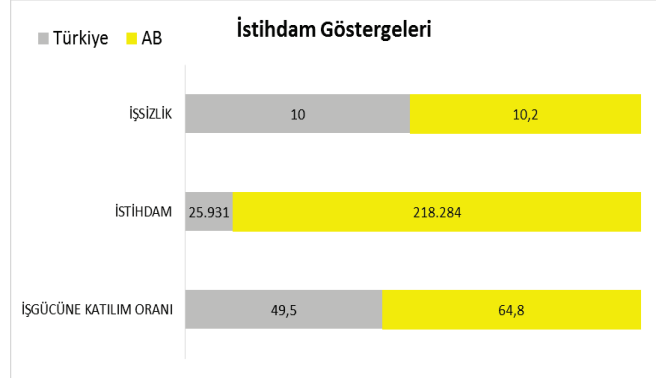
Kaynak: IMF ve OECD

Diğer taraftan, Euro bölgesi ülkelerinde de Dolar bazında kişi başına düşen gelirin 2015 yılında gerilemesi beklenmektedir. Bu durum Euro'nun Dolar karşısında değer yitirmesi ile olduğu kadar ABD ekonomisinin 2015 yılında daha iyi performans göstermesiyle de ilgilidir.

Bu arada "kırılgan beşli" içinde yer alan ülkelere 2015 yılında sadece Hindistan'da kişi başına gelirin arttığı diğerlerinde ise gerilediği görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin hem ülke içindeki yoğunlaşan ekonomik sorunların çözümü hem de küresel görünümünü değiştirecek bir atılıma, bu atılıma imkân verecek politikalara olan ihtiyacı çok belirgin hale gelmiştir.

2.3. İSTİHDAM VE İŞSİZLİK

Ekonomik faaliyetlerdeki gelişimin en önemli göstergesi milli gelirdeki, en önemli yansımasının ise istihdamdaki değişiklikler olduğu söylenebilir. Kuşkusuz teknoloji geliştikçe istihdam ile üretim arasındaki ilişki zayıflamaktadır. Bu durumun

gerisinde teknolojik gelişmenin doğasında emek-tasarruflu olması vardır. Dolayısıyla teknoloji gelişmeye, nüfus artmaya devam ettikçe işsizlik de, ne yazık ki, artacaktır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde teknolojik gelişmenin yanında eğitim sistemi ve işgücü piyasasının iyi organize edilememesinin de getirdiği ilave bir işsizlik görülmektedir. Teknolojik gelişmenin önüne geçilemeyeceği dikkate alınarak, bunun dışındaki kanallardan beslenen işsizliğe karşı yeni stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir.

TABLO 12: SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE İSTİHDAM GÖSTERGELERİ (%)

ÜLKE	İŞGÜCÜNE KATILIM ORANI		İSTİHDAM		İŞSİZLİK	
	2014	Q3-2015	2014	Q3-2015	2014	Q3-2015
Avustralya	71,6	72,2	11.534	11.766	6,1	6,2
Fransa	63,8	..	26.377	..	10,3	10,8
Almanya	73,8	74,0	39.871	40.130	5,0	4,5
Yunanistan	49,4	51,1	3.536	3.622	26,6	..
Macaristan	61,8	..	4.101	..	7,7	6,6
İtalya	55,7	56,5	22.279	22.553	12,7	11,7
Japonya	72,7	73,4	63.507	63.840	3,6	3,4
G. Kore	65,3	65,8	25.599	25.971	3,5	3,6
Meksika	60,4	60,6	49.415	50.625	4,8	4,3
Hollanda	73,1	74,1	8.236	8.329	7,4	6,8
Polonya	61,7	..	15.862	..	9,0	7,2
Portekiz	62,6	64,0	4.500	4.539	14,1	12,3
İspanya	56,0	58,1	17.344	17.924	24,5	21,8
İsviçre	79,9	79,7	4.535	4.575	4,5	4,9
Türkiye	49,5	50,3	25.931	26.730	10,0	10,1
B. Krallık	71,9	72,7	30.642	31.113	6,2	..
ABD	68,1	68,6	146.305	148.892	6,2	5,2
Euro Bölgesi	63,8	..	142.059	--	--	10,8
AB	64,8	..	218.284	--	10,2	9,3

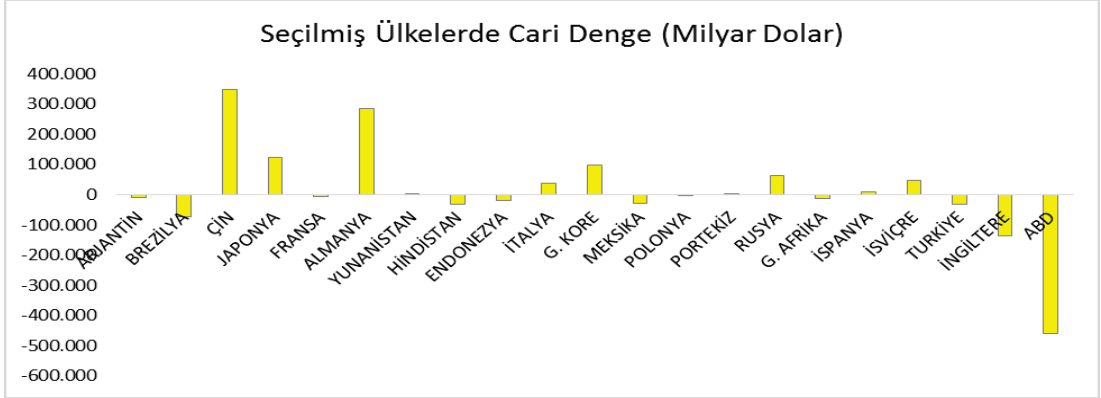
Kaynak: IMF ve OECD

2015 yılında istihdam konusunda yaşanan gelişmeler incelendiğinde ABD, Japonya ve AB ülkelerinde işsizliğin genelde gerilediği, Türkiye'de ise az da olsa arttığı görülmektedir. Diğer taraftan, Tablo 12'den Yunanistan dışındaki tüm ülkelerde işgücüne katılım oranının Türkiye'nin çok üzerinde olduğu görülmektedir. Nitekim Avrupa Birliğinde ortalama işgücüne katılım oranı yaklaşık %64 iken Türkiye'de bu oran %49,5 düzeyinde bulunmaktadır. Bu veriler Türkiye'de nüfusun yaş piramidi değiştiği ve ortalama yaş arttıkça işsizliğin çok yüksek düzeylere gelebileceğine işaret etmektedir. Bir başka deyişle, bugün Türkiye'de işgücüne katılım oranı %60'lar düzeyinde olsaydı, işsizliğin de %20'lere yükselmesi söz konusu olabilecekti. Dolayısıyla eğitim-nitelikli işgücü-üretim zincirinin doğru kurgulanmasının önemi her geçen gün artmaktadır.

2.4. CARI DENGE

Cari dengenin durumu, ülkelerin, özellikle de parası döviz olmayan ülkelerin ekonomilerinin değerlendirilmesinde önemle dikkate alınmaktadır. Nitekim kırılma göstergeleri arasında ilk sıralarda cari açık bulunmaktadır. Bununla birlikte dünya genelinde tutar olarak en fazla cari açık veren ülke ABD'de olmakla birlikte bu ülke bu kanaldan önemli sorunlar yaşamamaktadır. Çünkü parası döviz olduğu ve tüm ülkeler ödeme aracı olarak Doları kabul ettiği için ABD'nin cari açığın finansmanı diye bir sorunu bulunmamaktadır. Dolayısıyla da ABD'nin en önemli ihraç ürünü parası olmaktadır.

Tablo 13'den görülebileceği gibi 1995 yılında 551 milyar Dolar ile en fazla açığı yine ABD'nin vermesi, bu ülkeyi İngiltere ve Brezilya'nın izlemesi beklenmektedir. 2011 yılında cari açığı 75 milyar Dolar düzeyine kadar ulaşan Türkiye'nin cari açığının 2015 yılı sonuna 34 milyar Dolara gerilemesi beklenmektedir.

TABLO 13: SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE CARİ DENGE (Milyar Dolar)

ÜLKE	2013	2014	2015	2016
ARJANTİN	-4.846	-5.641	-10.168	-9.058
BREZİLYA	-90.908	-103.597	-72.803	-63.175
ÇİN	148.204	219.678	347.765	344.384
JAPONYA	40.704	24.404	124.347	126.545
FRANSA	-22.653	-26.235	-5.240	-9.208
ALMANYA	238.726	286.397	286.258	277.868
YUNANİSTAN	1.409	2.202	1.382	2.979
HİNDİSTAN	-32.397	-27.528	-30.375	-37.251
ENDONEZYA	-29.115	-26.233	-19.564	-18.797
İTALYA	19.874	41.110	36.975	42.694
G. KORE	81.148	89.220	98.403	96.866
MEKSİKA	-30.469	-24.983	-27.901	-24.291
POLONYA	-6.856	-6.915	-2.482	-4.971
PORTEKİZ	3.164	1.268	1.364	3.217
RUSYA	34.141	59.461	61.849	63.851
G. AFRIKA	-21.116	-19.055	-13.704	-14.772
İSPANYA	20.033	11.199	10.619	13.887
İSVİÇRE	76.359	51.201	48.798	48.311
TÜRKİYE	-64.658	-46.527	-32.692	-34.136
İNGİLTERE	-119.846	-173.932	-135.825	-130.559
ABD	-376.761	-389.525	-460.619	-551.499

Kaynak: IMF ve OECD

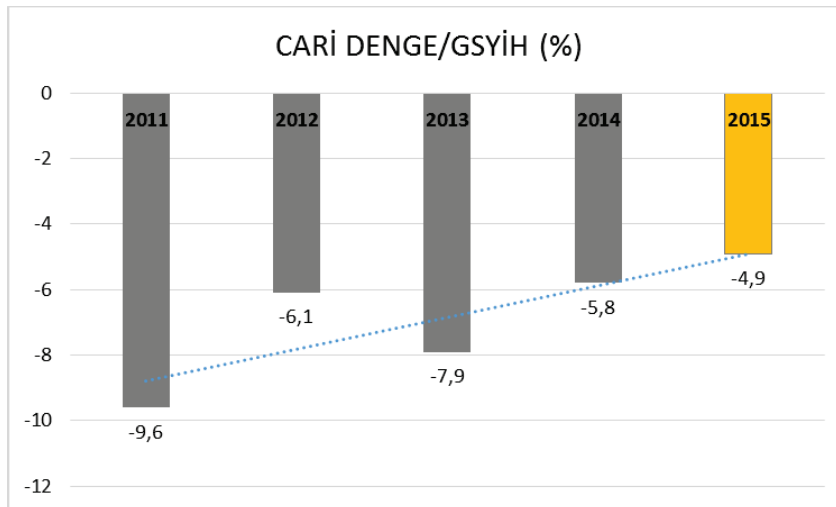
Diğer taraftan, 2015 yılı itibarıyla Çin'in 344 milyar Dolar, Almanya'nın 277 milyar Dolar ve Japonya'nın ise 126 milyar Dolar cari fazla vermesi beklenmektedir. Bu veriler ve ülkeler cari açıktan kurtulmanın yolunun nitelikli ürün ve üretimden geçtiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kaynaklarını daha çok geleceğin üretim kapasitesine katkısı olmayacak türden inşaatlara yönlendiren ve parası da döviz olmayan Türkiye'nin yatırım önceliklerini gözden geçirmesinde fayda bulunduğu söylenebilir.

Cari açığın düzeyi kadar ondan daha önemli olan gösterge cari açığın milli gelire oranıdır. Nitekim literatürde "Dornbush Sınırı" olarak bilinen yaklaşıma göre, cari açığı milli gelirinin %5'lerine gelen bir ülkenin finansal kriz yaşaması beklenir. Sermaye hareketlerinin serbestleştiği ve her gün trilyonlarca Dolarlık fonların elektronik hatlarda dolaştığı günümüz koşullarında bu sınır anlamını yitirmiş gibi görünmektedir. Ancak, yine de parası döviz olmayan bir ülke açısından %5'in üzerinde bir açığın sürdürülebilir olmadığı söylenebilir.

TABLO 14: CARI DENGE/GSYİH (%)

ÜLKE	2011	2012	2013	2014	2015
Avustralya	-3,0	-4,3	-3,4	-3,0	-4,3
Fransa	-1,0	-1,5	-1,4	-0,8	-0,3
Almanya	6,1	6,8	6,4	7,4	8,1
Yunanistan	-10,0	-2,5	-2,1	-2,1	2,5
Macaristan	0,8	1,7	3,9	2,2	4,6
İtalya	-3,1	-0,4	0,9	1,9	1,9
Japonya	2,2	1,0	0,8	0,5	3,3
G. Kore	1,5	4,1	6,2	6,3	8,0
Portekiz	-6,0	-2,0	1,4	0,5	0,8
İspanya	-3,2	-0,2	1,5	1,0	1,0
İsviçre	7,7	10,3	11,1	8,8	8,6
Türkiye	-9,6	-6,1	-7,9	-5,8	-4,9
B. Krallık	-1,7	-3,3	-4,5	-5,1	-4,4
ABD	-3,0	-2,8	-2,3	-2,2	-2,5
Brezilya	-3,0	-3,0	-3,0	-4,3	-3,7
Çin	1,8	2,5	1,6	2,1	3,0
Hindistan	-3,4	-5,0	-1,9	-1,4	-1,1
Rusya	5,0	3,5	1,7	3,1	5,2
Endonezya	0,2	-2,7	-3,2	-3,0	-2,0
G. Afrika	-2,2	-4,9	-5,8	-5,4	-4,1

Kaynak: IMF, OECD, Economist.com

Bu bağlamda Tablo 14 incelendiğinde; Türkiye'nin 2011 yılı sonrasında cari açığın milli gelire oranını önemli ölçüde geriletmeyi başardığı, bununla birlikte dünya geneli itibarıyla hala yüksek düzeyini koruduğu görülmektedir. Öyle ki, kırılgan ülkeler içinde en yüksek cari açık/GSYİH oranı hala Türkiye'ye aittir.

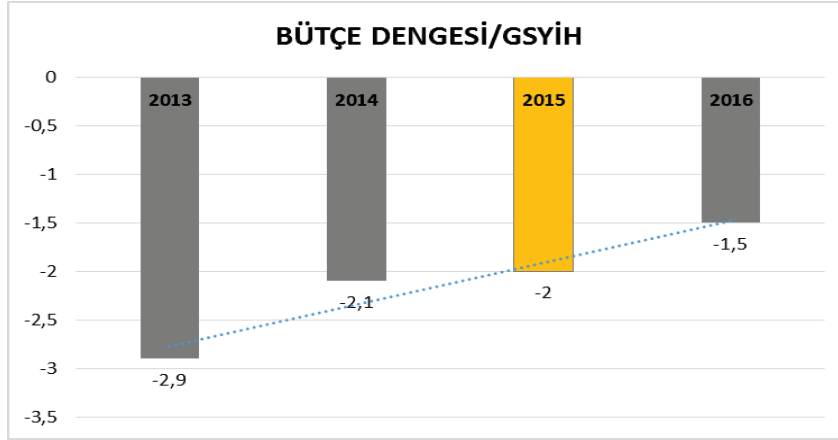
2.5. KAMU DENGELERİ VE BORÇLAR

2008 yılında yaşana kriz sonrasında hemen hemen tüm ülkeler ekonomiyi yeniden canlandırabilmek için genişletici maliye politikaları uygulamaya koymuşlardır. Bu çerçevede kamu harcamaları önemli ölçüde artırılmış, bütçe açıkları devasa boyutlara ulaşmıştır. Başta ABD olmak üzere genişletici politikaları kullanan ülkeler kamu dengelerini yeniden düzenlemek, enflasyonist bir trendin yaşanmasına izin vermemek için tersine politikalara yönelmeye başlamıştır. Nitekim, 2015 yılında ABD bütçe açığının GSYİH'ya oranını %5, Fransa %3, İngiltere %7 oranında azalmıştır. Bu yıl içinde ciddi ekonomik sorunlarla karşılaşan Arjantin, Rusya ve Çin kamu açıklarını artırarak ekonomiye destek olmaya çalışmışlardır.

TABLO 15: BÜTÇE DENGESİ/GSYİH (%)

ÜLKE	2013	2014	2015	2016
ARJANTİN	-2,6	-3,2	-5,3	-4,8
BREZİLYA	-4,0	-6,5	-6,4	-5,4
ÇİN	-0,7	-0,7	-1,6	-2,1
FRANSA	-2,9	-2,4	-2,1	-2,0
ALMANYA	0,4	0,6	0,5	0,2
YUNANİSTAN	0,3	-0,9	-0,7	-0,1
HİNDİSTAN	-7,5	-6,9	-7,1	-6,9
ENDONEZYA	-2,1	-2,1	-2,2	-2,1
İTALYA	-0,5	-0,8	-0,5	-0,3
G. KORE	0,8	0,9	-0,3	0,4
MEKSİKA	-4,2	-4,7	-4,1	-3,6
POLONYA	-3,3	-3,0	-2,7	-2,5
PORTEKİZ	-2,0	-1,1	-1,7	-1,9
RUSYA	-1,4	0,1	-4,5	-3,6
G. AFRİKA	-3,9	-3,5	-3,6	-3,0
İSPANYA	-3,0	-2,5	-2,3	-1,8
TÜRKİYE	-2,9	-2,1	-2,0	-1,5
İNGİLTERE	-3,6	-4,3	-3,6	-2,5
ABD	-4,1	-3,6	-3,1	-3,0

Kaynak: IMF ve OECD

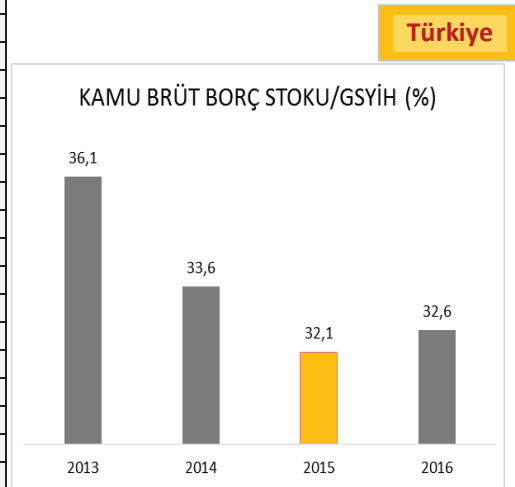

Türkiye'nin, IMF ve AB çıpasının olmadığı bir dönemde, düşük kur, yüksek cari açık, yüksek enflasyon oranlarıyla kırılgan ülkeler arasında yer alırken, 2015 yılına kadar büyük bir krizle karşılaşmaması en önemli gerekçesi bütçe dengeleri ve kamu borç stokunun makul düzeylerde tutulabilmesi olmuştur. Bu durum 2015 yılında da, iki seçim yapılmış olmasına rağmen, sürdürülebilmiştir. Nitekim Tablo 15'ten görülebileceği gibi, bütçe açığının GSYİH'ya oranı %2'ler düzeyine gerilemiştir. Ekonomik büyümenin yavaşlaması ve ithalatın gerilemesine rağmen bu düzeylerde sürdürülen açık düzeyi Türkiye'nin önemli bir sigortasıdır.

TABLO 16: KAMU BRÜT BORÇ STOKU/GSYİH (%)

ÜLKE	2013	2014	2015	2016
ARJANTİN	40,2	45,3	52,1	55,1
BREZİLYA	62,2	65,2	69,9	74,5
ÇİN	39,4	41,1	43,2	46,0
FRANSA	92,3	95,6	97,1	98,0
ALMANYA	77,0	74,6	70,7	68,2
YUNANİSTAN	175,0	177,1	197,0	206,6
HİNDİSTAN	65,8	66,1	65,3	63,9
ENDONEZYA	24,9	25,0	26,5	26,7
İTALYA	128,5	132,1	133,1	132,3
G. KORE	34,5	36,0	38,2	39,3
MEKSİKA	46,4	49,8	52,0	52,1
POLONYA	55,7	50,1	51,1	51,0
PORTEKİZ	129,7	130,2	127,8	125,0
RUSYA	14,0	17,8	20,4	21,0
G. AFRIKA	43,3	46,0	48,4	49,8
İSPANYA	92,1	97,7	98,6	98,8
İSVİÇRE	47,1	46,3	46,2	45,5
TÜRKİYE	36,1	33,6	32,1	32,6
İNGİLTERE	87,3	89,4	88,9	88,0
ABD	104,8	104,8	104,9	106,0

Kaynak: IMF ve OECD

Benzer bir durum kamu borç stoku açısından da geçerlidir. Nitekim Tablo 16'dan da görülebileceği gibi kamu borç stokunun milli gelire oranı 2015 yılında %32 düzeyine gerilemiştir. Tabloda yer alan ülkeler içinde, çok büyük tutarlarda enerji hammaddesi geliri olan Rusya'nın ardından en düşük kamu borç oranına sahip ülke Türkiye'dir. Türkiye'nin gerek bütçe gerekse kamu borçlanması boyutuyla bir miktar esnekliğinin bulunduğunu söylemek mümkündür.

Bu esnekliğin (kaynakların) üretim ve yatırımların teşvikinde kullanılması durumunda Türkiye daha güçlü bir ekonomiye dönüşebilecektir.

2.6. TASARRUFLAR VE YATIRIMLAR

Tasarruflar ve bunların reel yatırımlara dönüştürülmesi bir ülkenin en sağlıklı büyüme rotasıdır. Bugünün gelişmiş ülkelerinin geçmişleri incelendiğinde bu yargı doğrulanacaktır. Ancak, günümüzde medyanın da etkisiyle sürekli körüklenen tüketim ve buna bağlı olarak kökleşen yüksek tüketim beklentisi birçok gelişmekte olan ülke gibi Türkiye'de de tasarrufların gerilemesine neden olmaktadır. Kuşkusuz tüketim de üretim ve büyümeyi artırıcı etki yapmaktadır. Ancak, sürdürülebilir bir yüksek tüketim düzeyi için, öncelikle yüksek gelire imkan verecek reel yatırımların artırılması gerekmektedir. Türkiye'de yaşanan gelişmeler, ne yazık ki, bu gerçekliğe paralel bir görüntü vermemektedir.

Tablo 17'de seçilmiş bazı ülkelerin tasarruf ve yatırım oranları verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi, 2015 yılı itibarıyla en yüksek tasarruf ve de yatırım oranlarına sahip ülkeleri, ekonomileri en hızlı büyüyen ülkeler olan Çin ve Hindistan'dır. Bu ülkeleri son 50 yılda büyük bir atılım yapan Güney Kore izlemektedir. Gelişmekte olan ülkeler içinde tasarruf ve yatırım oranları en düşük ülkeler ise bugünlerin sorunlu ülkeleri olan Arjantin, Brezilya, Yunanistan, Portekiz'dir.

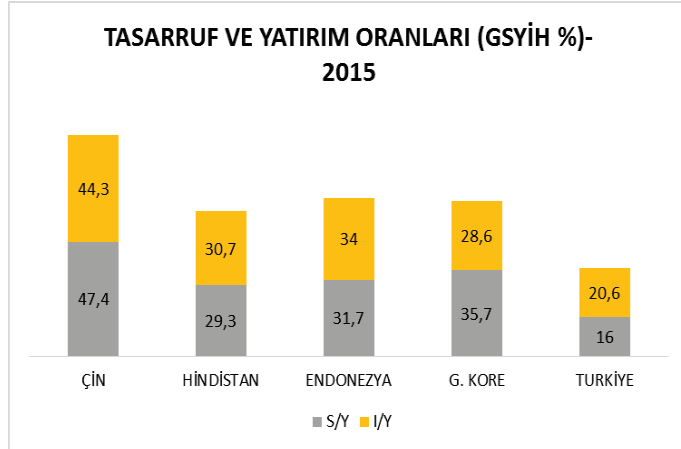

TABLO 17: TASARRUF VE YATIRIM ORANLARI (GSYİH %)

ÜLKE	2014		2015		2016	
	S/Y	I/Y	S/Y	I/Y	S/Y	I/Y
ARJANTİN	18,8	19,9	15,6	17,4	14,8	16,4
BREZİLYA	15,6	20,0	14,0	18,0	12,9	16,7
ÇİN	48,5	46,4	47,4	44,3	45,9	43,1
FRANSA	21,2	22,2	21,5	21,7	21,2	21,6
ALMANYA	26,7	19,3	27,3	18,8	27,0	19,0
YUNANİSTAN	11,5	10,6	9,7	9,0	9,8	8,3
HİNDİSTAN	30,2	31,6	29,3	30,7	29,0	30,6
ENDONEZYA	31,7	34,7	31,7	34,0	32,3	34,5
İTALYA	18,4	16,5	18,3	16,3	18,6	16,3
G. KORE	35,5	29,2	35,7	28,6	35,3	28,7
MEKSİKA	19,9	21,8	19,7	22,1	20,5	22,5
POLONYA	18,9	20,2	19,6	20,1	19,8	20,7
PORTEKİZ	15,4	14,9	15,4	14,7	16,2	14,6
RUSYA	23,1	19,9	23,7	18,7	23,5	18,1
G. AFRİKA	14,9	20,4	15,6	20,0	15,3	19,8
İSPANYA	20,3	19,5	20,6	19,8	21,0	19,9
İSVİÇRE	31,0	23,7	31,0	23,8	30,7	23,7
TÜRKİYE	14,4	20,2	16,0	20,6	16,0	20,7
İNGİLTERE	11,9	17,8	12,8	17,5	13,4	17,7
ABD	18,8	19,9	18,2	20,3	17,7	20,6

Kaynak: IMF ve OECD

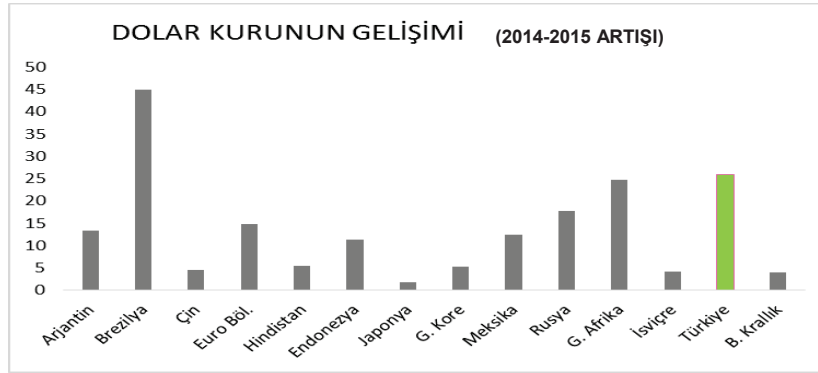
Türkiye, tüketim beklentisi yüksek, çalışma şevki ve disiplini sınırlı genç nüfusu yanında, tasarrufları da düşük bir ülkedir. Bunun yanında reel yatırımları desteklemeyen makroekonomik iklime bağlı olarak yatırım oranları da gerilemiş bir ülkedir. Nitekim 1960'larda benzer koşullara

sahip olduğumuz Güney Kore'de 2015 yılı itibarıyla her 100 TL'lik gelirin 35,7 TL'si tasarruf edilmekte, bunun 28,6 TL'si de yatırımlara yönlendirilmektedir. Oysa Türkiye'de tasarruflar için bu rakam sadece 16 TL, yatırımlar için ise 20 TL düzeyinde kalmaktadır. Bu tasarruf ve yatırım düzeyi ile gelişmiş ülkeleri yakalamak pek mümkün görünmemektedir.

2.7. DOLAR DEĞERİNDEKİ GELİŞMELER

Dünyanın en önemli döviz ve rezerv parası olan Dolar 2015 yılında önemli ölçüde değer kazanmıştır. Bir taraftan ABD'nin görece olarak daha hızlı büyümesi diğer taraftan, AB başta olmak üzere diğer ülkelerin ekonomik performanslarının istenen düzeye gelememesi böylesi bir sonucu yaratmaktadır. Bu durumda dünyada birçok hammaddenin (petrol, doğalgaz, altın, demir-çelik, bakır, buğday, mısır vb.) Dolarla alınıp satılması nedeniyle, fiyat düşüşleri yaşanmaktadır. Ayrıca, Doların değerlenmesi, dünyanın en büyük pazarı olan ABD'nin ithalat kapasitesini artırıcı etki yapmaktadır.

TABLO 18: ÇEYREK DÖNEMLER İTİBARIYLA DOLAR KURUNUN GELİŞİMİ

ÜLKE	2014				2015				ARTIŞ
	I	II	III	IV	I	II	III	Kasım	Kasım 2015- 2014 IV
Arjantin	7,95	8,08	8,38	8,51	8,77	9,04	9,38	9,65	13,3
Brezilya	2,26	2,2	2,45	2,66	3,21	3,1	3,97	3,85	45,0
Çin	6,15	6,15	6,15	6,12	6,14	6,11	6,36	6,4	4,6
Euro Böl.	0,73	0,73	0,79	0,82	0,93	0,89	0,89	0,95	14,8
Hindistan	60,1	60,09	61,61	63,33	62,59	63,75	...	66,81	5,5
Endonezya	11.404,0	11.969,0	12.212,0	12.440,0	13.084,0	13.332,0	14.657,0	13.840,0	11,3
Japonya	102,85	101,3	109,37	120,64	120,11	122,45	119,95	122,8	1,8
G. Kore	1.064,7	1.011,8	1.055,2	1.099,3	1.109,5	1.115,5	1.185,3	1.158,1	5,3
Meksika	13,08	13,03	13,45	14,72	15,15	15,57	17,01	16,55	12,4
Rusya	35,69	33,63	39,39	56,26	58,46	55,52	66,24	66,24	17,7
G. Afrika	10,58	10,6	11,33	11,58	12,18	12,2	13,88	14,44	24,7
İsviçre	0,88	0,89	0,96	0,99	0,97	0,93	0,97	1,03	4,2
Türkiye	2,19	2,13	2,28	2,32	2,61	2,69	3,05	2,92	25,9
B. Krallık	0,6	0,59	0,62	0,64	0,68	0,64	0,66	0,67	4,0

Kaynak: IMF ve OECD

Tablo 18'de çeyreklik dönemler itibarıyla farklı ülkelerdeki Dolar kurlarının gelişimi verilmiştir. Buradan görülebileceği 2014 yılının dördüncü çeyreği ile 2015 yılı Kasım ayı sonu arasında Dolar karşısında parası en fazla nominal değer kaybeden ülkeler sırasıyla Brezilya (%45), Türkiye (%25,9) ve Güney Afrika olmuştur. Euro ise Dolar karşısında aynı dönemde %14,8 oranında değer kaybetmiştir. Bu verilere göre kırılığa beşli içinde parası en fazla değer kaybeden ülkesi Türkiye olmuştur.

2.8. BORSALARDA GELİŞMELER

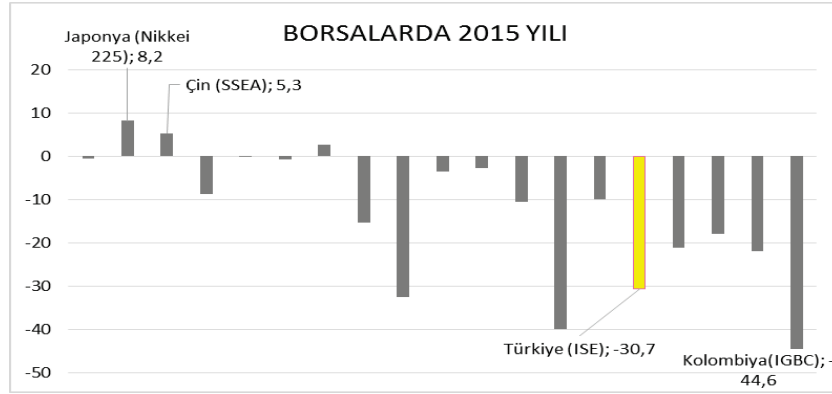
2015 yılında borsalarda önemli türbülanslar yaşanmıştır. ABD merkez bankasının piyasaya likidite vermeyi durdurması ve faiz artışına başlayacağını açıklaması, 2015 yılında finans piyasaları üzerinde sürekli olarak FED gölgesinin hissedilmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda yılbaşına göre Tablo 19'da yer alan ülkelerden Japonya, Çin ve İtalya dışındaki tüm ülkelerin borsaları yılı Dolar bazında kayıp ile kapatmıştır. Tabloda yer almamakla birlikte Macaristan (%30,8), Danimarka (%20,7) gibi bazı küçük ülkelerin borsaları da 2015 yılında önemli kazançlar sağlamıştır.

TABLO 19: BORSALARDA 2015 YILI

ÜLKE	2014			2015			10 Yıllık Tahvil Faizi %
	29.Ara.14	31 ARALIK 2013'E GÖRE DEĞİŞİM (%)		29.Ara.15	31 ARALIK 2014'E GÖRE DEĞİŞİM (%)		
	BORSA ENDEKSİ	Ulusal Para ile	Dolar ile	BORSA ENDEKSİ	Ulusal Para ile	Dolar ile	
ABD (DJIA)	18.038	8,8	8,8	17.721	-0,6	-0,6	2,23
Japonya (Nikkei 225)	17.729	8,8	-5,1	18.982	8,8	8,2	0,26
Çin (SSEA)	3.319	49,9	45,9	3,73	10,1	5,3	2,79
İngiltere (FTSE 100)	6.633	-1,7	-7,8	6.315	-3	-8,8	1,95
Almanya (DAX)	9.927	3,9	-8,1	10,86	10,8	-0,2	0,51
Fransa (CAC 40)	4.318	0,5	-11,2	4.701	10	-0,8	0,91
İtalya (S&P/MIB)	19.130	0,9	-10,8	21.661	13,9	2,7	1,48
İspanya(Madrid SE)	1.054	4,2	-7,9	978	-6,2	-15,4	1,70
Yunanistan(Athex C.)	820	-29,5	-37,7	618	-25,3	-32,6	8,53
FTSE Euro 100	1.048	2,8	-9,2	1.109	7	-3,6	0,51
Rusya F. (RTS \$bazlı)	795	-4,1	-44,9	770	17	-2,7	9,56
Arjantin (MERV)	8.443	56,6	19,4	11.698	36,4	-10,6	--
Brezilya (BVSP)	50.594	-1,8	-13,8	43.654	-12,7	-40	15,90
Hindistan (BSE)	27.396	29,4	25,6	26.080	-5,2	-9,9	7,74
Türkiye (ISE)	84.102	24	15,1	73.913	-13,8	-30,7	11,20
Endonezya(JSX)	5.178	21,2	18,5	4.569	-12,6	-21,1	8,77
Şili (IGPA)	18.878	3,6	-10,2	18.079	-4,2	-18	4,62
Tayland(SET)	1.498	15,4	15	1.284	-14,3	-21,9	2,55
Kolombiya(IGBC)	11.570	-11,5	-28,2	8.530	-26,7	-44,6	8,49

Kaynak: Economist.com

Tabloda yer alan ülkeler arasında 2015 yılının en çok kaybettiren borsaları ise Kolombiya (%44) Rusya ve Brezilya (%40), Yunanistan (%32,6) ve Türkiye (%30,7), olmuştur. Bazı borsaların ulusal para cinsinden kazanç sağlarken Dolar bazında kaybettirmiş olması, yukarıda da vurgulandığı gibi, Doları 2015 yılında değerlenmesiyle ilgilidir.

Bu veriler bir taraftan 2016 yılında borsalarda artış yaşanma potansiyeline işaret etmekte, diğer taraftan da FED'in faiz artışı ve gelişmekte olan piyasalardan (emerging-market) sermaye çıkışı durumunda finansal piyasaların çok daha olumsuz noktalara gidebileceğini akla getirmektedir. Ancak, yeni bir küresel finansal mimari oluşturulmadıkça, reel ekonomiden yana vergi politikaları devreye alınmadıkça, çok güçlü hale gelen küresel-finans spekülörlerinin bir şekilde borsaları cazip halde tutacaklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Tablo 19'da Ayrıca, ülkeler bazında 10 yıl vadeli devlet tahvillerinin 2015 yılı sonu itibarıyla faiz oranları verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi gelişmiş ülkelerde faizler oldukça düşük, gelişmekte olan ülkelerde ise görece olarak oldukça yüksektir. Nitekim gelişmiş AB ülkelerinde bu faizler %1'in altındayken Brezilya'da %15, Türkiye'de %11, Rusya'da %9'lar düzeyinde bulunmaktadır. Enflasyon oranları ile risk primlerinin yüksekliğinden kaynaklanan bu faiz farklılıkları finansal sermayenin rotasını da belirlemektedir.

Dünya ekonomisinde başta sermaye hareketleri olmak üzere birçok gelişmenin belirleyicisi faiz oranlarıdır. Finansal sermaye bol ve ucuz (düşük faiz) olduğu gelişmiş ülkelerden kıt ve pahalı olduğu (yüksek faiz) gelişmekte olan ülkelere yönelmektedir. Gittiği ülkelerde de suya atılan taşın yarattığı halkalar sistematğine benzer etkiler yaratmaktadır. Nitekim gittiği ülkede genellikle önce döviz kurlarını reel olarak düşürmekte, bu ithalatı cazip hale getirmekte, böylece ulusal para ile ucuzlamış ithal ürünleri daha fazla kullanılmakta, dış ticaret açığı büyümekte, enflasyon suni olarak düşmekte, halkın refahı artmakta, ekonomi tüketim çeşikli olarak büyümekte, dış kaynak bağımlılığı derinleşmekte, dış borçlar artmaktadır. Böylece gelişmiş ülkeler hem ellerindeki finansal sermayeye daha fazla getiri elde etmekte, hem de arz fazlası ürünlerine pazar bulabilmektedirler.

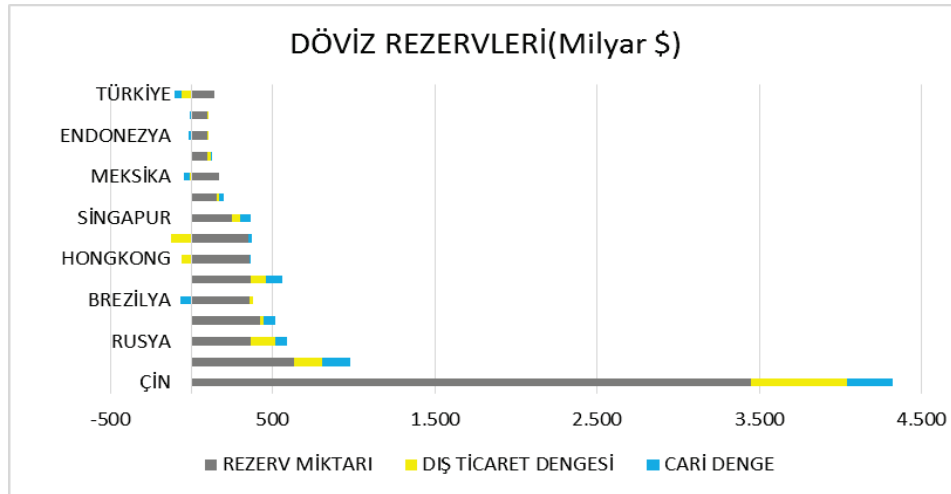
Dünyanın, Doğu Blokunun da yıkılması ve hızlı bir küreselleşme sürecine girmesinin ardından sermaye hareketleri hızlanmış, her gün trilyonlarca Dolar elektronik hatlarda hareket eder hale gelmiştir. Böylece tüm ülkeler daha entegre hale gelmiş, sermaye ve mal hareketlerinin hacmi ve hızı artmıştır. Dünya genelinde bu şekilde çok şey değişirken değişmeyen şey ise kaynakların ve zenginliğin yine daha çok gelişmiş ülkelere akması olmuştur. Bu durum savaşların ve sefaletin bir türlü bitmediği Afrika, Ortadoğu ve Latin Amerika ülkelerinden gelişmiş ülkelere kaçak göçü de teşvik etmiştir. Bugün Akdeniz ve Ege kıyılarında yaşanan dramlar ve adaletsiz dünyanın bir yansıması olmaktadır.

Kendini gelişmiş bir dünyanın parçası görmek isteyen ve yönünü Batıya çevirmiş olduğu varsayılan Türkiye'nin bu yüksek faizler ile hızlı bir gelişme göstermesi olası değildir. Bu nedenle öncelikle enflasyonun %2-3 bandına düşürülmesi, buna bağlı olarak da nominal faizlerin %4-5 aralığında tutulması gerekmektedir. Bunun başarılacağı her gün Türkiye yüksek faiz-düşük kur-yüksek dış açık-yüksek kriz ihtimali ile yaşamak durumunda kalacaktır.

2.9. REZERVLERDE GELİŞMELER

ABD'nin en önemli ihraç ürünü parasıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası parasını rezerv paraya dönüştüren ve böylece elde ettiği askeri başarıyı ekonomik zemine de yönlendiren ABD, sadece ülke için değil, aynı zamanda küresel talebi karşılamak için de Dolar basabilir hale gelmiştir. Bugün dünya ticaretinde önemli yer tutan ürünlerin Dolar ile alınıp satılması Dolar talebini artıran bir faktör olmaktadır. Ayrıca, Doların değerindeki değişimler, ABD'den daha çok Dolar ile mal satan veya Dolar rezervi olan ülkeleri ilgilendirir hale gelmiştir.

Bu koşullar ABD dışında da Dolar talebini artırmakta, gerekli ithal ürünleri tedarikte sorun yaşamamak, döviz çıkışlarında kurları kontrol edebilmek için birçok ülke Dolar rezervi tutmaktadır. Nitekim hızla büyümeye devam eden, sürekli ve büyük miktarda cari fazla veren Çin'de 2015 yılı Kasım ayı sonu itibariyle 3,4 trilyon Dolarlık döviz rezervi bulunmaktadır. Tablodaki ülkelerde bulunan toplam döviz rezervi ise 7,3 trilyon Dolar düzeyindedir. Bu rakam ABD'nin senyoraj (paranın üzerinde yazılı değeri ile basım maliyeti arasındaki fark) gelirlerinin geldiği noktayı da ortaya koymaktadır.

TABLO 20: DÖVİZ REZERVLERİ(Milyar \$)

ÜLKE (Kasım 2011)	REZERV MİKTARI	DIŞ TİCARET DENGESİ	CARİ DENGE
ÇİN	3.451 (Kasım)	592 (Kasım)	276 (Q3)
S.ARABİSTAN	635 (Kasım)	168 (2014)	174 (Q2)
RUSYA	365 (Kasım)	154 (Ekim)	67 (Q3)
TAYVAN	426 (Q3)	16 (Kasım)	77 (Q3)
BREZİLYA	357 (Aralık)	20 (Aralık)	-68 (Kasım)
G. KORE	368 (Aralık)	90 (Aralık)	105 (Kasım)
HONGKONG	356 (Kasım)	-59 (Kasım)	9 (Q3)
HİNDİSTAN	352 (Aralık)	-122 (Kasım)	23 (Q3)
SİNGAPUR	247 (Kasım)	50 (Kasım)	69 (Q3)
TAYLAND	156 (Kasım)	12 (Kasım)	32 (Q3)
MEKSİKA	172 (Kasım)	-13 (Kasım)	-30 (Q3)
MALEZYA	95 (Kasım)	25 (Kasım)	8 (Q3)
ENDONEZYA	100 (Kasım)	8 (Kasım)	-18 (Q3)
POLONYA	98 (Kasım)	2 (Ekim)	-2 (Ekim)
TÜRKİYE	142 (Ekim)	-63 (Aralık)	-38 (Ekim)

Kaynak: *The Economist*

Türkiye'nin de aralarında bulunduğu bu ülkelerde kriz dönemlerinde bu rezervlerin çoğu kez iş yaramamış olması, rezerv tutma maliyetinin sorgulanması gereğine işaret etmektedir.

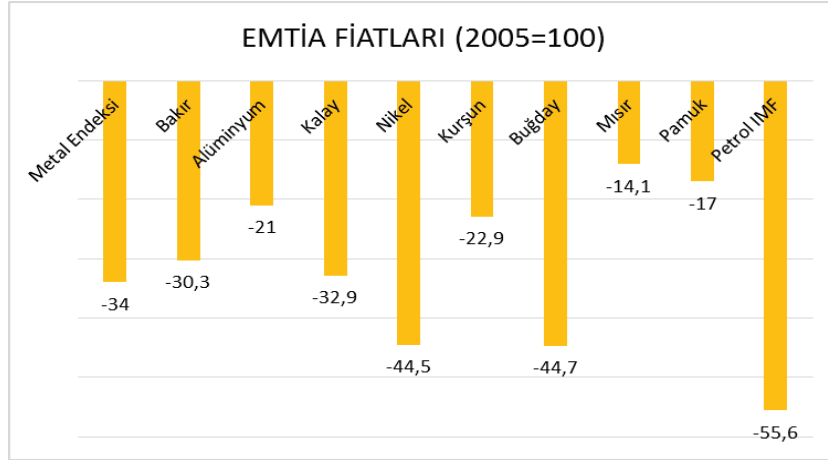
2.10. EMTİA FİYATLARINDA GELİŞMELER

2015 yılında Doların değer kazanmasının yanında dünya ekonomisinin yeterince canlanamaması sonucunda emtia fiyatlarında önemli gerilemeler yaşanmıştır. Nitekim Tablo 21'den görülebileceği gibi, IMF verilerine göre 2015 yılı Kasım ayı itibariyle dünya ticaretinde önemli yeri olan ürünlerin tümünde yüksek oranlı fiyat düşüşü yaşanmıştır. Yılın 11 aylık bölümünde gerçekleşen bu düşüşte rekor, %55,6 ile petrol fiyatlarında gerçekleşmiştir. Bu emtiayı %44'lük fiyat düşüşü ile buğday ve nikel izlemektedir.

TABLO 21: EMTİA FİYATLARI (2005=100)

Ürünler	2008	2010	2012	2014	Kasım- 15	2015/11-2014
Metal Endeksi	169,0	202,3	191,0	165,3	109,1	-34,0
Bakır	6.963,5	7.538,4	7.958,9	6.890,4	4.799,9	-30,3
Alüminyum	2.577,9	2.173,0	2.022,8	1.857,6	1.467,9	-21,0
Kalay	18.466,6	20.367,2	21.109,4	21.965,3	14.745,3	-32,9
Nikel	21.141,5	21.810,0	17.541,7	16.665,0	9.244,3	-44,5
Kurşun	2.093,3	2.148,2	2.063,6	2.098,6	1.618,4	-22,9
Buğday	325,9	223,7	313,3	285,4	157,7	-44,7
Mısır	223,2	186,0	298,4	193,2	166,0	-14,1
Pamuk	71,4	103,5	89,2	83,4	69,2	-17,0
Petrol IMF	97,0	79,0	105,0	97,0	43,1	-55,6

Kaynak: *IMF*

Dünya'nın hali hazırda en önemli enerji hammaddesi konumundaki doğal gaz ve petrol fiyatlarındaki düşmede daha çok arz cephesinin yani arz fazlasının bulunduğu söylenebilir. Bu arz fazlasının yansımalarını Tablo 22'de aylık bazda doğal gaz ve petrol fiyatlarının gelişimi üzerinden görmek mümkündür. Buna göre doğal gaz ve petrol fiyatları 2015 yılının tüm aylarında, 2014 yılına göre, sürekli ve yüksek oranda gerilemiştir. Böylece 2014 yılı Aralık ayı sonunda göre 2015 yılında doğal gaz fiyatları %44, petrol fiyatları ise %39,6 oranında gerilemiştir.

ABD'nin 40 yıl sonra petrol ihracatına izin vermesi, İran'a petrol ihracatında uygulanan ambargonun gevşetilecek olması ve OPEC'in bu fiyatlara rağmen arzda bir kısıtlamaya gitmemesi 2016 yılında da petrol fiyatlarının düşük seyretmesine neden olabilecektir. Bu durumun dünya ekonomisinde, özellikle ihracatçı ülkelerin gelirlerini düşürerek talebi aşağıya çekmesi söz konusu olabilecektir. Dolayısıyla petrol fiyatlarındaki düşmenin, enerji ve ulaşım maliyetlerini aşağıya çekmesi gibi olumlu etkileri yanında ihracatçı ülkelerin talebini azaltması gibi olumsuz etkileri de bulunmaktadır.

1998 yılında varil bazında petrol fiyatlarının 12 Dolar düzeylerinde olduğu, yeni rezervlerin bulunduğu ve alternatif enerji kaynaklarının hızla devreye girdiği de dikkate alındığında petrol fiyatlarında yeni ve düşük dengelerin oluşacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Diğer taraftan, enerji fiyatlarındaki bu gelişmede küresel ekonomik konjonktür kadar siyasi faktörlerin de etkili olduğu görülmektedir. Nitekim bu bağlamda enerji hammaddeleri fiyatlarının düşmesinden en fazla etkilenen ülkelerin başında Rusya'nın gelmesi dikkate alınmalıdır.

TABLO 22: ENERJİ FİYATLARI (2005=100)

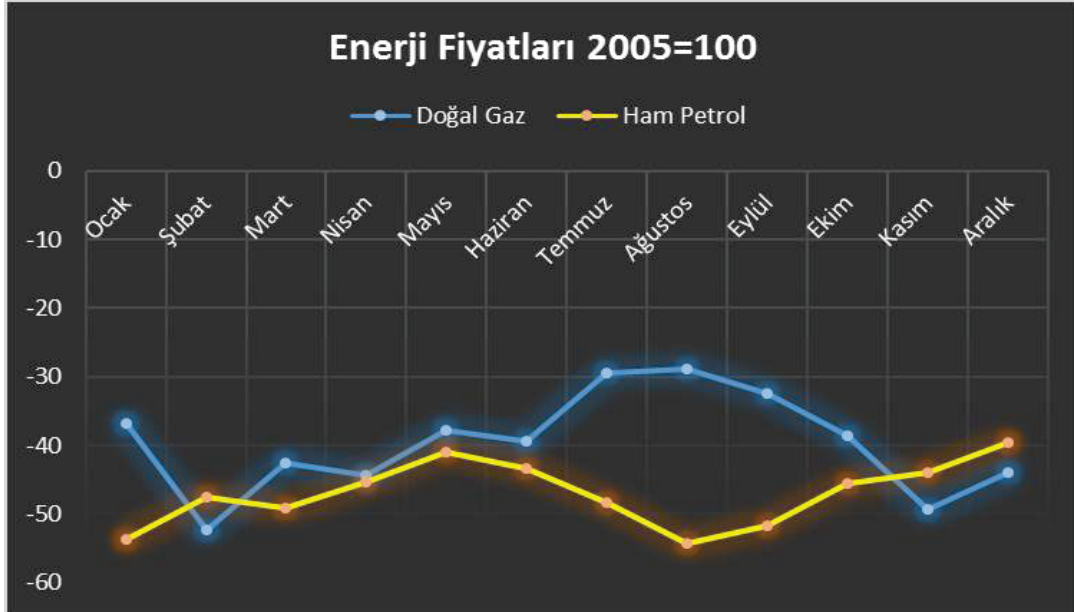
AY	DOĞAL GAZ*			HAM PETROL**		
	2014	2015	%	2014	2015	%
Ocak	4,70	2,97	-36,8	102,25	47,45	-53,6
Şubat	5,98	2,85	-52,4	104,82	54,93	-47,6
Mart	4,88	2,80	-42,6	104,04	52,83	-49,2
Nisan	4,63	2,58	-44,3	104,94	57,42	-45,3
Mayıs	4,56	2,84	-37,8	105,73	62,50	-40,9
Haziran	4,57	2,77	-39,4	108,37	61,30	-43,4
Temmuz	4,01	2,83	-29,4	105,22	54,43	-48,3
Ağustos	3,89	2,76	-28,9	100,05	45,72	-54,3
Eylül	3,92	2,65	-32,4	95,89	46,29	-51,7
Ekim	3,77	2,32	-38,6	86,13	46,96	-45,5
Kasım	4,10	2,08	-49,3	76,96	43,13	-44,0
Aralık	3,43	1,92	-44,0	60,55	36,56	-39,6

(*) Spot Louisiana metreküp

(**) Dated Brent, West Texas ve Dubai Fateh spot piyasa varil fiyatı ortalaması

Kaynak: IMF

Enerji hammaddesi fiyatlarındaki bu gelişmeler, Türkiye gibi enerjide büyük ölçüde dışa bağımlı, cari açığının en önemli kaynağı enerji ithalatı olan bir ülke için son derece olumludur. Bu gelişme enflasyonla mücadele açısından da katkı sağlayacaktır. Ancak, küresel piyasalarda görülen bu fiyat düşüşlerinin ülke içine yeterince yansıtılmaması, yerli üreticilerin rekabet gücünü hem içeride hem de dışarıda olumsuz etkilemektedir.

3. BÖLÜM: 2015 YILINA GİRERKEN TÜRKİYE EKONOMİSİ

3. BÖLÜM

3. 2015 YILINA GİRERKEN TÜRKİYE EKONOMİSİ

Türkiye oldukça büyük ve önemli bir ülkedir. Bu durum tarihteki rolü olduğu kadar jeopolitik konumuyla da ilgilidir. Nitekim, kıtalar arası geçiş yolu konumunda olması nedeniyle Anadolu çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmıştır. 20. yüzyılın başında önce Atatürk öncülüğünde mazlum milletlere ilham kaynağı olmuş, ardından Batı ve Doğu bloğu arasındaki mücadelede Batının yanında yer alarak zorlu roller üstlenmiştir. Bu nedenle ekonomik ve toplumsal gelişmesi içsel olduğu kadar dış dinamikler tarafından da şekillendirilmiştir.

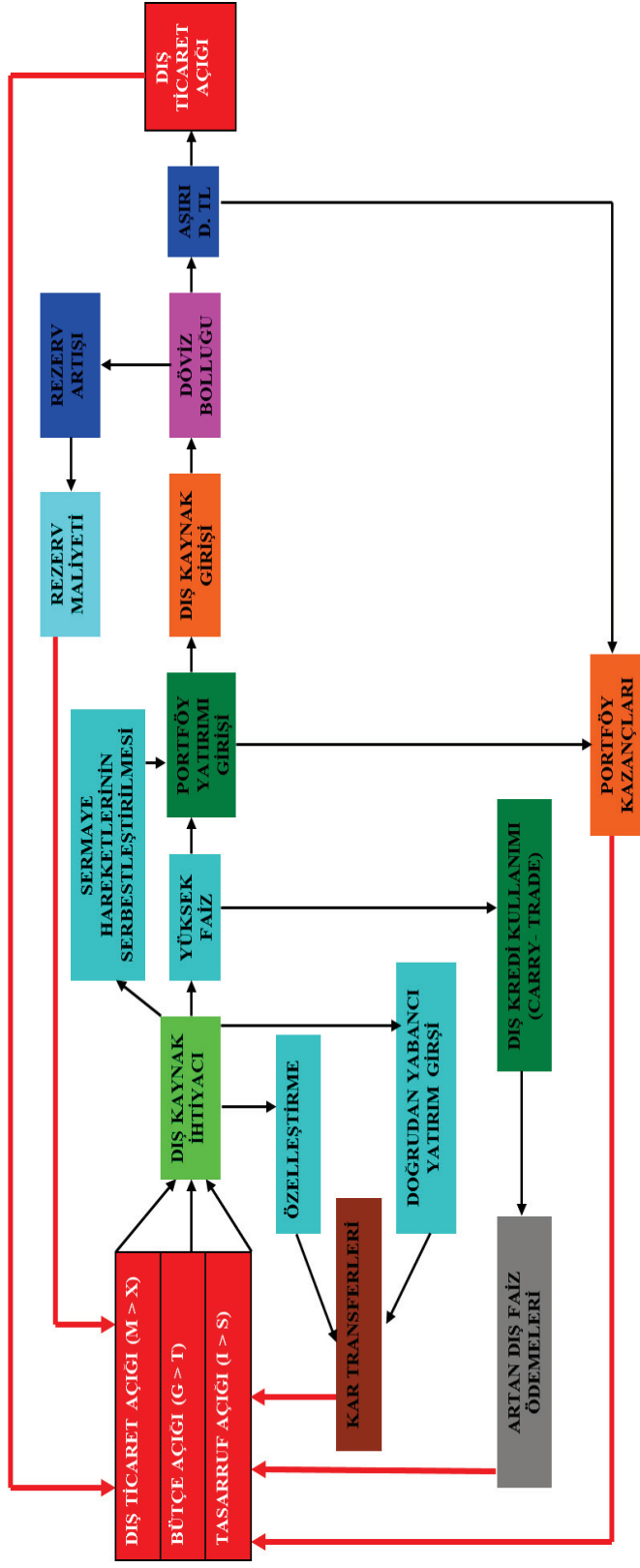
Türkiye 1980 yılında dışa açık ekonomi ve küçük devlet-piyasa referanslı ekonomik büyüme stratejisine yönelmiştir. Bu yönelim 1960 sonrası uygulanan ithal ikameci yani ithal edilen ürünlerin içeride üretilerek dışa bağımlılığı azaltmayı hedefleyen büyüme modelinin, siyasi sorunların da katkısıyla, tıkanmasıyla bağlantılı olmuştur. Aradan geçen 35 yılda Türkiye ekonomik ve toplumsal gelişme açısından önemli mesafeler almıştır. Ancak, dış girdi ve kaynak bağımlılığı, arz ve talep deseninin örtüşmemesi, uygun yatırım ikliminin oluşturulamaması, üretim yerine arazi ve finansal rantların ön plana çıkması, kamu açıkları, yetersiz tasarruf eğilimi, artan dış borçlar, işgücü arzının niteliği ile işgücü talebinin niteliğinin örtüşmemesi, ortak iş yapma kültürünün gelişmemesi gibi önemli sorunlar varlığını sürdürmektedir. Bu sorunlar her 7 yılda bir; 1997, 2001, 2008-9 yıllarında kriz yaşamamıza neden olmaktadır. Kuşkusuz Türkiye tüm bu sorunları aşabilecek birikim ve kapasiteye sahiptir. Bunun için orta ve uzun vadeli iddialı, bilim bazlı bir strateji, nitelikli ekip ve güçlü bir halk desteğine ihtiyaç bulunmaktadır.

3.1. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE DENGELER

Türkiye ekonomisinin bugün içinde bulunduğu koşulları ve yaşanan sorunları daha iyi ortaya koyabilmek için aşağıdaki şekil faydalı olacaktır. Buradan bir ülke ekonomisindeki üç temel denge alanı olduğu görülmektedir. Bunlar; yatırım-tasarruf, ihracat-ithalat ve devlet bütçesi dengesidir. Bir ülkede dengelerden biri veya ikisi açık verdiğinde diğer dengelerde fazla vererek bu açık kapatılmak durumundadır. Ancak, Türkiye'de bunların tümünde açık bulunmaktadır. Bir başka deyişle yatırımlar tasarruflardan, ithalat ihracattan, bütçe giderleri gelirlerinden fazladır. Böylesi bir durumda ülkenin dış kaynağa ihtiyacı doğmaktadır. Tersten okunursa, aslında dış kaynak bulunabildiği için bu açıkların verilebildiği söylenebilir.

Türkiye 1989 yılında uygulamaya koyduğu 32 Sayılı Karar ile sermaye hareketlerini serbestleştirmiştir. Böylece Türkiye'ye dış kaynak girişinin önü açılmıştır. Yurt dışından kaynak girişi üç ana kanaldan gerçekleşmektedir. Bunlar; mal ve hizmet üretmek üzere gelen doğrudan yabancı yatırımlar, paradan para kazanmak için hisse senedi ve tahvillere gelen portföy yatırımları ve faiz kazanmak amacıyla verilen Türkiye'ye verilen kredi ve dış borçlardır. Bu kanallardan gelen büyük miktarda dövizler ülkeye girdiğinde döviz rezervini artırmaktadır. Merkez Bankasında biriken bu rezerv kur riski algısını zayıflatmakta, küresel spekülörlere güven vermektedir. Ancak, bu rezervi tutmanın bir maliyeti bulunmakta, bu maliyet ülkeden kaynak çıkışı anlamına gelmektedir. Bu arada artan rezervler TL'nin döviz karşısındaki reel değerini (aşırı değerli TL) yükseltmektedir. İthalatı cazip hale getiren, ihracatı güçleştiren bu gelişme dış ticaret açığının artmasına neden olmaktadır. Aşırı değerli TL aynı zamanda küresel spekülörlerin portföy kazançları (faiz, hisse değer artışı) yanında, daha önce bozdurdukları dövizleri daha ucuza geri almasına olanak sağlayarak ilave kazanç imkanı vermektedir. Böylece ülkeye gelenden çok daha büyük miktarda kaynak dışarıya çıkmaktadır. Diğer taraftan, ülkeye mal ve hizmet üretmek için gelen doğrudan yabancı sermaye kar transferleri yoluyla menşe ülkesine kaynak transfer etmektedir. Bu arada ülke içerisinde kredi faizleri yüksek olduğu için ülke dışından borçlanan ekonomik birimler kullandığı kaynak karşılığında da yurtdışına faiz ödemektedirler.

$$Y = C + I + G + (X - M)$$

Kaynak: Yaşar UYSAL, 2015

Kısaca ifade etmek gerekirse; yurtdışından gelen kaynaklar, kazanç transferleriyle birlikte getirdiğinden daha fazlasını yurtdışına çıkarmaktadır. Böylece kaynak açığını kapatmak için dış kaynağa yönelen Türkiye her geçen gün daha fazla dış kaynağa ihtiyaç duyar hale gelmektedir. Uyuşturucu bağımlısı benzerinde olduğu gibi bu durum kırılganlığı artırarak sık sayılabilecek aralıklarla krizler yaratmakta, girişimcilerin önünü görmesini güçleştirmektedir. Plastik sanayicilerinin bu sürecin farkında olması ve özellikle ülkeden sermaye çıkışı riski arttığında döviz pozisyonunda açığa düşmekten kaçınması gerekmektedir.

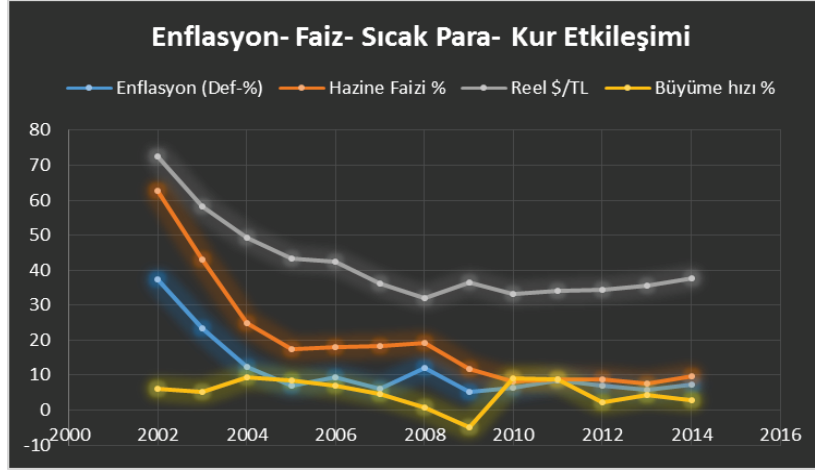
3.2. İSTATİSTİKLERLE MEVCUT EKONOMİK DURUM

Bu süreci istatistikler yardımıyla da ortaya koymak mümkündür. Tablodan görüldüğü gibi Türkiye'de enflasyon dünya geneline, özellikle de gelişmiş ülkelere göre oldukça yüksektir. Buna bağlı olarak enflasyonun üzerinde olması gerektiği için faiz oranları da dünya geneline oranla yüksek seyretmektedir. Bu yüksek faizden ve derinliği olmayan Borsadan faydalanmak isteyen küresel spekülâtörler Türkiye'de sıcak para olarak da bilinen kısa vadeli spekülâtif yabancı sermayeyi getirmektedirler. Bu girişlere bağlı olarak döviz bolluğu yaşanmakta ve TL'nin döviz karşısındaki reel değeri (satın alma gücü) atmaktadır. Böylece bir taraftan reel olarak ucuzlayan döviz, Diğer taraftan, TL arzının artmasına neden olan döviz rezervleri bankacılık sisteminin kredi verme imkânlarının artmasına ve kredi faizlerinin düşmesine imkân vermektedir. Bu durum iç talebi canlandırmakta, büyüme artmakta, ancak, halkın talep deseniyle uyumlu olmayan arz nedeniyle ithal ürün talebi ve dış ticaret açığı artmaktadır.

TABLO 23: ENFLASYON-FAİZ-SICAK PARA-KUR ETKİLEŞİMİ

YIL	Enflasyon (Def-%)	Hazine Faizi %	Sıcak Para Stoku (Mn \$)	Cari \$/TL	Reel \$/TL	Reel €/TL	Büyüme hızı %
2002	37,4	62,7	9.182	1.513	72,4	68,7	6,2
2003	23,3	42,9	16.903	1.500	58,2	65,7	5,3
2004	12,4	24,9	32.809	1.429	49,4	61,3	9,4
2005	7,1	17,4	58.250	1.344	43,3	54,0	8,4
2006	9,3	18,1	65.421	1.434	42,3	53,2	6,9
2007	6,2	18,4	106.849	1.304	36,2	49,5	4,7
2008	12	19,2	54.294	1.296	32,1	47,1	0,7
2009	5,3	11,7	84.850	1.551	36,5	50,8	-4,8
2010	6,3	8,1	112.496	1.503	33,3	44,2	9,2
2011	8,6	8,7	94.956	1.674	34,1	47,5	8,8
2012	6,9	8,8	155.064	1.796	34,3	44,1	2,1
2013	5,9	7,6	130.618	1.903	35,5	47,2	4,2
2014	7,2	9,7	155.725	2.189	37,6	50,9	2,9

Kaynak: TCMB, TÜİK, Hazine

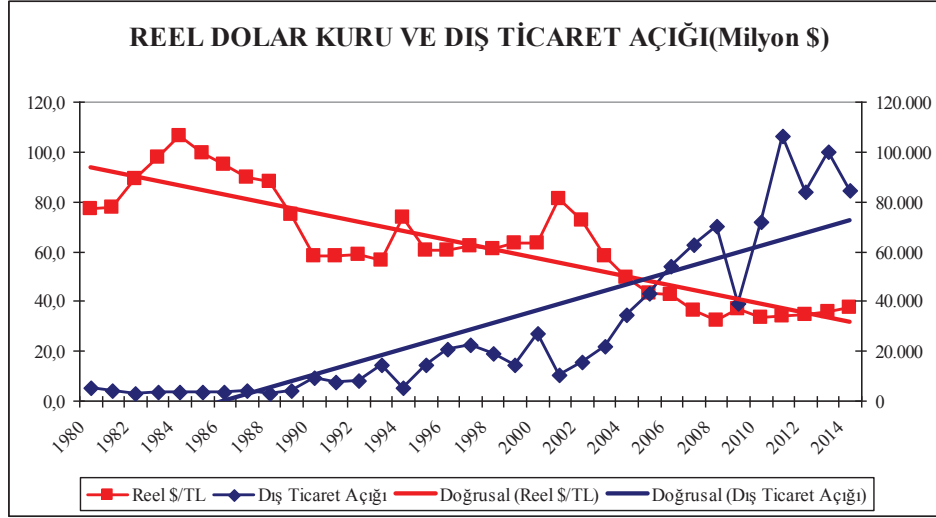
Günümüzde dünya çapında etkisi çok fazla olan iki önemli değişken; faiz oranları ve döviz kurlarıdır. Bu iki değişken birbiriyle de çok yakından ilişkilidir. Bütün ülkelerde ekonomi yönetimlerinin ve Ayrıca, girişimcilerin bu değişkenleri çok yakından takip etmesi gerekmektedir. Nitekim Tablo 24'den görülebileceği gibi Türkiye'de sıcak para başta olmak üzere dış kaynak girişi arttığında TL, Euro ve Dolar karşısında reel olarak değerlenmekte, dış ticaret açığı ve cari açık büyümektedir. Nitekim 1980-1995 dönemini kapsayan 16 yılda verilen toplam dış ticaret açığı (95 milyar Dolar) sadece 2011 yılında verilen dış ticaret açığından(105 milyar Dolar) bile 10 milyar Dolar düşüktür. Yine 1980-2005 dönemini kapsayan 26 yılın toplamında verilen cari açık (73 milyar Dolar) sadece 2011 yılında verilen cari açıktan (75 milyar Dolar) daha düşüktür.

TABLO 24: REEL KUR VE DIŞ DENGELER ETKİLEŞİMİ

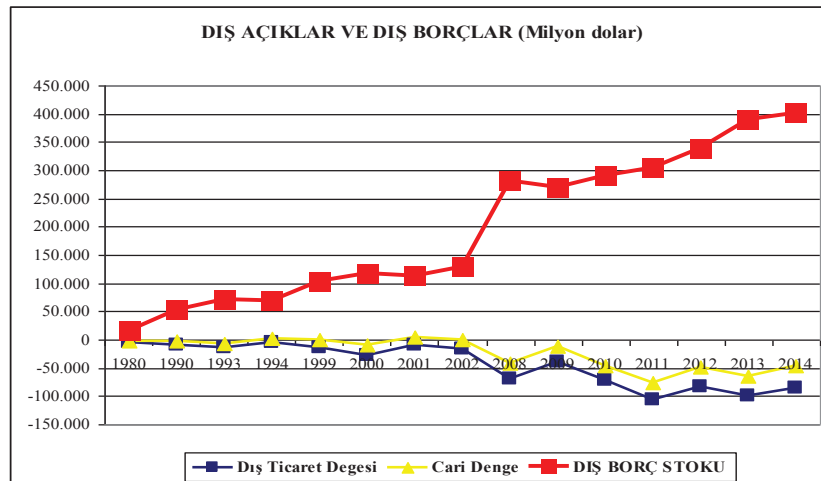
YIL	Reel \$/TL	Reel €/TL	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi	Cari Denge	Dış Borç Stoku
1980	77,0		2.910	7.909	-4.999	-3.408	15.734
1990	57,8		12.959	22.302	-9.343	-2.625	52.381
1993	56,0		15.345	29.428	-14.083	-6.433	70.512
1994	73,3		18.106	23.270	-5.164	2.631	68.705
1999	63,3	67,2	26.588	40.671	-14.083	-925	103.123
2000	63,0	58,0	27.775	54.502	-26.727	-9.920	118.602
2001	81,0	72,3	31.334	41.399	-10.065	3.760	113.592
2002	72,4	68,7	36.059	51.554	-15.495	-626	129.592
2008	32,1	47,1	132.027	201.964	-69.936	-40.438	280.928
2009	36,5	50,8	102.143	140.928	-38.786	-12.168	268.921
2010	33,3	44,2	113.883	185.544	-71.661	-45.447	291.868
2011	34,1	47,5	134.907	240.842	-105.935	-75.092	303.817
2012	34,3	44,1	152.462	236.545	-84.083	-48.497	338.924
2013	35,5	47,2	151.803	251.661	-99.859	-64.658	389.115
2014	37,6	50,9	157.715	242.224	-84.509	-45.836	402.415

Kaynak: TCMB, TÜİK, Hazine

Grafikten de görüldüğü reel Dolar kurunun gerilemesi, bir başka deyişle TL'nin değer kazanması dış ticaret açığında sürekli rekor kırılmasına neden olmuştur. Bu sürdürülebilir bir durum değildir. Türkiye içeride; yüksek katma değerli teknolojik ürünler üretmek durumundadır.

Dış açıklarda ortaya çıkan artışın kaçınılmaz sonucu ise dış borçların artmasıdır. Nitekim aşağıdaki grafikten de görülebileceği üzere 1980 yılında 15 milyar Dolar olan dış borç stoku 2006 yılına kadar geçen 27 yılda 192 milyar Dolar artarken, 2006'dan 2014 yılına kadar geçen 9 yılda 194 milyar Dolar artmıştır. Bu sürecin aynı şekilde sonsuzca sürmesi mümkün olmayacağı için Türkiye er ya da geç bu dış kaynağa dayalı büyüme stratejisini değiştirmek, yatırım-üretim-ihracat eksenli büyümeye yönelmek durumunda kalacaktır.

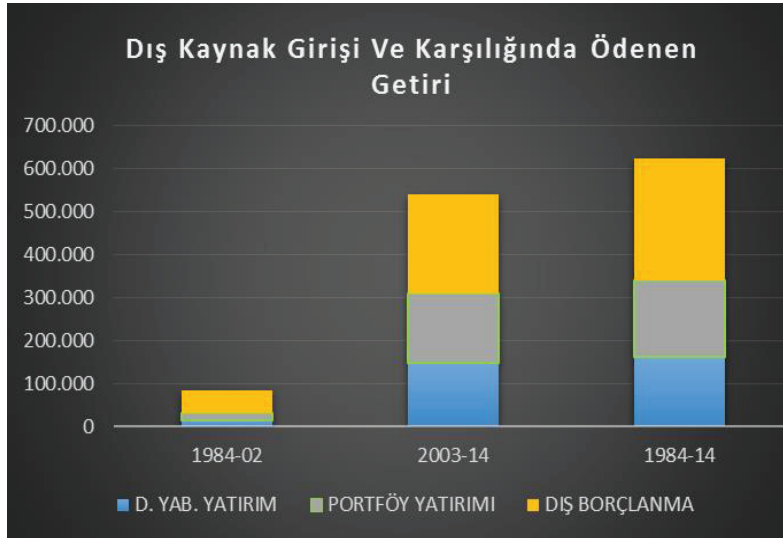

Bu koşullarda Türkiye'de kar marjlarını daraltarak, yerli yerine düşük kurla ucuzlanmış ithal girdi kullanarak reel kurlardaki gerilemenin etkisini gidermeye çalışan girişimcilerin işleri oldukça zordur. Hem ülke ekonomisine hem de reel sektörüne zarar veren bu durumdan kurtulmak için gerçekçi değerlendirilmiş, yani TL'yi ne aşırı değerli ne de düşük değerli tutan kur politikası uygulamalıdır. Bu çerçevede de enflasyonun geriletmesini; düşük değerli döviz kuru ile değil, yapısal önlemlerle sağlamak gerekmektedir.

Diğer taraftan, yüksek faiz-sıcak para-düşük kur zinciri ülkeye de ciddi maliyetler yüklemektedir. Nitekim yurtdışından gelen kaynaklar kısa vadeli olarak ekonomiyi rahatlatırken uzun vadeli olarak dışarıya büyük miktarda kaynak aktarımına neden olmaktadır.

Tablo 25'den görülebileceği gibi, 1984-2014 döneminde Türkiye'ye 162 milyar Doları doğrudan yatırım, 177 milyar Doları portföy yatırımı ve 284 milyar Doları da borçlanma şeklinde olmak üzere toplam 624 milyar Dolar dış kaynak girişi olmuştur. Bu kaynaklar için yabancılara 217 milyar Dolar getiri sağlanmıştır. Bu kaynağın 539 milyar Dolarlık kısmı 2003 sonrasında gelmiş, bu dönemde dışarıya ödenen getiri ise 137 milyar Dolara ulaşmıştır. Yabancılara bu şekilde ekonominin büyüme hızının yani ödeme kapasitesinin çok ötesinde getiri sağlanıyor olması da bu sürecin devamının imkansızlığına işaret etmektedir.

TABLO 25: DIŞ KAYNAK GİRİŞİ VE KARŐILIGINDA ÖDENEN GETİRİ

(Milyon Dolar)	D. YAB. YATIRIM		PORTFÖY YATIRIMI		DIŞ BORÇLANMA		TOPLAM	
	GİRİŞ	KAR TRANSFERİ	GİRİŞ	KAZANÇ TRANSFERİ	GİRİŞ	FAİZ TRANSFERİ	GİRİŞ	KAZANÇ
1984-89	1.469	517	3.082	0	4.228	13.566	8.779	14.083
1990-99	7.717	2.202	14.259	6.264	29.781	35.690	51.757	44.156
2000-09	90.557	13.003	40.673	28.487	132.408	58.459	263.638	99.949
1984-02	14.602	3.708	16.732	12.189	53.651	63.973	84.985	79.870
2003-14	148.094	26.741	160.407	40.524	231.172	70.530	539.673	137.795
1984-14	162.696	30.449	177.139	52.713	284.823	134.503	624.658	217.665

Kaynak: TCMB verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Yaşanan bu gelişmelerin bir diğer yansıması ise girişimcilerin reel yatırım ve üretim motivasyonunu azaltması şeklinde olmuştur. Nitekim bu süreç Türkiye'yi küresel spekülâtorler için adeta bir cennete dönüştürmüştür. Tablo 26'dan görülebileceği gibi borsa (hisse senetleri) ve Hazine faizi enflasyonun çok üzerinde reel getiri sağlarken Dolar ve Euro'ya para yatıranlar, kriz dönemleri dışında, kayba uğramıştır. Bu durum 1984 sonrası tüm alt dönemler için geçerlidir. Dış kaynak girişinin yoğunlaştığı 2002 sonrası dönem için bir değerlendirme yapıldığında reel olarak; borsanın %16,9, hazine faizinin %6,5, mevduat faizinin %5,9, altının ise %7,1 oranında getiri sağladığı görülmektedir. Aynı dönemde yatırımcısına (aynı zamanda ihracatçıya) reel olarak Doların %5,5, Euro'nun ise %3 oranında kaybettirdiği görülmektedir.

TABLO 26: FİNANSAL YATIRIM ARAÇLARININ REEL GETİRİŐİ (%)

	1984-1989	1990-1999	2000-2009	2003-2014	1984-2014
TÜFE	50,9	78,8	20,7	9,1	43,2
HAZİNE FAİZİ	2,0	16,5	11,7	6,5	9,6
MEVDUAT FAİZİ	4,3	1,2	8,6	5,9	4,0
CUMH. ALTINI	-4,4	-5,9	9,0	7,1	0,9
HİSSE SENETLERİ	58,2	37,3	5,6	16,9	26,3
USD KURU	-5,2	-2,5	-6,1	-5,5	-3,8
EURO KURU	----	----	-2,9	-3,0	-1,9

Kaynak: TCMB, TÜİK, Borsa İstanbul, Hazine verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye'de finansal varlıkların sağladığı yüksek getiriler ve bunların yanında arazi rantlarının sağladığı yüksek kazanç imkânları reel sektörde olmanın, yatırım ve üretim yapmanın anlamını zayıflatmaktadır. Ancak, Türkiye'yi geleceğe taşıyacak olan üretim olacaktır. Bu nedenle reel yatırımlar için uygun makroekonomik iklimin oluşturulması gerekmektedir.

3.3. DÜNYA EKONOMİSİNDE TÜRKİYE

Dünya ve Türkiye ekonomisine ilişkin değerlendirmelerin ardından küresel sistemde Türkiye'nin konumunun netleştirilmesi, gerek girişimciler gerekse ekonomi politikası yapımalarına yönelik önerilerin hazırlanmasında faydalı olacaktır. Buna göre Türkiye;

- ❖ 1970 yılında milli gelir (GSYİH) açısından dünyanın 19. büyük ekonomisi iken 2014 yılı sonunda 18. sıraya yükselmiştir.
- ❖ 1970 yılında kişi başına düşen gelir açısından Türkiye 68. sıra iken 2014 yılı sonunda 79. sıraya gerilemiştir.
- ❖ 2015 yılı itibarıyla niteliksel boyutu ağırlıklı olan insani gelişmişlik endeksinde Türkiye'nin sırası 72 olmuştur.
- ❖ Küresel rekabet sıralamasındaki 2006'da 59, 2013 yılında 44, 2014 yılında 45. sırada olan Türkiye 2015 yılında 51. sıraya gerilemiştir.
- ❖ Sahip olduğu koşullar itibarıyla Türkiye, kırılgan beşli olarak tanımlanan ülkeler (Brezilya, Hindistan, Endonezya, G. Afrika ile birlikte) arasında yer almaktadır.
- ❖ Türkiye inovatif ve teknolojik ürünler üretimi açısından yeterli gelişmeyi sağlamamıştır. Bu nedenle daha çok yükte ağır pahada hafif ürünleri ihraç etmekte, büyük miktarda dış ticaret açığı vermekte, dış borçları sürekli artmaktadır. Bu açmazdan kurtulmak için ciddi reformlara ve teşviklere ihtiyaç bulunmaktadır. Yeni hükümet, yeni yıl ve zorlayan koşullar fırsata dönüştürülmelidir.

4. BÖLÜM: 2015 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ

4. BÖLÜM

4. 2015 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ

Türkiye potansiyeli yüksek, yapısal sorunları derin, gelişmekte olan bir ülkedir. Bu nedenle sık sayılabilecek aralıklarla ekonomik krizler yaşamaktadır. Bu krizler 1980 öncesinde daha çok siyasi, 1980 sonrasında ise daha çok ekonomik gerekçelerden beslenmiştir. Günümüze baktığımızda ise her iki iç kaynağın yanında dış ekonomik ve siyasi gelişmelerin de potansiyel kriz faktörü konumuna geldiği söylenebilir. Dolayısıyla Türkiye'nin hem ekonomik hem de siyasi açıdan çok dikkatli davranması gerekmektedir. Bu 2015 yılından öğrenilebilen önemli derslerden biri olmalıdır.

4.1. TEMEL MAKRO BÜYÜKLÜKLERİN GELİŞİMİ

Küresel ekonomide 2008 öncesi koşullara henüz dönülemediği bir ortamda Türkiye'de iki seçimin yaşandığı, ciddi terör saldırılarının yapıldığı, 2 milyonu aşkın Suriyeli sığınmacının ülkede barınmaya devam ettiği, döviz kurları ve faizlerde önemli artışların yaşandığı, enflasyonun kısmen de olsa kontrolden çıktığı 2015 yılı geride kalmıştır. İzleyen bölümde böylesi bir iklimde geçen 2015 yılında Türkiye ekonomisinde yaşanan gelişmeler veriler yardımıyla değerlendirilecektir.

4.1.1. ÜRETİM VE BÜYÜME

Türkiye 2002-2008 dönemi ile 2010-11 yıllarında oldukça hızlı büyümüş, küresel krizin yaşandığı 2008-09 dönemi ile 2012 sonrasında düşük büyüme sürecine girmiştir. Bu gelişmede yatırım ve ihracata değil de dış kaynak girişine bağlı olarak tüketim çeşitli büyümenin sürdürülemez olmasının rolü büyüktür. Dolayısıyla Türkiye büyümenin kalitesini ve patikasını yenilemek durumundadır.

2015 yılının ilk üç çeyreğinde gerçekleşen büyüme verileri Orta Vadeli Programın öngörülerinin gerisinde, ancak, hedefe yakın noktada kaldığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte oldukça zorlu bir iç politik ve dış-küresel koşullarda bu büyüme hızını küçümsememek gerekmektedir. Nitekim 2015 yılının ilk çeyreğinden itibaren büyüme hızında istikrarlı bir artış yaşanmış ve yılın ilk dokuz ayında büyüme hızı %3,4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Yılın son çeyreğinde büyümenin belirgin bir şekilde yavaşlaması söz konusu olabileceği için 2015 yılında ekonominin %3 gibi büyüme hızı yakalayacağı söylenebilir. Böylece Türkiye orta gelir tuzağına biraz daha yaklaşmış olacaktır.

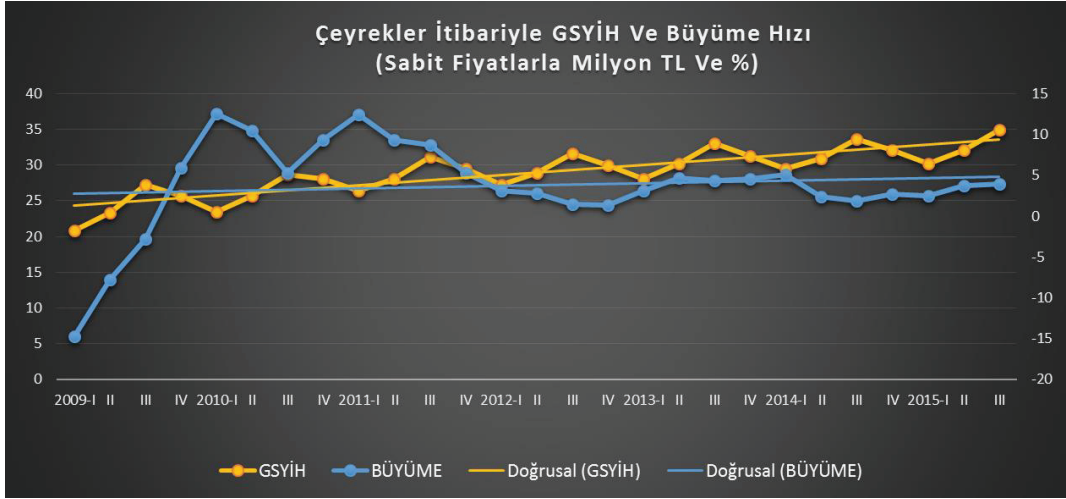
TABLO 27: GSYİH GÖSTERGELERİ

DÖNEM	GSYİH (cari fiyatlarla)	Cari Büyüme Hızı	GSYİH (cari fiyatlarla)	Büyüme Hızı	GSYİH (sabit fiyatlarla)	Büyüme Hızı
	(Milyon TL)	%	(Milyon \$)	%	(Milyon TL)	%
2014-I	411.084	15,5	185.883	-6,7	29.469	5,1
II	427.781	10,5	202.184	-4,1	30.925	2,4
III	462.509	10,7	214.106	0,5	33.604	1,8
9 Aylık	1.301.374	12,1	602.173	-3,6	93.997	3,0
IV	445.989	9,7	196.828	-1,6	32.131	2,7
Yıllık	1.747.362	11,5	799.001	-2,9	126.128	2,9
2015-I	444.593	8,2	181.078	-2,6	30.211	2,5
II	482.384	12,8	180.699	-10,6	32.091	3,8
III	518.637	12,1	184.169	-14,0	34.934	4,0
9 Aylık	1.445.614	11,1	545.946	-9,3	97.235	3,4

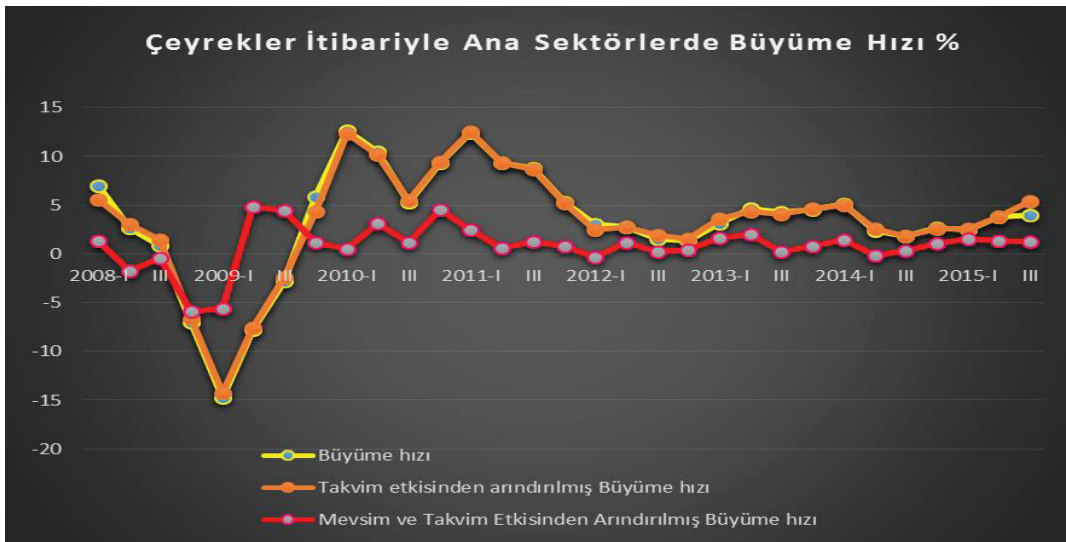
Kaynak: TÜİK

Diğer taraftan, yılın 3 çeyreği toplamında büyüme hızı %3,4 oranında gerçekleşirken Dolar bazındaki büyümenin %(-9,3) olması, Dolar bazlı GSYİH ve kişi başına gelirden 2015 yılında önemli oranda gerileme yaşanacağını ortaya koymaktadır. Uzun yıllardır Türkiye'de enflasyonun ABD'ye göre çok yüksek olmasına rağmen, büyük miktarda dış kaynak girişi sonucu Doların reel olarak düşük kalması, bir başka deyişle TL'nin ekonomik dayanaktan uzak bir şekilde değerlendirilmesi, Dolar bazlı milli gelirin yüksek gerçekleşmesine neden olmuştur. 2014'den sonra 2015 yılında da reel kurlarda artış yaşanması Dolar bazlı GSYİH'yı geriletmiştir. 2016 yılında da benzer bir gelişme yaşanması sürpriz olmayacaktır. Dolayısıyla düşen Dolarla artan milli gelir, yükselen Dolarla düşecektir.

2009-2015 döneminde, çeyrekler itibarıyla GSYİH'nin büyüme hızlarına ilişkin grafik de büyümede %3-4 bandında bir sıkışmışlığa işaret etmektedir. Türkiye'nin yüksek büyüme-yüksek cari açık ikilisi yerine düşük cari açık-düşük büyüme bileşimini tercih etmesinin bu gelişmede belirleyici olduğu söylenebilir.

Çeyreklik büyüme hızlarının önceki yılın aynı dönemleriyle karşılaştırılması anlamlı olmaktadır. Oysa birbirini izleyen dönemlerin karşılaştırılması yıl içindeki ekonomik gelişmelerin daha iyi değerlendirilmesine imkan vermektedir. TÜİK son yıllarda bu ihtiyacı gidermek için takvim ile mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış büyüme verilerini yayınlamaya başlamıştır. Böylece yıl içi ekonomik gelişmeleri daha sağlıklı değerlendirmek mümkün olabilmıştır. Aşağıdaki grafikten görülebileceği gibi 2012 sonrasında takvim etkisinden arındırılmış büyüme hızında %5, mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış büyüme hızında ise %2 tavan haline gelmiştir. Bu veriler de daha yüksek ve sürdürülebilir bir büyüme için yeni bir heyecan ve güçlü bir senaryoya ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır.

2015 yılında çeyrekler itibariyle sektörel büyüme verilerini Tablo 28'den görmek mümkündür. Buna göre 2013 yılının ilk dokuz aylık bölümünde sanayi sektörü %2, hizmetler sektörü %3,4, tarım sektörü ise %8,9 oranında büyümüştür. Tarım sektörünün uzun yıllar sonra bu düzeyde büyüme gerçekleştirmesi oldukça sevindiricidir. Ancak, ekonominin lokomotifi olan imalat sanayinin yılın dokuz ayında sadece %2,5 oranında büyümesi ise düşündürücüdür.

Diğer taraftan,, Türkiye'de çok sayıda sektörden girdi almasına bağlı olarak büyümenin önemli çekici güçlerinden olan inşaat sektörünün yılın dokuz aylık bölümünde sadece %4 büyümesi üzerinde durulması gereken bir konudur. Kanımızca bu gelişmede sektörde oluşan arz fazlası ve yükselen faizlerin konut kredisi talebindeki artışı sınırlaması önemli bir faktör olmuştur.

TABLO 28: ÜRETİM YÖNÜNDEN EKONOMİK BÜYÜME (%)

SEKTÖR	2014				2015			
	I	II	III	IV	I	II	III	9 Aylık
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	3,7	-2,7	-5,1	1,3	3,6	7,3	11,1	8,9
Sanayi	6,3	3,3	2,8	1,8	0,4	4,0	1,5	2,0
Madencilik ve Taşocakçılığı	7,7	8,6	4,2	2,4	-8,1	-5,1	-3,1	-5,1
İmalat Sanayi	6,5	2,9	2,5	2,7	1,2	4,9	1,3	2,5
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme ür. ve dağıtım	3,9	4,9	7,0	1,4	1,3	1,9	1,6	1,6
Su temini; kanalizasyon, atık yön. ve iyileştirme faa.	11,7	10,6	11,7	9,2	6,8	8,8	14,5	10,2
İnşaat	5,8	3,4	2,0	-2,1	-2,8	1,9	1,9	0,4
Hizmetler	6,0	3,8	3,4	3,2	4,1	4,1	5,0	4,4
Toptan ve Perakende Ticaret	3,7	0,7	0,8	1,9	1,1	2,5	0,4	1,3
Ulaştırma ve depolama	3,7	2,9	2,7	2,1	1,3	2,3	2,3	2,0
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	1,7	2,8	4,0	1,5	4,9	2,6	5,9	4,9
Bilgi ve iletişim	-2,2	5,6	3,2	6,6	9,6	-0,8	2,0	3,5
Finans ve sigorta faaliyetleri	14,0	7,1	5,2	3,0	6,7	9,1	13,8	10,0
Gayrimenkul faaliyetleri	2,1	2,1	2,4	3,8	4,1	4,0	1,9	3,3
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	11,8	9,8	10,8	10,7	14,1	10,2	10,2	11,8
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	7,2	5,4	4,4	4,9	6,4	4,9	2,7	4,8
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	4,2	3,6	1,9	0,3	-0,3	1,1	5,9	2,3
Eğitim	5,7	6,3	6,6	7,6	7,1	4,7	2,5	4,9
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	5,0	6,9	6,2	4,3	4,5	1,5	1,3	2,5
Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor	12,5	7,4	5,5	1,7	2,7	5,6	4,4	4,1
Diğer hizmet faaliyetleri	3,3	2,0	2,2	1,3	0,4	-0,2	-0,5	-0,1
Hanehalklarının işverenler olarak faaliyetleri	1,6	-1,8	5,8	5,3	0,9	-5,2	-5,4	-2,6
Dolaylı Ölçülen Mali Aracılık Hizmetleri (-)	16,7	10,3	2,6	2,5	9,6	15,8	18,3	14,6
Vergi-Sübvansiyon	5,4	0,6	1,1	3,2	6,5	9,3	8,7	8,2
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	5,1	2,4	1,8	2,7	2,5	3,8	4,0	3,4

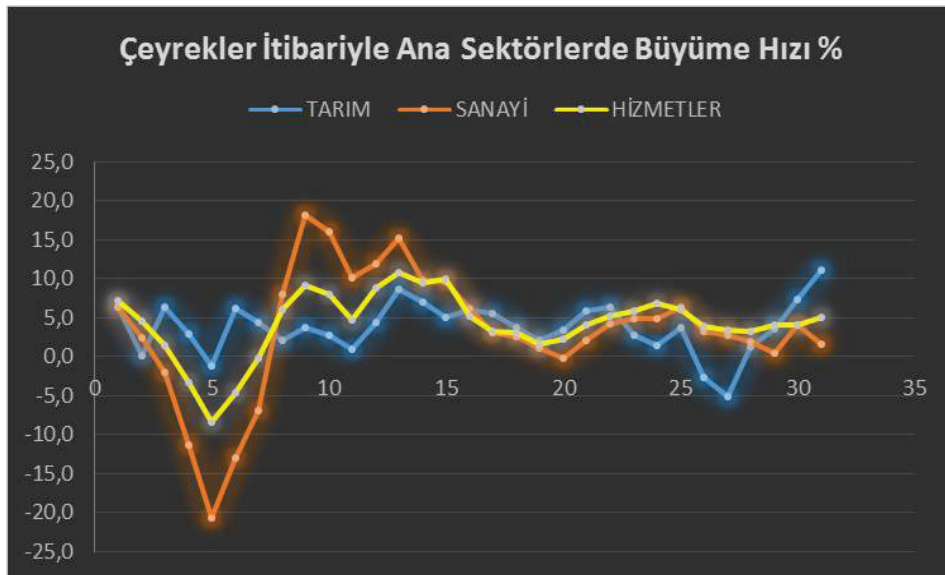
Kaynak: TÜİK

2015 yılının dokuz aylık bölümünde en yüksek büyümeyi mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler (%11,8) ile finans ve sigorta faaliyetleri (%10) göstermiştir. Çok sayıda kişiyi etkileyen ve ekonominin ara motoru konumundaki toptan ve perakende sektörünün dokuz ayda sadece %1,3 oranında büyümesi tehlike sinyali olarak değerlendirilmesi gereken bir konudur. Vadeli alışverişlerin yoğunlukta olduğu bu sektördeki yavaşlama, ödeme araçlarında sorunlar bulunduğu ve beklentilerin olumsuz yönde geliştiğine ilişkin bir işaret olarak değerlendirilebilir.

Bu faaliyetleri de kapsayan hizmetler sektöründe aynı dönemde gerçekleşen büyüme ise %4,4 düzeyinde olmuştur. Sektörlerin GSYİH içindeki payları da dikkate alındığında, 2015 yılında büyümeyi hizmetler sektörünün çektiği söylenebilir.

Ana sektörler bazında çeyrekler itibariyle büyüme hızlarını gösteren aşağıdaki grafik incelendiğinde konjonktür evlerinin belirgin olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bir ekonomide iki kriz (dip) dönemi arasındaki döneme bir konjonktür evresi denilmektedir. Bu evre içinde ise; canlanma, genişleme, boom (zirve-dönüm noktası), daralma (resesyon), bunalım (depresyon) dönemleri bulunmaktadır. Türkiye için 1994-2001, 2001-2009 dönemleri son yıllardaki belirgin konjonktür evreleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemler Türkiye'nin ortalama 7-8 yılda bir dibe vurduğunu da göstermektedir. Bu nedenle 2016 yılında ekonomi yönetiminin, hem bu gerçeklik hem de küresel iklimdeki bozulma nedeniyle çok dikkatli olması gerekmektedir.

Diğer taraftan, sektörel büyüme verileri Türkiye'nin 2012 yılı sonunda görece olarak istikrarlı ancak, daha yavaş büyüme sürecine girdiğini ortaya koymaktadır. Bu durum bazı açılardan 1980'lerin sonlarına benzemektedir. Bu nedenle çok daha fazla gecikmeden ekonominin ülkenin birinci gündem maddesi olabilmesini ve yeni bir çıkış bulunmasını gerekmektedir.

4.1.2. HARCAMALAR VE BÜYÜME

Türkiye harcama eğilimi yüksek, tasarruf eğilimi ise düşük vatandaşların yoğunlukta olduğu bir ülkedir. Bu durumun gerisinde; halkın önemli bir kısmının yoksulluk sınırında yaşaması nedeniyle gelirin tamamını harcamak durumunda kalması, medya aracılığıyla sürekli pompalanan tüketim ve de gösteriş eğiliminin yoğunluğu ile kredi kartı sisteminin bulunduğu söylenebilir. Bu yapı kısa dönemde tüketim çekişli büyümeyi desteklerden, uzun dönemli kalkınma için gerekli yatırımların ana finansman kaynağı olan tasarrufları olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim kalkınma literatüründe fakirlik kısır döngüsü olarak bilinen ve "düşük gelir-düşük tasarruf-düşük-yatırım-düşük gelir" zincirinden oluşan sürecin Türkiye için geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Bu yapının kırılması için ekonomi kadar eğitim politikalarının da büyük önemi vardır. Ancak, Türkiye'nin her iki alandaki durumu da ortadadır. Dolayısıyla yapılacak iş "çok", gidilecek mesafe ise oldukça "uzun", görünmektedir.

Bilindiği gibi büyümenin yukarıda açıklanan sektörel yani üretim boyutu yanında talep yani harcama cephesi de bulunmaktadır. Bu cephede 2015 yılında yaşanan gelişmeler Tablo 29'da verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi, 2015 yılının ilk dokuz aylık bölümünde %5,9 ile en fazla büyüyen harcama kalemi, devletin nihai tüketim harcamaları olmuştur. Çeyreklik veriler ile birlikte değerlendirildiğinde iki genel seçimin yapılması nedeniyle devletin tüketim harcamalarını, yatırımları reel olarak %1,9 oranında azaltarak da olsa, artırdığı görülmektedir. Vatandaşlar da bu sürece katılmış ve yılın 9 aylık bölümünde tüketim harcamalarını reel olarak %4,5 oranında artırmıştır. Ekonominin üretim kapasitesi açısından büyük önem taşıyan toplam yatırımlar (kamu ve özel) ise 9 ayda %3,3 oranında büyümüştür. Böylece yurt içi nihai talepteki 9 aylık büyüme %4,3 oranında gerçekleşmiştir.

TABLO 29: HARCAMA YÖNÜNDEN BÜYÜME(%)

HARCAMALAR	YILLIK			9 AYLIK		2015		
	2012	2013	2014	2014	2015	I	II	III
Yerleşik Hane halklarının Tüketimi	-0,5	5,1	1,4	1,0	4,5	4,6	5,5	3,4
Devletin Tüketim Harcamaları	6,1	6,5	4,7	6,0	5,9	2,5	7,2	7,8
Maaş, Ücret	3,6	3,9	3,7	4,1	2,5	2,2	1,9	3,4
Mal ve Hizmet Alımları	8,3	8,6	5,5	7,6	8,8	2,9	11,7	11,4
Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu	-2,7	4,4	-1,3	-1,5	3,3	0,4	9,7	-0,5
Kamu Sektörü	10,3	24,1	-8,7	-9,8	-1,9	-9,0	1,4	0,5
Makine-Teçhizat	42,4	5,2	0,7	-7,2	1,7	-17,8	21,4	-4,2
İnşaat	2,8	30,2	-11,2	-10,3	-2,6	-7,8	-2,2	1,6
Özel Sektör	-4,9	0,5	0,4	0,4	4,3	2,1	11,3	-0,7
Makine-Teçhizat	-7,0	1,1	-3,8	-4,6	6,0	3,7	15,5	-1,9
İnşaat	-0,1	-0,7	9,6	11,3	1,2	-0,9	3,2	1,5
Toplam Yurtiçi Nihai Talep	-0,4	5,1	1,1	0,9	4,3	3,4	6,7	2,9
Toplam Yurtiçi Talep	-1,8	6,7	1,1	0,4	4,1	3,7	4,6	3,9
Mal ve Hizmet İhracatı	16,3	-0,2	6,8	8,1	-1,0	-0,5	-1,9	-0,6
Mal ve Hizmet İthalatı (-)	-0,4	9,0	-0,2	-1,8	1,4	4,0	1,5	-1,0
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	2,1	4,2	2,9	3,0	3,4	2,5	3,8	4,0

Kaynak: TÜİK

2014 yılının 9 aylık bölümünde dış talep, yani mal ve hizmet ihracatı %1 gerilerken, mal ve hizmet ithalatı %1,4 oranında artmıştır. Böylece net dış talep, %4,1 düzeyindeki iç talep büyümesinden %7'lik bölümünü götürmüş ve ekonomi %3,4 oranında büyümüştür.

Harcama gruplarının büyümeye katkısı, toplam harcamalar içindeki payı ile orantılı olmaktadır. Bu çerçevedeki hesaplamaların yer aldığı Tablo 30'a göre 2015 yılının ilk dokuz aylık bölümünde gerçekleşen yüze 3,4 oranındaki büyümenin %2,9'u özel tüketim, %6'sı kamu tüketimi, %8'i toplam yatırımlardan gelmiştir. Böylece yurtiçi nihai talep büyümeye %4,3 oranında katkı yapmıştır.

TABLO 30: HARCAMA YÖNÜNDEN BÜYÜMEYE KATKILAR (%)

HARCAMALAR	YILLIK			2015			
	2012	2013	2014	I	II	III	9 Aylık
Yerleşik Hanehalklarının Tüketimi	-0,3	3,4	0,9	3,1	3,5	2,2	2,9
Devletin Tüketim Harcamaları	0,6	0,7	0,5	0,3	0,8	0,8	0,6
Maaş, Ücret	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1
Mal ve Hizmet Alımları	0,5	0,5	0,3	0,2	0,7	0,6	0,5
Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu	-0,7	1,1	-0,3	0,1	2,4	-0,1	0,8
Kamu Sektörü	0,4	1,0	-0,4	-0,3	0,1	0,0	-0,1
Makine-Teçhizat	0,3	0,1	0,0	-0,1	0,1	0,0	0,0
İnşaat	0,1	0,9	-0,4	-0,2	-0,1	0,1	-0,1
Özel Sektör	-1,1	0,1	0,1	0,4	2,3	-0,1	0,8
Makine-Teçhizat	-1,1	0,1	-0,5	0,5	2,1	-0,2	0,8
İnşaat	0,0	0,0	0,6	-0,1	0,2	0,1	0,1
Toplam Yurtiçi Nihai Talep	-0,4	5,2	1,1	3,5	6,7	2,9	4,3
Stok Değişimleri (*)	-1,5	1,6	0,0	0,3	-2,0	1,0	-0,2
Toplam Yurtiçi Talep	-1,9	6,8	1,1	3,8	4,7	3,9	4,1
Net Dış Talep	4,0	-2,6	1,8	-1,3	-0,9	0,1	-0,7
Mal ve Hizmet İhracatı	3,9	-0,1	1,8	-0,1	-0,5	-0,2	-0,3
Mal ve Hizmet İthalatı (-)	-0,1	2,5	0,0	1,1	0,4	-0,3	0,4
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	2,1	4,2	2,9	2,5	3,8	4,0	3,4

Kaynak: TÜİK

Bu veriler Türkiye ekonomisinin 2015 yılında, seçim konjonktürünün de etkisiyle, daha çok iç tüketim ile ithalata dayalı olarak büyüdüğünü ortaya koymaktadır. Türkiye'nin genel büyüme dinamikleriyle uyumlu olan bu durum, sürdürülebilirlik sorununu belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır.

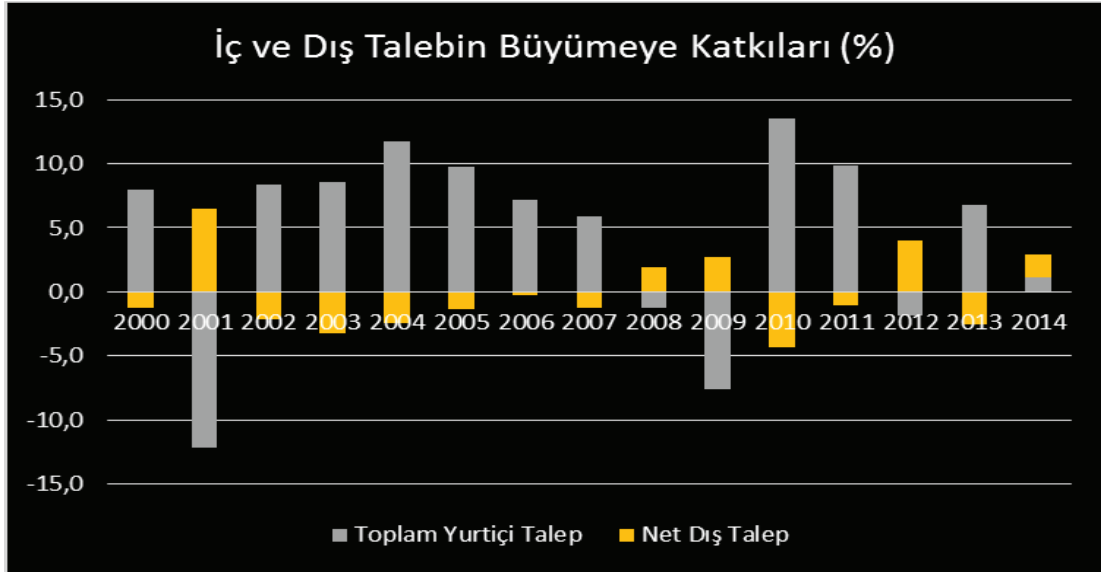
Nitekim 2000-2014 döneminde Türkiye ekonomisi ortalama olarak %4,3 oranında büyümüş, bunun %3,3'lük bölümü özel ve kamu tüketiminden gelmiştir. Yatırımların büyüme katkısı ise sadece %1,3 düzeyinde kalmıştır. Net dış ticaretin de büyümeyi %2 oranında aşağıya çektiği görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye daha çok tüketim, daha az yatırım ile ithalata dayalı olarak büyümektedir.

TABLO 31: UZUN DÖNEMDE BÜYÜMEYE KATKILAR (%)

HARCAMALAR	2000-04	2005-09	2010-14	2000-14
Yerleşik Hane halklarının Tüketimi	3,4	2,2	2,8	2,8
Devletin Nihai Tüketim Harcamaları	0,3	0,5	0,5	0,5
Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu	1,4	0,4	2,1	1,3
Kamu Sektörü	-0,1	0,3	0,3	0,1
Makine-Teçhizat	-0,1	0,0	0,1	0,0
İnşaat	-0,1	0,2	0,2	0,1
Özel Sektör	1,6	0,1	1,8	1,1
Makine-Teçhizat	1,2	0,1	1,3	0,8
İnşaat	0,4	0,0	0,5	0,3
Toplam Yurtiçi Nihai Talep	5,2	3,1	5,4	4,6
Stok Değişimleri (*)	-0,3	-0,3	0,5	0,0
Toplam Yurtiçi Talep	4,9	2,8	5,9	4,5
Net Dış Talep	-0,5	0,4	-0,4	-0,2
Mal ve Hizmet İhracatı	2,0	0,9	1,7	1,5
Mal ve Hizmet İthalatı (-)	2,5	0,6	2,1	1,7
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	4,4	3,2	5,4	4,3

Kaynak: TÜİK

Yüksek büyüme hızlarının cari açık sorununu ağırlaştırmasının ardında bu yapı bulunmaktadır. Bu yapı sürdürülebilir değildir ve 2016 dahil gerçekleşecek düşük hızdaki büyümelerden kurtulmak için yapısal reformların planlı olarak hayata geçirilmesi gerekmektedir. Çünkü, yüksek cari açıkla yüksek büyümeye imkan veren aşırı likit küresel iklim ve düşük reel kur imkanı artık devrini tamamlamıştır.

4.1.3. YATIRIMLAR

Yatırım harcamalarının 2015 yılındaki gelişimi Tablo 32'de verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi son yıllarda milli gelirin yaklaşık %20'si yatırımlara harcanmaktadır. Özel kesimde ise bu oran %15'lere kadar gerilemiştir. Bu düzeydeki yatırım oranları ile Türkiye'nin lig değiştirmesi olası görünmemektedir.

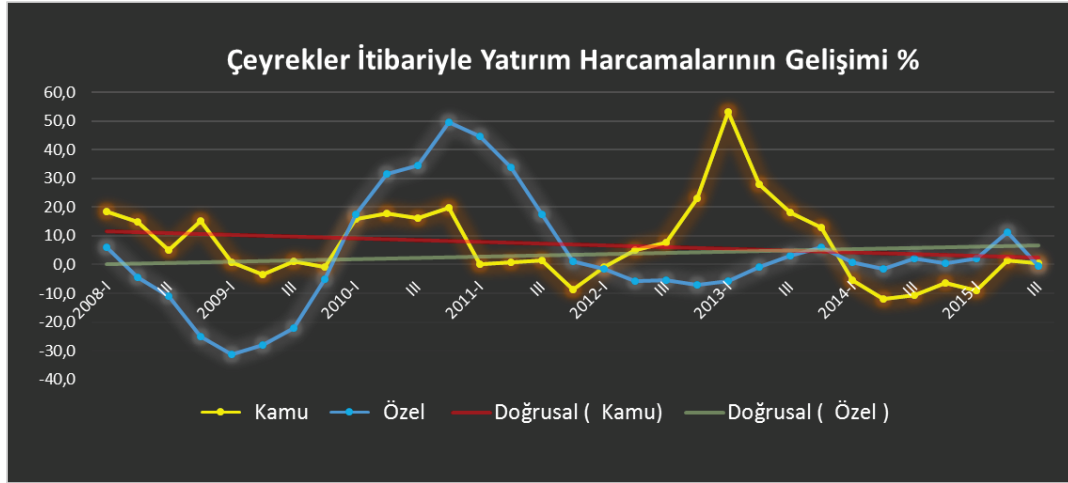
TABLO 32: YATIRIM HARCAMALARININ GELİŞİMİ (%)

	HARCAMALARDAKİ PAYI %			BÜYÜME HIZI %			BÜYÜMEYE KATKI			2015 BÜYÜMESİ		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014	I	II	III
YATIRIMLAR	20,3	20,3	20,1	-2,7	4,4	-1,3	-0,7	1,1	-0,3	0,4	9,7	-0,5
Kamu Sektörü	3,9	4,7	4,2	10,3	24,1	-8,7	0,4	1,0	-0,4	-9,0	1,4	0,5
Makine-Teçhizat	0,7	0,8	0,8	42,4	5,2	0,7	0,3	0,1	0,0	-17,8	21,4	-4,2
İnşaat	3,2	3,9	3,5	2,8	30,2	-11,2	0,1	0,9	-0,4	-7,8	-2,2	1,6
Özel Sektör	16,4	15,6	15,9	-4,9	0,5	0,4	-1,1	0,1	0,1	2,1	11,3	-0,7
Makine-Teçhizat	10,6	10,5	10,1	-7,0	1,1	-3,8	-1,1	0,1	-0,5	3,7	15,5	-1,9
İnşaat	5,8	5,1	5,8	-0,1	-0,7	9,6	0,0	0,0	0,6	-0,9	3,2	1,5
GSYİH	100,0	100,0	100,0	2,1	4,2	2,9	2,1	4,2	2,9	2,5	3,8	4,0

Kaynak: TÜİK

Diğer taraftan, toplam yatırımlar 2014 yılında %1,3 gerilerken, ikinci çeyrekteki büyük artışa bağlı olarak 9 aylık dönemde %3,3 oranında büyümüştür. Bu artışta %4,3 oranında büyüyen özel sektör yatırımları belirleyici olmuştur. 2015 yılında özel kesim yatırımları açısından önemli ve olumlu bir diğer gelişme ise yatırımların çok daha büyük oranda makine ve teçhizat yatırımlarına yönelmesi olmuştur.

Diğer taraftan, aşağıdaki grafikte 2008-2015 döneminde yatırım harcamalarının gelişimi verilmiştir. Buradan kamu yatırımlarının özel kesime göre daha istikrarsız olduğu görülmektedir. Özel kesim yatırımlarının ise 2008-2012 arasında oldukça istikrarsız olduğu, bu dönemden sonra ise dar bir salınım aralığında azalmak ve artmak arasında gidip geldiği anlaşılmaktadır. Bu grafik 2012 sonrasında Türkiye'de yatırım ikliminin yeterince iyileştirilemediğini çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu nedenle yeni Hükümetin iş dünyasıyla yoğun bir işbirliği yaparak yeni bir teşvik ve yatırım stratejisi geliştirmesi uygun olacaktır.

4.1.4. İSTİHDAM VE İŞSİZLİK

Önceki bölümlerde de vurgulandığı gibi dünya genelinde işsizlik, en önemli ve öncelikli sorunların başında gelmekte ve bugünden yarına çözümlenmesi beklenmemektedir. Sadece ekonomik değil, sosyal, politik ve kültürel yansımaları da olan bu sorun teknolojik gelişmeler sonucunda daha da içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Gerek ülke içi gerekse ülkeler arasında yaşanan göçler, işsizlik ve fakirlikten büyük ölçüde beslenen illegal örgütler ve artan terör bu soruna tüm ülkelerin farklı bir perspektiften bakması gereğine işaret etmektedir.

Tablo 33'de Türkiye'deki istihdam ve işsizlik durumunu yansıtan veriler bulunmaktadır. Buradan 2014 yılı üçüncü çeyreğine göre 2015 yılı üçüncü çeyreğinde aktif nüfusun 875 bin kişi, işgücü arzının 951 bin kişi, istihdamın 837 bin kişi, işsiz sayısının ise 114 bin kişi arttığı görülmektedir. Bu gelişmeler sonucunda 2015 yılı üçüncü çeyreği itibariyle işsiz sayısı üç milyon 58 bin kişiye, işsizlik oranı da %10,1'e ulaşmıştır. Bu rakamlar yaklaşık 3 milyon ailede her gün adeta bir dram yaşanması anlamına da gelmektedir.

TABLO 33: TÜRKİYE'DE İŞGÜCÜ DURUMU

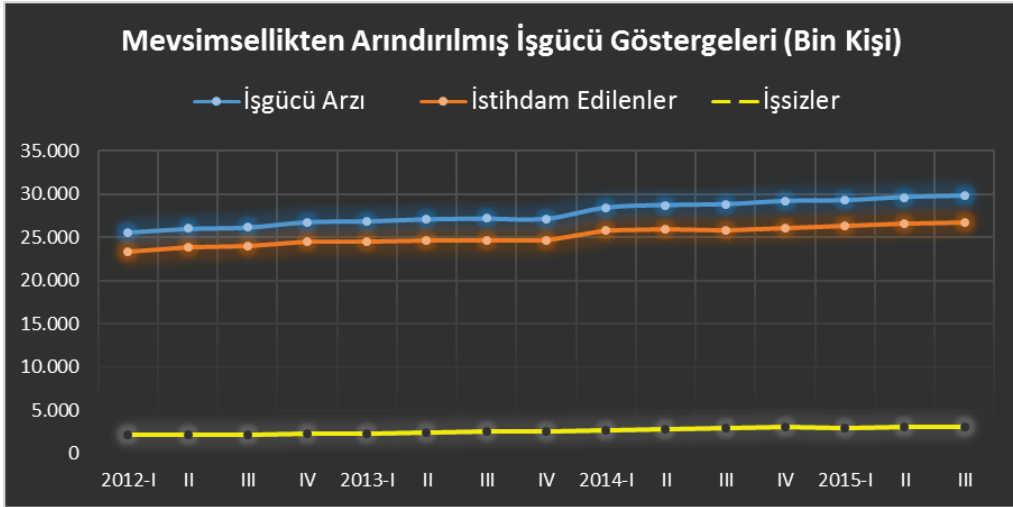
YIL	15+ Yaş Kurumsal Olmayan Nüfus	İşgücü Arzı	İstihdam Edilenler	İşsizler	İşgücüne Katılma Oranı	İstihdam Oranı	Kayıtdışı İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı	Tarım Dışı İşsizlik Oranı	Genç Nüfusta İşsizlik Oranı
	Bin Kişi				%					
2000	46.211	23.078	21.581	1.497	49,9	46,7	50,6	6,5	9,3	13,1
2005	48.356	21.691	19.633	2.058	44,9	40,6	48,2	9,5	12,0	17,5
2010	52.904	24.594	21.858	2.737	46,5	41,3	43,3	11,1	13,7	19,9
2011	53.985	25.594	23.266	2.328	47,4	43,1	42,1	9,1	11,3	16,8
2012	54.961	26.141	23.937	2.204	47,6	43,6	39,0	8,4	10,3	15,8
2013	55.983	27.047	24.601	2.445	48,3	43,9	36,7	9,0	10,9	17,1
2014	56.986	28.786	25.933	2.853	50,5	45,5	35,0	9,9	12,0	17,9
2014-I	56.648	27.824	24.999	2.825	49,1	44,1	33,6	10,2	12,1	17,0
II	56.869	29.089	26.538	2.551	51,2	46,7	35,6	8,8	10,7	15,8
III	57.098	29.257	26.313	2.944	51,2	46,1	36,2	10,1	12,3	18,9
IV	57.326	28.970	25.874	3.096	50,5	45,1	34,0	10,7	12,7	19,9
2015-I	57.545	28.803	25.576	3.226	50,1	44,4	32,3	11,2	13,2	20,0
II	57.747	29.861	27.072	2.789	51,7	46,9	34,0	9,3	11,4	17,0
III	57.973	30.208	27.150	3.058	52,1	46,8	35,0	10,1	12,4	18,3
(2015-III)- (2014-III)	875	951	837	114	0,9	0,7	-1,2	0,0	0,1	-0,6

Kaynak: TÜİK

Diğer taraftan, Türkiye'de işgücüne katılım oranı gelişmiş ülkelere oranla oldukça düşüktür. Şimdilerde %50'ler düzeyinde bulunan bu oran ilerleyen yıllarda hızla yükselecektir. Yatırım ikliminin iyileştirilememesi ve emek yoğun yatırımların teşvik edilmemesi durumunda Türkiye'de işsizliğin çok kısa sürede %20'lere ulaşması olasıdır. Hal böyle iken asgari ücrette yapılan yüksek oranlı artışın hem sermaye-yoğun üretim tekniklerini daha da cazip hale getirmesi, hem de yatırımların işgücünün ucuz olduğu ülkelere yönlendirmesi söz konusu olabilecektir, bu da işsizliği artıracaktır. Yine Suriyeli sığınmacılara çalışma imkânı sağlanmasının işsizliğin artışına katkı yapması olasıdır. yüksektir.

Bu gelişmeler Türkiye'de işgücü piyasasının temel sorunlarından biri olan kayıt dışı istihdamı da körükleyecektir. Tablo 33'den görülebileceği gibi Türkiye'de her üç çalışandan biri kayıt dışı görünmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de işgücü piyasasının yeniden organize edilmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan, Türkiye'de genç nüfusta işsizlik oranı %20'lere yükselmiştir. Bir taraftan istihdam kapasitesini artıracak yatırımların yeterince artmaması, Diğer taraftan, eğitim kurumlarının işgücü talebine uygun niteliklere sahip eleman yetiştirememesi, Ayrıca, gerekli donanım ve yetişmiş yeterli öğretim üyesi olmadan kurulan üniversitelerden mezun gençlerin önemli bir çoğunluğunun yüksek ücret ve rahat iş beklemesi bu artışta önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla eğitimi gerektiğince üretimle entegre yeni bir sisteme ihtiyaç bulunmaktadır. Aksi halde işsizlik ve yansımaları Türkiye'de ciddi bedeller ödeyebilecektir.

2015 yılında istihdamın sektörel dağılımına ilişkin gelişmeler ise Tablo 34'de verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi, 2014 yılı Eylül ayına göre 2015 yılında istihdam; tarımda 200 bin kişi, sanayi sektöründe 21 bin, hizmetler sektöründe 700, inşaat sektöründe 65 bin kişi artmıştır. Bu veriler ekonominin %3,4 düzeyinde büyüdüğü yılın dokuz aylık bölümünde istihdamın %3,8 oranında artması anlamına gelmektedir.

TABLO 34: İSTİHDAMIN SEKTÖREL DAĞILIMI (Bin kişi)

Yıl	İSTİHDAM (Bin kişi)				PAY %			
	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler
2005	5.015	4.241	1.097	9.281	25,5	21,6	5,6	47,3
2010	5.084	4.615	1.434	10.725	23,3	21,1	6,6	49,1
2011	5.412	4.842	1.680	11.332	23,3	20,8	7,2	48,7
2012	5.301	4.903	1.717	12.016	22,1	20,5	7,2	50,2
2013	5.204	5.101	1.768	12.529	21,2	20,7	7,2	50,9
2014	5.470	5.315	1.912	13.234	21,1	20,5	7,4	51,0
2010-9	5.330	4.627	1.520	10.731	24,0	20,8	6,8	48,3
2011-9	5.665	4.866	1.890	11.457	23,7	20,4	7,9	48,0
2012-9	5.601	4.911	1.901	12.130	22,8	20,0	7,7	49,4
2013-9	5.487	5.096	1.883	12.432	22,0	20,5	7,6	49,9
2014-9	5.625	5.306	1.975	13.264	21,5	20,3	7,5	50,7
2015-9	5.825	5.327	2.040	13.964	21,5	19,6	7,5	51,4
2015-14	200	21	65	700	--	--	--	--

Kaynak: TÜİK

Bu gelişmelere bağlı olarak tarım (%21,5) ve inşaat (%7,5) sektörünün istihdam içindeki payı değişmezken sanayinin payı gerilemiş, hizmetlerin payı ise %51,4'e yükselmiştir.

Bu veriler çerçevesinde Türkiye'de istihdamın artması, bunun için işgücünün niteliğinin yükselmesi, Diğer taraftan, da yatırımların özellikle nitelikli sanayi yatırımlarının artarak Türkiye ekonomisinde yapısal değişim gerçekleştirilmesi zorunluluğu bulunduğunu söylemek mümkündür.

4.1.5. DIŞ TİCARET, ÖDEMELER DENGESİ VE KURLAR

Türkiye ekonomisinin dış ticaret ve ödemeler dengesi boyutunda 2015 yılında yaşanan gelişmeler izleyen bölümde analiz edilmiştir.

4.1.5.1. DIŞ TİCARET

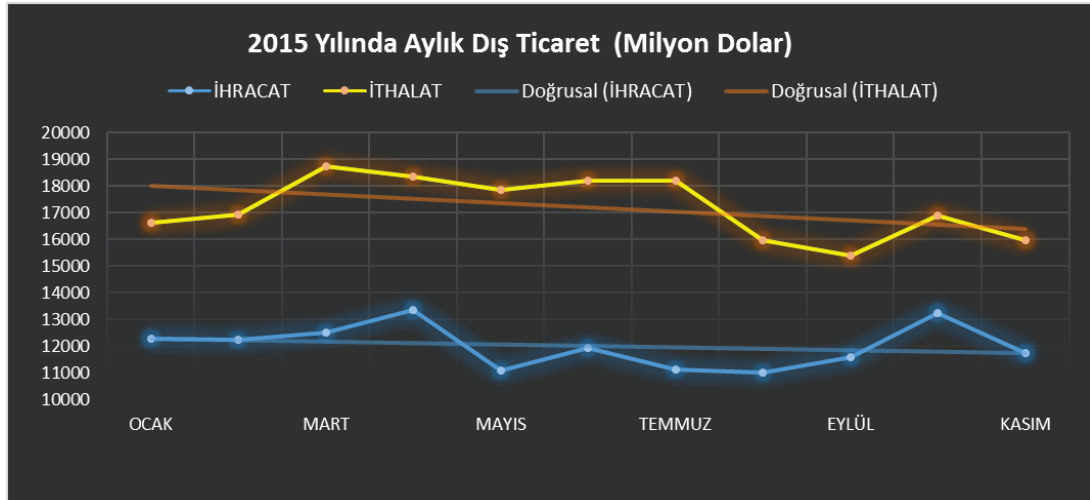
2015 yılında; yavaş büyüyen dünya ekonomisi, geleneksel pazarlardaki (Libya, Mısır, Suriye, Rusya, Ortadoğu ülkeleri) kayıplar ihracatın, yükselen kurlar, yavaş büyüyen iç talep ise ithalatın gerilemesine neden olmuştur. Nitekim 2014 yılının Ocak-Kasım döneminde 144 milyar Dolar olan ihracat 2015 yılının aynı döneminde %8,4 oranında gerileyerek 132 milyar Dolara düşmüştür. Bu dönemde ithalat %14,1 oranında gerilemiş ve 189 milyar Dolar olmuştur. İhracat ve ithalattaki bu gelişmelere bağlı olarak da dış ticaret açığı da 76 milyar Dolardan 57 milyar Dolara gerilemiştir.

TABLO 35: DIŞ TİCARETTE GELİŞMELER(Milyon Dolar)

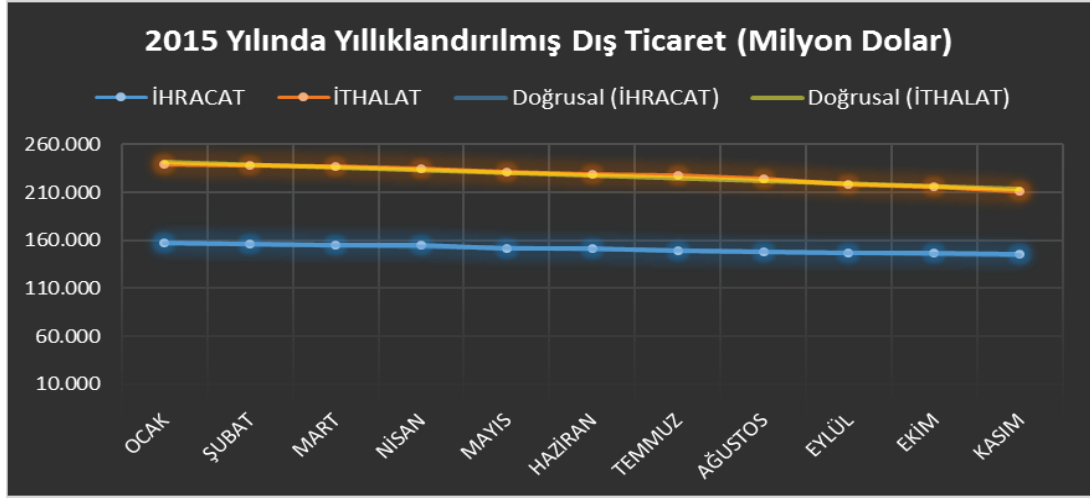
AY	İHRACAT		İTHALAT		DENGE	
	Aylık	Yıllık	Aylık	Yıllık	Aylık	Yıllık
OCAK	12.303	157.513	16.646	239.536	-4.343	-82.023
ŞUBAT	12.233	156.692	16.941	238.238	-4.709	-81.545
MART	12.522	154.535	18.726	237.032	-6.204	-82.498
NİSAN	13.351	154.514	18.374	234.747	-5.023	-80.233
MAYIS	11.081	151.914	17.869	231.741	-6.787	-79.827
HAZİRAN	11.955	150.988	18.200	229.148	-6.245	-78.161
TEMMUZ	11.133	148.776	18.212	227.419	-7.079	-78.643
AŐUSTOS	11.028	148.417	15.967	223.888	-4.939	-75.471
EYLÜL	11.590	146.424	15.403	218.695	-3.813	-72.271
EKİM	13.261	146.793	16.907	216.418	-3.647	-69.625
KASIM	11.738	145.464	15.974	211.008	-4.236	-65.544
OCAK-KASIM 2013	--	138.628	--	228.522	--	-89.894
OCAK-KASIM 2014	--	144.341	--	220.389	--	-76.048
OCAK-KASIM 2015	--	132.194	--	189.219	--	-57.025
2015-2014 Değişim %	--	-8,4	--	-14,1	--	-25,0

Kaynak:TÜİK

2015 yılında aylar itibari ile ihracat ve ithalatın gelişimini gösteren grafik incelendiğinde, Temmuz ayından sonra hem ihracat hem de ithalatın gerilemeye, Ekim ayında tekrar artmaya başladığı, Kasım ayında ise trendin tekrar dış düşmeye yöneldiği görülmektedir.

Aylar itibariyle yıllıklandırılmış ihracat ve ithalat verilerinden oluşturulan grafik incelendiğinde ise ihracat ve ithalatta trendin sürekli gerileme şeklinde olduğu yıllık bazda dış ticaret açığının önemli oranda daraldığı görülmektedir.

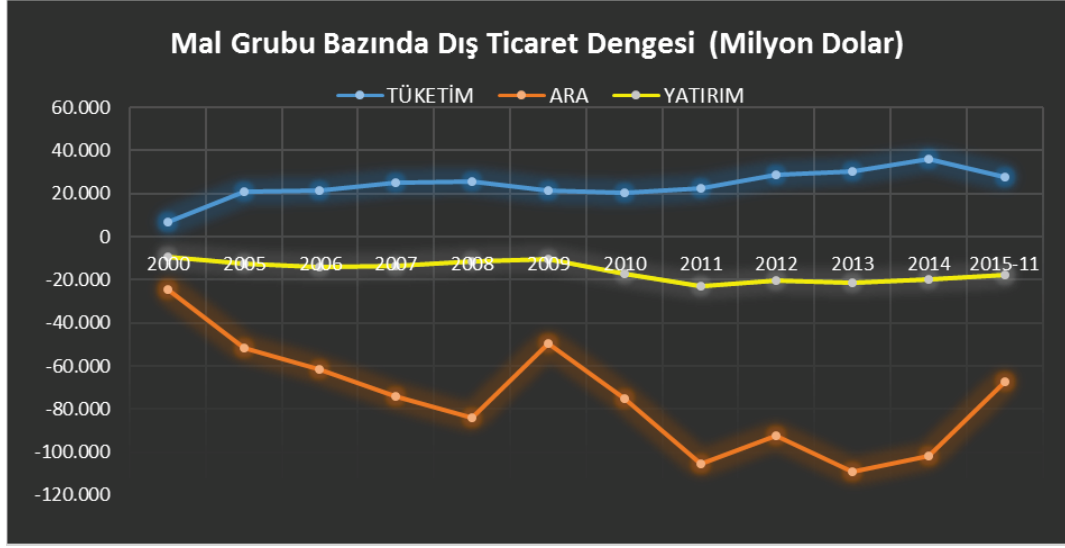
Mal grubu bazında dış ticaretin 2015 yılı Ocak-Kasım dönemindeki gelişimi incelendiğinde 2014 yılının aynı dönemine göre tüketim malları ithalatının %4, ara malları ithalatının %18,9, sermaye (yatırım) malları ithalatının %1,8 oranında gerilediği görülmektedir. Söz konusu dönemde ihracat ise tüketim mallarında %9, ara mallarında %8,3, yatırım mallarında %4,5 oranında düşüş göstermiştir. Bu ihracat ve ithalat verileri 2015 yılında hem dünya hem de Türkiye pazarında yavaşlamaya işaret etmektedir.

TABLO 36: MAL GRUBU BAZINDA DIŞ TİCARET (Milyon Dolar)

YIL	TÜKETİM			ARA			YATIRIM		
	İhracat	İthalat	Denge	İhracat	İthalat	Denge	İhracat	İthalat	Denge
2000	13.987	6.928	7.058	11.565	36.010	-24.444	2.176	11.365	-9.190
2005	34.835	13.975	20.860	30.290	81.868	-51.579	7.998	20.363	-12.366
2006	37.790	16.116	21.674	37.788	99.605	-61.816	9.423	23.348	-13.924
2007	43.696	18.694	25.002	49.403	123.640	-74.237	13.755	27.054	-13.300
2008	47.077	21.489	25.588	67.734	151.747	-84.013	16.725	28.021	-11.295
2009	40.733	19.290	21.443	49.734	99.510	-49.776	11.117	21.463	-10.346
2010	45.321	24.735	20.586	56.381	131.445	-75.065	11.771	28.818	-17.047
2011	52.219	29.692	22.527	67.942	173.140	-105.199	14.192	37.271	-23.079
2012	55.556	26.699	28.857	82.656	174.930	-92.275	13.734	33.925	-20.192
2013	60.732	30.416	30.316	74.817	183.811	-108.994	15.592	36.771	-21.179
2014	65.088	29.006	36.082	75.171	176.722	-101.550	16.107	35.996	-19.889
2013-11	55.309	27.604	27.705	68.629	167.326	-98.697	14.113	32.973	-18.860
2014-11	59.333	26.146	33.187	69.350	161.654	-92.304	14.644	32.185	-17.541
2015-11	53.966	26.034	27.932	63.577	131.165	-67.588	13.981	31.622	-17.641
Değişim %	-9,0	-0,4	-15,8	-8,3	-18,9	-26,8	-4,5	-1,8	0,6

Kaynak:TÜİK

Diğer taraftan, dış ticaret dengesi 1945 yılından bugüne açık veren Türkiye'nin 2015 yılının ilk 11 aylık bölümünde tüketim malları dış ticareti 27 milyar Dolar fazla, ara mallarında 67 milyar Dolar, yatırım mallarında ise 17 milyar Dolarlık açık verilmiştir. Yatırım malları dış ticaret açığında 2014 yılına göre yaşanan %27 düzeyindeki azalma petrol fiyatlarındaki gerilemeyle yakından ilgilidir.

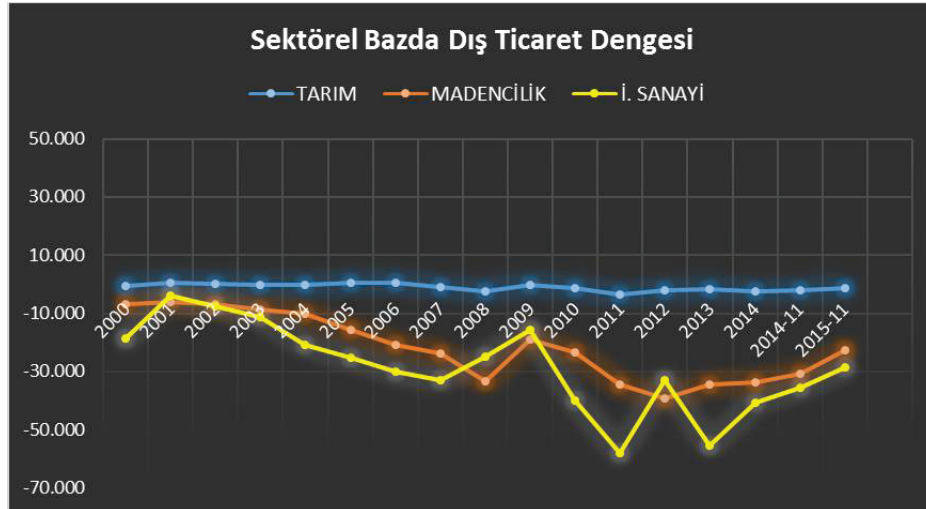
Sektörel bazda dış ticaretin gelişiminin bulunduğu Tablo 37'deki veriler incelendiğinde; 2015 yılı Ocak-Kasım döneminde ihracatın 2014 yılının aynı dönemine göre tarım ve ormancılık ürünlerinde %3,2, imalat sanayi ürünlerinde %8,3, madencilik ve taş ocaklığı ürünlerinde ise %18,1 oranında gerileme yaşandığı görülmektedir. Aynı döneme ilişkin sektörel ithalat verileri incelendiğinde de tüm sektörlerde (madencilik %25,3, imalat sanayi %10,8, tarım ürünlerinde %15,1) düşüş ile karşılaşılmaktadır.

TABLO 37: SEKTÖREL BAZDA DIŞ TİCARET (Milyon Dolar)

YIL	TARIM			MADENCİLİK			İ. SANAYİ		
	İhracat	İthalat	Denge	İhracat	İthalat	Denge	İhracat	İthalat	Denge
2000	1.684	2.125	-441	400	7.097	-6.696	25.518	44.200	-18.683
2001	2.006	1.410	596	349	6.577	-6.228	28.826	32.686	-3.860
2002	1.806	1.704	102	387	7.192	-6.805	33.702	41.383	-7.681
2003	2.201	2.538	-336	469	9.021	-8.551	44.378	55.690	-11.311
2004	2.645	2.765	-120	649	10.981	-10.332	59.579	80.447	-20.868
2005	3.468	2.826	643	810	16.321	-15.511	68.813	94.208	-25.395
2006	3.611	2.935	676	1.146	22.034	-20.887	80.246	110.379	-30.133
2007	3.883	4.672	-788	1.661	25.314	-23.653	101.082	133.938	-32.856
2008	4.177	6.433	-2.256	2.155	35.650	-33.495	125.188	150.252	-25.065
2009	4.536	4.625	-89	1.683	20.625	-18.942	95.449	111.031	-15.581
2010	5.091	6.490	-1.399	2.687	25.933	-23.245	105.467	145.367	-39.900
2011	5.353	8.944	-3.591	2.805	37.331	-34.526	125.963	183.930	-57.968
2012	5.379	7.503	-2.124	3.161	42.247	-39.086	143.194	176.235	-33.041
2013	5.912	7.776	-1.865	3.879	38.205	-34.326	141.358	196.823	-55.465
2014	6.376	8.658	-2.282	3.406	37.126	-33.720	147.059	187.742	-40.683
2014-11	5.585	7.811	-2.226	3.149	33.932	-30.783	134.891	170.560	-35.669
2015-11	5.409	6.635	-1.226	2.579	25.333	-22.755	123.714	152.154	-28.440
Değişim %	-3,2	-15,1	-44,9	-18,1	-25,3	-26,1	-8,3	-10,8	-20,3

Kaynak:TÜİK

2001-2015/11 dönemine ilişkin olarak sektörel bazda dış ticaret dengesinin gelişimi aşağıdaki grafikte verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi 2001 krizi sonrasında tüm sektörlerde özellikle de madencilik ve imalat sanayide dış ticaret açığı hızla artmış, 2013 yılından itibaren ise bu açıklarda kısmi bir iyileşme görülmüştür.

2015 yılında Türkiye'nin ihracat pazarı deseniindeki gelişmeler Tablo 38'de verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi, 2014 yılının Kasım ayına göre 2015 yılı Kasım ayında Türkiye'nin ihracatı içinde AB ülkelerinin payı artmış, diğer ülkelerin ise gerilemiştir.

Aynı dönemde OECD ülkelerinin ihracat içindeki payında benzer bir gelişme olmuş 2015 yılı Kasım ayı itibariyle bu ülkelerin payında da artış yaşanmıştır. Tablodan 2015 yılında gelişmekte olan ülkelerin Türkiye'nin ihracatı içindeki payının azaldığı, gelişmiş ülkelerin ise arttığı anlaşılmaktadır. Bu durum Afrika ve Ortadoğu bölgesindeki ülkelerde yaşanan kaotik siyasi ortamdan, diğer gelişmekte olan ülkelere ise ekonomideki sınırlı büyümeden beslenmiştir.

TABLO 38: İHRACATIN BÖLGESEL DAĞILIMI (%)

GRUP	1996	2000	2005	2010	2014	2014-11	2015-11
A-AB ÜLKELERİ (AB 28)	54,2	56,5	56,5	46,5	43,5	43,8	44,4
B-TÜRKİYE SERBEST BÖLGELERİ	1,9	3,2	4,0	1,8	1,4	1,4	1,3
C-DİĞER ÜLKELER	43,9	40,3	39,4	51,7	55,1	54,8	54,3
Diğer Avrupa (AB Hariç)	10,9	6,6	7,7	9,8	9,6	9,9	10,2
Afrika	5,0	4,9	4,9	8,2	8,7	8,7	8,5
Kuzey Afrika	4,3	3,9	3,5	6,2	6,2	6,2	5,8
Diğer Afrika	0,7	1,0	1,5	2,0	2,5	2,5	2,7
Amerika	8,2	12,9	8,1	5,3	6,4	6,3	6,4
Kuzey Amerika	7,5	11,9	7,2	3,7	4,6	4,5	4,9
Orta Amerika ve Karayipler	0,3	0,6	0,6	0,5	0,6	0,6	0,6
Güney Amerika	0,4	0,4	0,4	1,1	1,2	1,2	0,9
Asya	19,5	13,9	18,0	28,0	29,8	29,4	28,8
Yakın ve Orta Doğu	11,2	9,3	13,9	20,5	22,5	22,1	21,6
Diğer Asya	8,3	4,7	4,1	7,5	7,4	7,3	7,1
Avustralya ve Yeni Zelanda	0,3	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Diğer Ülke ve Bölgeler	0,1	1,4	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1
D-SEÇİLMİŞ ÜLKE GRUPLARI							
OECD Ülkeleri	63,3	70,8	62,4	50,4	48,6	48,9	52,4
EFTA Ülkeleri	1,4	1,2	1,1	2,1	2,4	2,6	4,6
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	12,6	8,9	11,7	12,7	12,5	12,6	10,2
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	4,9	3,1	3,6	6,7	7,4	7,3	6,6
Bağımsız Devletler Topluluğu	11,0	5,5	6,5	9,0	9,9	9,9	7,4
Türk Cumhuriyetleri	3,2	2,1	1,9	3,4	4,5	4,5	3,7
İslam Konferansı Teşkilatı	17,8	12,9	17,8	28,5	30,9	30,5	29,7
D-8 Gelişen Sekiz Ülke		-	-	-	5,4	5,3	5,5
Toplam	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: TÜİK

Ülke grupları itibariyle Türkiye ithalatının dağılımı incelendiğinde, 2015 Kasım sonu itibariyle, AB ülkelerinin %37,8, diğer ülkelerin %61,6 düzeyinde bir paya sahip olduğu görülmektedir. 2014 yılının Kasım ayına oranla bir karşılaştırma yapıldığında, gelişmiş ülkeler ile Asya'dan ithalatın artmış olması dikkati çekmektedir. Bu gelişmede Asya boyutunda daha çok fiyatların, gelişmiş ülkeler boyutunda ise malların niteliğinin belirleyici olduğu söylenebilir.

TABLO 39: İTHALATIN BÖLGESEL DAĞILIMI (%)

GRUP	1996	2000	2005	2010	2014	2014-11	2015-11
A-AB ÜLKELERİ (AB 28)	55,8	52,4	45,2	39,0	36,7	36,6	37,8
B-TÜRKİYE SERBEST BÖLGELERİ	0,7	0,9	0,7	0,5	0,5	0,5	0,6
C-DİĞER ÜLKELER	43,5	46,7	54,1	60,5	62,8	62,9	61,6
Diğer Avrupa (AB Hariç)	9,0	11,2	17,4	16,2	15,0	15,1	13,6
Afrika	4,6	5,0	2,8	2,6	2,5	2,4	2,5
Kuzey Afrika	3,7	4,1	1,4	1,7	1,4	1,4	1,4
Diğer Afrika	0,9	0,8	1,4	0,9	1,0	1,0	1,0
Amerika	10,6	8,8	6,7	9,1	7,8	7,8	8,1
Kuzey Amerika	8,8	7,6	5,0	7,1	5,7	5,7	5,8
Orta Amerika ve Karayipler	0,6	0,1	0,2	0,3	0,5	0,5	0,5
Güney Amerika	1,2	1,0	1,5	1,6	1,6	1,6	1,8
Asya	18,2	18,9	22,8	28,8	31,6	31,7	32,3
Yakın ve Orta Doğu	7,6	6,2	5,2	7,0	8,5	8,6	6,6
Diğer Asya	10,6	12,7	17,6	21,7	23,2	23,1	25,7
Avustralya ve Yeni Zelanda	1,0	0,6	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3
Diğer Ülke ve Bölgeler	0,1	2,2	4,2	3,6	5,6	5,6	4,8
D-SEÇİLMİŞ ÜLKE GRUPLARI							
OECD Ülkeleri	71,8	66,6	57,6	50,7	48,1	48,0	48,8
EFTA Ülkeleri	2,5	2,1	3,8	2,2	2,4	2,4	1,5
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	8,9	12,4	17,5	17,8	16,9	17,0	15,3
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	2,7	2,8	4,3	6,3	5,6	5,7	4,5
Bağımsız Devletler Topluluğu	7,0	10,2	14,5	15,6	13,7	13,7	13,2
Türk Cumhuriyetleri	0,7	1,2	1,0	1,6	1,2	1,3	1,3
İslam Konferansı Teşkilatı	12,8	11,6	8,3	12,0	12,0	12,2	10,8
D-8 Gelişen Sekiz Ülke		-	-	-	6,6	6,7	5,7
Toplam	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak:TÜİK

Türkiye'nin dış ticaretinde ön plana çıkan ülke grupları ve bunlarla ticaretle son yıllarda yaşanan gelişmeler değerlendirildiğinde; Türkiye'nin pazar olarak daha çok gelişmiş, ithalat için ise daha çok gelişmekte olan ülkelerle işbirliği yaptığı anlaşılmaktadır. Kuşkusuz Türkiye'nin üretim ve ihracat imkanları da böyle bir yapıyı desteklemektedir. 2016 yılında komşu ülkelerle yaşanan siyasi sorunlar ve enerji fiyatlarında meydana gelen düşüşlerin devamı halinde gelişmiş ülkelerin ihracat içindeki payının daha da artması söz konusu olabilecektir.

4.1.5.2. ÖDEMELER DENGESİ

2015 yılı Ocak-Kasım döneminde ödemeler bilançosunda yaşanan gelişmeler Tablo 40'da verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi, 2014 yılı Ocak-Kasım döneminde 39,6 milyar Dolar olan cari açık 2015 yılının aynı döneminde %29,7 oranında azalarak 27 milyar Dolara gerilemiştir. Bu gerilemede dış ticaret açığındaki 14 milyar Dolarlık iyileşme belirleyici olmuştur.

Dış ticaret açığındaki iyileşmenin gerisinde ise petrol fiyatlarındaki düşüş, ekonomideki yavaşlama ve küresel finans piyasalarında yaşanan gelişmelere bağlı olarak dış kaynak girişinde görülen azalmanın rolü olmuştur. Nitekim, finans hesabından Türkiye'ye 2014 yılının 11 aylık dönemine göre 2015 yılında giren kaynak miktarı %73 oranında gerileyerek 40 milyar Dolardan 10 milyar Dolara düşmüştür.

TABLO 40: ÖDEMELER DENGESİNDE GELİŞMELER (Milyon Dolar)

		Ocak-Kasım		Değişim
	(Milyon ABD Dolar)	2014	2015	%
A-	CARİ İŞLEMLER HESABI	-39.622	-27.837	-29,7
1.	İhracat	154.846	139.864	-9,7
2.	İthalat	211.589	182.557	-13,7
	Mal Dengesi	-56.743	-42.693	-24,8
3.	Hizmet Gelirleri	47.424	44.160	-6,9
4.	Hizmet Giderleri	22.963	20.606	-10,3
	Mal ve Hizmet Dengesi	-32.282	-19.139	-40,7
5.	Birincil Yatırım Kaynaklı Gelirler	3.776	3.699	-2,0
6.	Birincil Yatırım Kaynaklı Giderler	12.113	13.259	9,5
	Mal, Hizmet ve Birincil Gelir Dengesi	-40.619	-28.699	-29,3
7.	İkincil Yatırım Kaynaklı Gelirler	997	862	-13,5
B.	SERMAYE HESABI	-69	-6	-91,3
C.	FINANS HESABI	-40.358	-10.751	-73,4
8.	Doğrudan Yatırımlar: Net Varlık Edinimi	6.657	4.928	-26,0
9.	Doğrudan Yatırımlar: Net Yükümlülük Oluşumu	11.462	14.116	23,2
10.	Portföy Yatırımları: Net Varlık Edinimi	1.603	6.937	332,8
11.	Portföy Yatırımları: Net Yükümlülük Oluşumu	20.561	-7.846	-138,2
11.1.	Hisse Senetleri	2.563	-1.978	-177,2
11.2.	Borç Senetleri	17.998	-5.868	-132,6
12.	Diğer Yatırımlar: Net Varlık Edinimi	1.593	12.571	689,1
12.1.	Merkez Bankası	0	0	
12.2.	Genel Hükümet	207	-237	-214,5
12.3.	Bankalar	928	14.035	1412,4
12.4.	Diğer Sektörler	458	-1.227	-367,9
13.	Diğer Yatırımlar: Net Yükümlülük Oluşumu	18.188	28.917	59,0
13.1.	Merkez Bankası	-1.820	-634	-65,2
13.2.	Genel Hükümet	-698	-970	39,0
13.3.	Bankalar	14.498	18.710	29,1
13.4.	Diğer Sektörler	6.208	11.811	90,3
	Cari, Sermaye ve Finans Hesapları	667	-17.092	-2662,5
D.	NET HATA VE NOKSAN	4.501	11.908	164,6
	GENEL DENGE	-5.168	5.184	-200,3
E.	REZERV VARLIKLAR	5.168	-5.184	-200,3
14.	Resmi Rezervler	5.168	-5.184	-200,3
15.	Uluslararası Para Fonu Kredileri	0	0	

Kaynak: TCMB

Ödemeler bilançosunda dikkati çeken önemli bir gelişme, sermaye ihtiyacı içinde olmasına rağmen Türkiye'nin yurtdışında önemli miktarlarda doğrudan yatırım yapar hale gelmesidir. Nitekim, Türkiye'den yurtdışına; 2014 yılının 11 aylık bölümünde 6,6 milyar Dolar, 2015 yılının aynı döneminde ise 4,9 milyar Dolarlık doğrudan yabancı yatırım çıkışı olmuştur. Bu durum Türkiye'de; enerji fiyatları, işgücü ücretleri, finansman maliyetleri, hukuk sisteminin işleyişindeki aksaklıklar gibi birçok boyuttaki sorunun bir yansımasıdır. Bu nedenle Türkiye'nin yatırım iklimi, bürokrasi, hukuk devleti ve haksız rekabet konularında acilen yeni ve güçlü adımlar atması gerekmektedir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin uzun yıllardır en önemli dış kaynağı olan yabancı portföy yatırımları, daha popüler ifadeyle sıcak para, 2015 yılında giriş yerine çıkış yapmayı tercih etmiştir. Nitekim yılın 11 aylık bölümünde yabancılar Türkiye'den yaklaşık 8 milyar Dolarlık sıcak parayı geri çekmişlerdir. Bu durum Türkiye'ye yönelik risk algısının artması kadar FED'in faiz politikalarıyla da ilgilidir.

2015 yılı Ocak-Kasım döneminde Türkiye yurtdışında 28 milyar Dolarlık dış borçlanma gerçekleştirmiş bunun yaklaşık 18 milyar Dolarlık kısmını bankalar, 11 milyar Dolarlık kısmını ise diğer özel sektör gerçekleştirmiştir. Bu dönemde Merkez Bankası ve Hazine yani kamu kesimi, borç kullanmamış ve yaklaşık 1,5 milyar Dolar dış borç geri ödemesi yapmıştır.

Nereden ve nasıl geldiği veya ülkeden nasıl çıktığı anlaşılamayan döviz hareketleri ile hesap hatalarının yansıtıldığı net hata ve noksan kaleminden yılın 11 aylık bölümünde 11,9 milyar Dolarlık giriş gerçekleşmiştir. Bu hesap 2015 yılında cari açığın en önemli finansman kaynağı olmuştur.

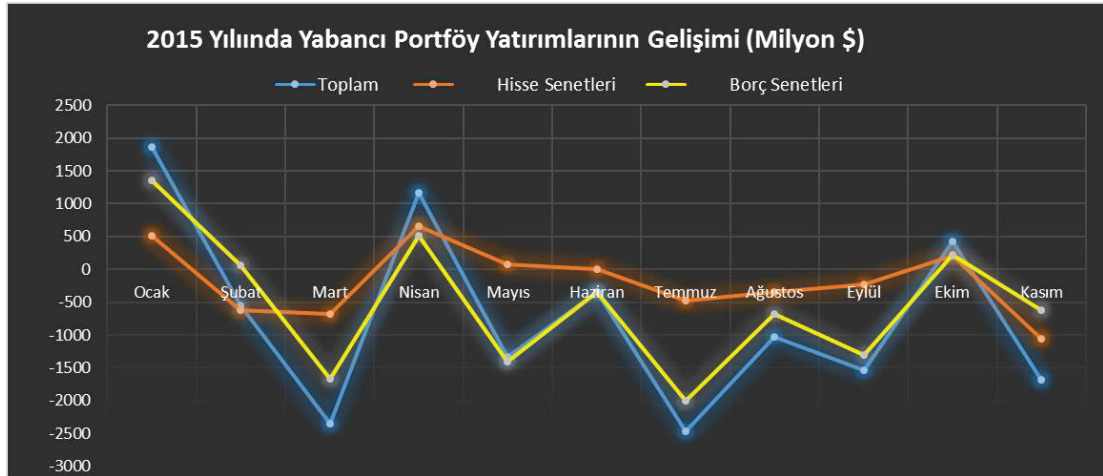
Sermaye hareketlerinin serbestleştirildiği 1989 sonrası dönemde Türkiye ekonomisinin kritik değişkeni haline gelen yabancı portföy yatırımlarının (sıcak paranın) 2015 yılındaki gelişimi Tablo 41'de verilmiştir. Bu Tablo incelendiğinde yabancı spekülâtorlerin 2014 yılına oranla 2015 yılında farklı bir tavır sergiledikleri ve daha çok kaynak çıkarmayı tercih ettikleri görülmektedir. Nitekim 2015 yılının Ocak-Kasım döneminde 1,9 milyar Doları hisse senetleri, 5,8 milyar Doları da kamu borçlanma senetlerinden olmak üzere toplamda 7,8 milyar Dolarlık sıcak para çıkışı yaşanmıştır.

TABLO 41: SICAK PARA HAREKETLERİ (Milyon Dolar)

AY	TOPLAM		Hisse Senetleri		Borç Senetleri	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Ocak	-246	1.868	-318	506	72	1.362
Şubat	-1.182	-551	-85	-617	-1.097	66
Mart	-524	-2.350	811	-683	-1.335	-1.667
Nisan	4.613	1.161	579	652	4.034	509
Mayıs	1.896	-1.331	643	74	1.253	-1.405
Haziran	6.906	-350	-152	1	7.058	-351
Temmuz	3.351	-2.474	660	-474	2.691	-2.000
Ağustos	-1.740	-1.024	-124	-347	-1.616	-677
Eylül	1.363	-1.543	-406	-237	1.769	-1.306
Ekim	3.252	428	431	204	2.821	224
Kasım	2.872	-1.680	524	-1.057	2.348	-623
Ocak-Kasım	20.561	-7.846	2.563	-1.978	17.998	-5.868

Kaynak: TCMB

Tablo ve bağlantılı grafikte dikkati çeken nokta, Nisan ve Ekim ayları dışında Türkiye'de toplam itibariyle net sıcak para çıkışı gerçekleşmesidir. Bu gelişme, ülkemizde yaşanan iki seçim, artan terör olayları kadar FED'in açıklamalarıyla da ilgili olmuştur. Ancak, bunlar küresel spekülâtorlerin Türkiye'ye yönelik risk algısında farklılaşma olduğu gerçeğine de işaret etmektedir.

4.1.5.3. ULUSLARARASI YATIRIM (DÖVİZ) POZİSYONU

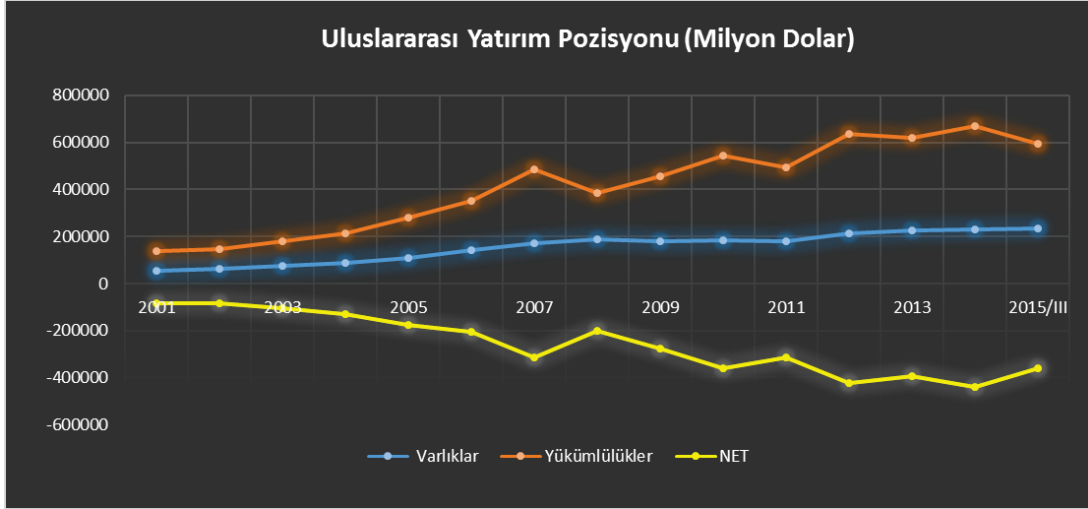
Bir ülkenin farklı kanallar itibariyle diğer ülkelerden alacakları ile diğer ülkelere yine farklı kanallar itibariyle borçları uluslararası yatırım pozisyonundan izlenmektedir. Merkez Bankası verilerine göre Türkiye'nin 2015 yılı 3. çeyreği itibariyle 235 milyar Dolar düzeyinde yabancı varlığı, 595 milyar Dolar da yükümlülüğü bulunmaktadır. Dolayısıyla bu tarihte döviz pozisyonu 360 milyar Dolar açık vermiştir. Ancak, 2014 yılıyla karşılaştırıldığında Türkiye'nin pozisyon açığında yaklaşık 80 milyar Dolarlık bir iyileşme sağladığı da görülmektedir.

TABLO 42: ULUSLARARASI YATIRIM POZİSYONU

(Milyon ABD Doları)		2000	2010	2014	2015Q1	2015Q2	2015Q3
Uluslararası Yat.Pozisyonu, net		-98.281	-361.552	-440.345	-389.420	-403.307	-360.162
A.	Varlıklar	53.166	185.908	230.337	228.170	230.756	235.728
1.	Doğrudan Yatırımlar	3.668	23.962	39.933	40.953	41.945	43.624
2.	Portföy yatırımları	0	2.230	1.414	1.342	1.323	1.157
2.1	Hisse senetleri	0	372	376	420	408	302
2.2	Borç senetleri	0	1.858	1.038	922	915	855
3.	Diğer yatırımlar	26.173	73.732	61.688	65.148	67.889	71.268
3.1	Diğer His.Sen. ve Kat. Payları	602	991	1.739	1.661	1.685	1.683
3.2	Efektif ve Mevduatlar	19.627	58.139	40.594	44.909	47.394	50.869
3.3	Krediler	2.063	2.557	5.657	5.610	6.183	5.892
3.4	Ticari Krediler	2.697	10.526	12.167	11.437	11.095	11.291
3.5	Diğer Varlıklar	1.184	1.519	1.531	1.531	1.532	1.533
4.	Rezerv varlıklar	23.325	85.984	127.302	120.727	119.599	119.679
B.	Yükümlülükler	151.447	547.460	670.682	617.590	634.063	595.890
1.	Doğrudan Yatırımlar	18.812	188.469	177.790	150.782	162.717	143.092
2.	Portföy yatırımları	35.862	118.195	192.466	175.489	170.330	149.321
2.1	Hisse senetleri	7.404	61.311	61.908	52.036	51.466	41.257
2.2	Borç senetleri	28.458	56.884	130.558	123.453	118.864	108.064
3.	Diğer yatırımlar	96.773	240.796	300.426	291.319	301.016	303.477
3.1	Efektif ve Mevduatlar	16.111	44.323	50.129	53.099	55.954	56.163
3.2	Krediler	72.799	171.613	216.729	207.198	212.419	213.925
3.3	Ticari Krediler	7.863	23.382	32.179	29.694	31.298	32.042
3.4	SDR Tahsisatları	0	1.478	1.389	1.328	1.345	1.347

Kaynak: TCMB

Bu veriler, kurlarda önemli oranda artışların yaşandığı 2015 yılında Türkiye'nin genel olarak vadesi gelen borçları için önemli miktarda kur farkı ödeme durumunda kalacağına işaret etmektedir.

2015 yılında küresel finans rüzgârlarının gelişmekte olan ülkeler aleyhine esmeye başlaması ve bunun 2016 yılında FED'in faiz artırmaya devam edecek olması nedeniyle Türkiye'nin daha az dış kaynakla çarklarını döndürmek zorunda kalacağı söylenebilir. Bu nedenle 2016 yılında da, beklenmedik bir gelişme olmadığı sürece, Türkiye'nin döviz pozisyonu açığının azalacağı söylenebilir.

4.1.5.4. DÖVİZ KURLARI

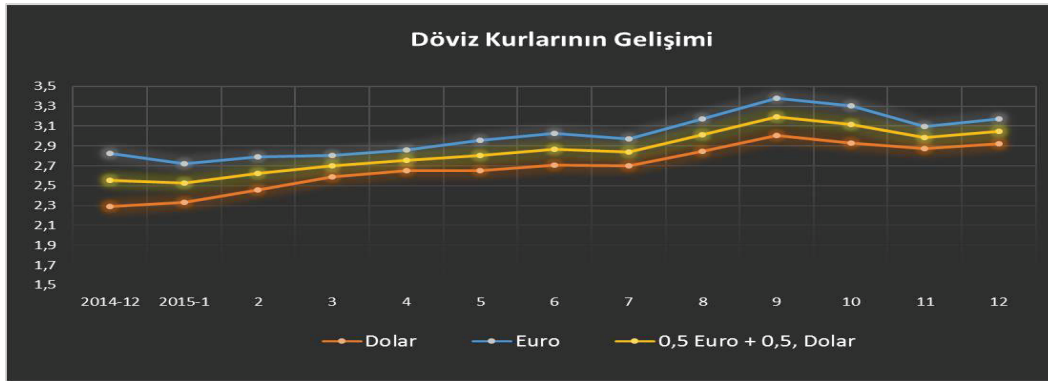
Tablo 43'den görülebileceği gibi, Dolar kuru 2015 yılının başından itibaren artmaya başlamış ve Aralık ayı sonu itibarıyla yıllık %27,5 gibi oldukça yüksek bir oranda artış göstermiştir. Dünya genelinde Euro'nun Dolar karşısında değer kaybına uğramasının etkisi Türkiye'de de görülmüş, yılın ilk beş ayında yıllık bazda TL karşısında da değer kaybetmiştir. Ancak, Türkiye'de yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeler ve Euro'nun kısmen toparlanması sonucu Euro da TL karşısında değer kazanmaya başlamıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak yıl sonunda Euro'nun TL karşısındaki değeri %12 oranında artmıştır.

TABLO 43: DÖVİZ KURLARINDA GELİŞMELER

Yıl	ABD Doları	Yıllık Değişme %	Euro	Yıllık Değişme %	EURO/\$ Paritesi	Yıllık Değişme %	0,5 Euro + 0,5 Dolar	Yıllık Değişme %
2013	1,903	5,9	2,528	9,4	1,328	9,4	2,216	7,9
2014	2,190	15,1	2,909	15,1	1,328	15,1	2,549	15,1
2015	2,722	24,3	3,021	3,9	1,110	3,9	2,872	12,7
2015-1	2,330	5,0	2,719	-10,1	1,167	-14,4	2,525	-3,7
2	2,457	11,0	2,792	-7,6	1,136	-16,7	2,625	0,2
3	2,586	16,5	2,807	-8,5	1,085	-21,5	2,697	2,0
4	2,651	24,5	2,856	-2,9	1,078	-22,0	2,753	8,6
5	2,649	26,6	2,958	2,8	1,117	-18,8	2,803	12,8
6	2,704	27,7	3,029	5,3	1,121	-17,6	2,867	14,8
7	2,697	27,2	2,974	3,3	1,103	-18,8	2,835	13,4
8	2,848	31,8	3,170	10,1	1,113	-16,5	3,009	19,4
9	3,005	36,3	3,378	18,4	1,124	-13,1	3,192	26,2
10	2,932	29,7	3,302	15,2	1,126	-11,2	3,117	21,6
11	2,874	28,6	3,092	10,8	1,076	-13,8	2,983	18,7
12	2,920	27,5	3,173	12,3	1,087	-11,9	3,046	19,1

Kaynak: TCMB

2015 yılı Aralık ayı sonunda yarım Dolar ve yarım Euro'dan oluşan döviz sepeti ise %19,1 oranında artış kaydetmiştir. 2015 yılı enflasyon oranlarıyla birlikte değerlendirildiğinde TL'nin hem Dolar hem de Euro karşısında değer kaybettiği anlaşılmaktadır.

2015 yılında Euro/Dolar paritesindeki gelişmeler incelendiğinde, özellikle yılın ilk dört ayında Euro'nun Dolar karşısında önemli oranda değer kaybettiği, sonra toparlandığı ancak, yılın son iki ayında yeniden düşüş trendine girdiği görülmektedir. Euro-Dolar paritesindeki gelişmeler gelirleri daha çok Euro, ödemeleri ise daha çok Dolar bazında olan Türkiye açısından olumsuz bir gelişmeyi ifade etmektedir. Ancak, 2016 yılında bu eğilimin tersine dönmesi ihtimalinin bulunduğu da göz ardı edilmemelidir.

4.1.6. KAMU KESİMİ DENGESİ

İzleyen bölümde 2015 yılında kamu kesiminde farklı boyutlarda ortaya çıkan gelişmeler istatistikler yardımıyla analiz edilmiştir.

4.1.6.1. BÜTÇE DENGESİ

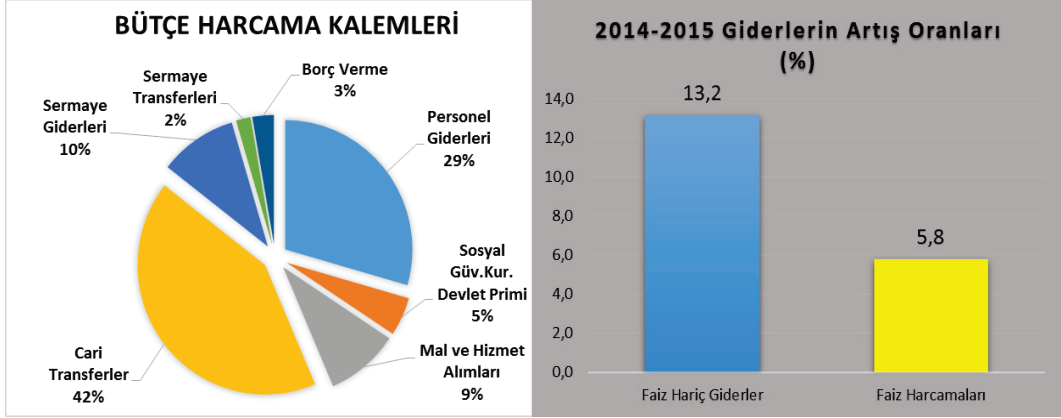
Devlet bütçesine ilişkin olarak 2015 yılı Kasım ayı sonu itibariyle ortaya çıkan görünüm Tablo 44'de verilmiştir. Buna göre yılın 11 aylık bölümünde devletin elde ettiği toplam gelir %14,2, vergi gelirleri ise %15,9 oranında artmıştır. Bu veriler yaklaşık %9 düzeyindeki enflasyon ile %3 düzeyindeki büyüme hızı ile uyumlu görünmekte, hatta reel bir gelir artışından söz etmeyi de mümkün kılmaktadır.

TABLO 44: MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ (Milyon TL)

(BİN TL)	2014	2015	OCAK - KASIM		
	GERÇ.	HEDEF	2014	2015	Artış %
Bütçe Giderleri	448.752	472.943	398.237	447.222	12,3
Faiz Hariç Giderler	398.839	418.943	349.778	395.950	13,2
Personel Giderleri	110.370	119.170	103.240	116.616	13,0
Sosyal Gv.Kur. Devlet Primi	18.929	20.325	17.216	19.101	11,0
Mal ve Hizmet Alımları	40.801	41.153	31.997	36.831	15,1
Cari Transferler	162.282	176.425	147.129	166.101	12,9
Sermaye Giderleri	48.201	40.955	35.974	39.149	8,8
Sermaye Transferleri	7.707	6.798	5.300	7.350	38,7
Borç Verme	10.550	10.545	8.922	10.802	21,1
Yedek Ödenekler	0	3.573	0	0	
Faiz Harcamaları	49.913	54.000	48.460	51.272	5,8
Bütçe Gelirleri	425.383	451.979	386.898	441.793	14,2
Genel Bütçe Gelirleri	408.676	440.998	372.412	425.311	14,2
Vergi Gelirleri	352.514	389.501	321.661	372.745	15,9
Teşebbüs ve Mülkiyet Geliri	16.125	9.478	15.115	19.046	26,0
Özel Gelir. ile Al. Bağış ve Yard.	1.281	1.932	1.992	2.052	3,0
Faizler, Paylar ve Cezalar	28.302	28.843	25.758	23.681	-8,1
Sermaye Gelirleri	9.549	10.439	7.010	7.433	6,0
Alacaklardan Tahsilat	905	804	876	354	-59,6
Özel Bütçeli İdarelerin z Gelirleri	13.524	7.789	11.545	13.144	13,8
Düzen. Ve Denet. Kurumların Gelirleri	3.183	3.192	2.941	3.337	13,5
Bütçe Dengesi	-23.370	-20.963	-11.339	-5.429	52,1
Faiz Dışı Denge (Maliye Tanımlı)	26.544	33.037	37.121	45.842	23,5

Kaynak: Maliye Bakanlığı ve Hazine Msteşarliğı

2015 yılı Kasım ayı itibariyle bütçe harcama kalemlerinde yaşanan gelişmeler incelendiğinde; faiz harcamalarının %5,8 artarken, faiz dışı harcamaların ise %13,2 oranında arttığı görülmektedir. Harcamalar içinde en büyük payı 166 milyar TL ile cari transferler oluştururken bunu 135 milyar TL ile personel harcamaları ve yaklaşık 51 milyar TL ile faiz harcamaları izlemektedir. 2015 yılında yatırım niteliindeki harcamalar için (sermaye giderleri) sadece 40 milyar TL ayrılabilmiştir.

2015 yılında bütçe açığı 2014 yılına göre %52 oranında gerilemiş ve 5 milyar TL olmuştur. Buna bağlı olarak da faiz dışı fazla 37 milyar TL'den 45 milyar TL'ye yükselmiştir. Aralık ayı bütçe verilerinde çok büyük bir olumsuzluk gerçekleşmemesi durumunda, iki seçime rağmen bütçede iyileşme gerçekleşmesini görmek, oldukça sevindiricidir. Türkiye ekonomisinin en önemli çıpası kamu dengelerinin sürdürülebilirliğidir. Bu açıdan 2015 bütçesinin başarılı sonuçlandığını söylemek mümkündür.

4.1.6.2. BÜTÇE NAKİT DENGESİ VE FİNANSMANI

2015 yılı bütçe nakit dengesi ve finansmanına ilişkin veriler Tablo 45'de yer almaktadır. Bu verilere göre bütçe nakit dengesi 2014 yılının 11 aylık bölümünde 10 milyar TL açık verirken 2015 yılının aynı döneminde bu açık %58 oranında azalarak yaklaşık 4,4 milyar TL'ye düşmüştür. Bu açığın finansmanı için devlet sadece içeriden 24 milyar TL borçlanmıştır. Bunun da 2,5 milyar TL'lik kısmı vadesi bir yıldan az olan Hazine bonusu, 22 milyar TL'si ise vadesi bir yıl ve daha uzun olan tahvil olarak gerçekleştirilmiştir.

2015 yılında devlet dış borçlarını 2,3 milyar TL azalmıştır. Nitekim bu yıl içinde 9,4 milyar TL tutarında dış borç kullanırken 11,7 milyar TL geri ödeme yapmıştır. Böylece devlet dış borç çevirme oranını (Roll-over rate) düşürmüştür. Böylesi bir tercihin, döviz kurlarındaki dalgalanmaların getirebileceği ilave borç yükünden kaçınmak için yapıldığı söylenebilir.

TABLO 45: MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE FİNANSMANI(Milyon TL)

(Milyon TL)	2012	2013	2014	2014-11	2015-11
Nakit Dengesi	-28.855	-12.372	-19.964	-10.717	-4.497
Finansman	28.855	12.372	19.964	10.717	4.497
Dış Borçlanma, Net	4.594	8.012	8.076	7.482	-2.312
Kullanım	16.581	16.692	20.645	19.495	9.413
Ödenen	-11.987	-8.680	-12.569	-12.013	-11.725
İç Borçlanma, Net	17.881	16.465	11.642	10.551	24.809
TL Cinsinden Hazine Bonosu	3.684	-3.684	0	0	2.591
Satış	3.684	0	0	0	2.591
Ödenen	0	-3.684	0	0	0
TL Cinsinden Devlet Tahvili	17.824	20.149	11.642	10.551	22.218
Satış	98.215	144.528	129.430	128.340	85.892
Ödenen	-80.391	-124.378	-117.788	-117.788	-63.674
Döviz Cinsinden Devlet Tahvili	-3.627	0	0	0	0
Satış	0	0	0	0	0
Ödenen	-3.627	0	0	0	0
Net Borç Verme (-)	-1.617	-997	-1.317	-738	-545
Borç Verme	152	63	147	69	119
Geri Ödeme (-)	1.769	1.060	1.464	808	664
Özelleştirme Geliri	0	0	0	0	0
TMSF Gelir Fazlaları	606	720	0	370	0
Kasa/Banka ve Diğer İşlemler	4.157	-13.822	-1.071	-8.426	-18.545

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Bu verilere göre devlet 4,4 milyar TL'lik nakit açığının çok üstünde borçlanmış, kendinin verdiği borçlardan dönen net 545 milyon TL'lik dönüşün de katkısıyla birlikte kasasındaki parayı 18,5 milyar TL artırmıştır. Bu politikanın gerisinde; hem dövize yönelebilecek paranın sınırlandırılması hem FED kararları sonrası olası faiz artışlarından daha az etkilenmek hem de devletin ileri vadeli borç geri ödemeleri için nakit varlığını güçlendirmek görüşünün olabileceği söylenebilir.

4.1.6.3. KAMU BORÇ STOKU

Türkiye, hem dış ticaret, hem tasarruf hem de bütçe açığı bulunan bir ülkedir. Bunun anlamı hem ekonomik birimlerin hem de bir bütün olarak ülkenin dış kaynağa yani borçlanmaya ihtiyacının doğmasıdır. Bu bağlamda kendisinden hem altyapı hem de hizmet açısından beklentilerin en yüksek olduğu kurumun devlet olması, borçlanmaya en çok başvuran kurum olarak da devleti ön plana çıkarmaktadır. Tablo 46'dan bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Nitekim iki seçimin yaşandığı 2015 yılında da kamu borçları artmaya devam etmiştir. Buna göre kamu iç borç stoku 2015 yılının ilk 11 ayı sonunda, geçen yılın aynı dönemine göre %6,3 oranında artarak 413 milyar TL'den 439 milyar TL'ye yükselmiştir.

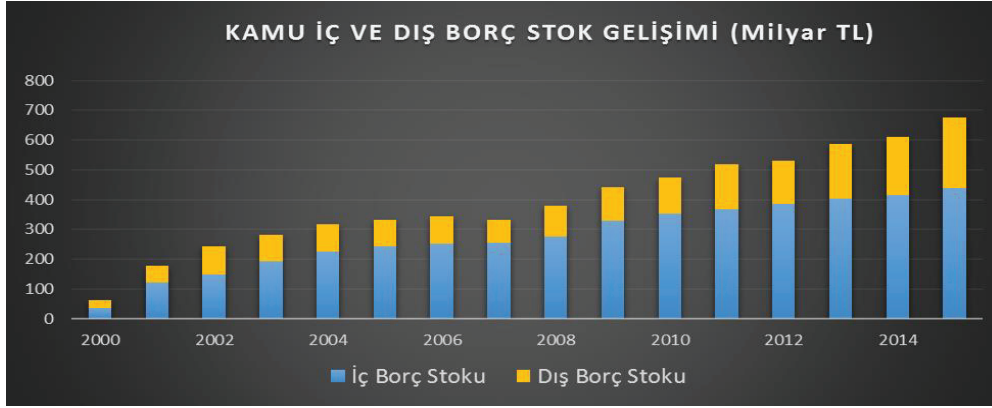
Aynı dönemde kur artışlarının da etkisiyle kamunun dış borç stoku TL bazında %24,6 oranında artarak 236 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bu gelişmeler sonucu kamunun TL bazında toplam borç stoku, yılın ilk 11 aylık bölümünde %12,1 oranında artarak 603 milyar TL'den 676 milyar TL'ye yükselmiştir. Türkiye'de kamu borç stokunun GSYİH' ya oranı %36 düzeylerinde bulunmaktadır. Birçok ülkede bu oranın %100'lere ulaştığı dikkate alındığında Türkiye'nin bu kulvarda gidecek mesafesi olduğu söylenebilir. Ancak, böylesi yüksek faizler ödenirken kamu borcunun hızla artırılmaya devam edilmesi, gelecekte istenmedik sonuçlara yol açabilecektir. Bu nedenle Devletin borç artışını milli gelir artışından daha hızlı bir düzeye çekmemesi uygun olacaktır.

TABLO 46: MERKEZİ YÖNETİM TOPLAM BORÇ STOKU

	2005	2010	2013	2014	2014-11	2015-11	Artış %
Milyar TL	Merkezi Yönetim Borç Stokunun Enstrüman Yapısına Göre Dağılımı						
Toplam	331,5	473,6	585,8	612,0	603,4	676,2	12,1
İç Borç Stoku	244,8	352,8	403,0	414,6	413,6	439,5	6,3
Hazine Bonosu	17,8	9,5	0,0	0,0	0,0	2,6	
Devlet Tahvili	227,0	343,3	403,0	414,6	413,6	436,9	5,6
Dış Borç Stoku	86,7	120,7	182,8	197,5	190,0	236,8	24,6
Uluslararası Tahvil	42,3	68,3	118,8	134,9	129,2	166,8	29,1
Kredi	44,4	52,4	64,0	62,6	60,9	70,0	15,0
	Merkezi Yönetim İç Borç Stokunun Elinde Bulunduranlara Göre Dağılımı						
Toplam	269,5	393,8	422,2	461,0	457,3	457,5	0,0
Yurt İçi Yerleşikler	241,7	344,6	331,3	360,4	358,6	375,5	4,7
Bankacılık Kesimi	126,8	247,6	211,6	217,8	218,2	222,3	1,9
Kamu Bankaları	63,8	101,2	88,2	87,6	89,3	85,6	-4,1
Özel Bankalar	57,1	120,9	96,0	101,6	100,3	106,9	6,6
Yabancı Bankalar	4,1	21,6	23,6	24,6	24,9	25,9	4,2
Kalkınma ve Yatırım Bank.	1,8	3,9	3,8	4,0	3,8	3,9	3,8
Banka Dışı Kesim	96,5	89,1	110,7	133,4	131,1	144,2	10,0
Gerçek Kişiler	28,3	6,1	3,7	2,0	1,9	1,6	-16,2
Tüzel Kişiler	46,7	67,0	87,2	107,7	106,6	114,9	7,7
Menkul K. Yat.Fon.	21,6	16,0	19,8	23,7	22,6	27,7	23,0
TCMB⁽³⁾	18,4	8,0	9,0	9,2	9,3	8,9	-3,8
Yurtdışı Yerleşikler	27,8	49,2	90,9	100,5	98,7	82,0	-16,9

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Merkezi yönetim iç borç stokunun dağılımı incelendiğinde 375 milyar TL'lik bölümün yurtiçi yerleşikler, 82 milyar TL'lik bölümün ise yurtdışı yerleşiklerin elinde olduğu görülmektedir. Bankacılık sektörü ve tüzel kişiler ise kamuyu en fazla finanse eden yurtiçi kuruluşlar konumundadır.

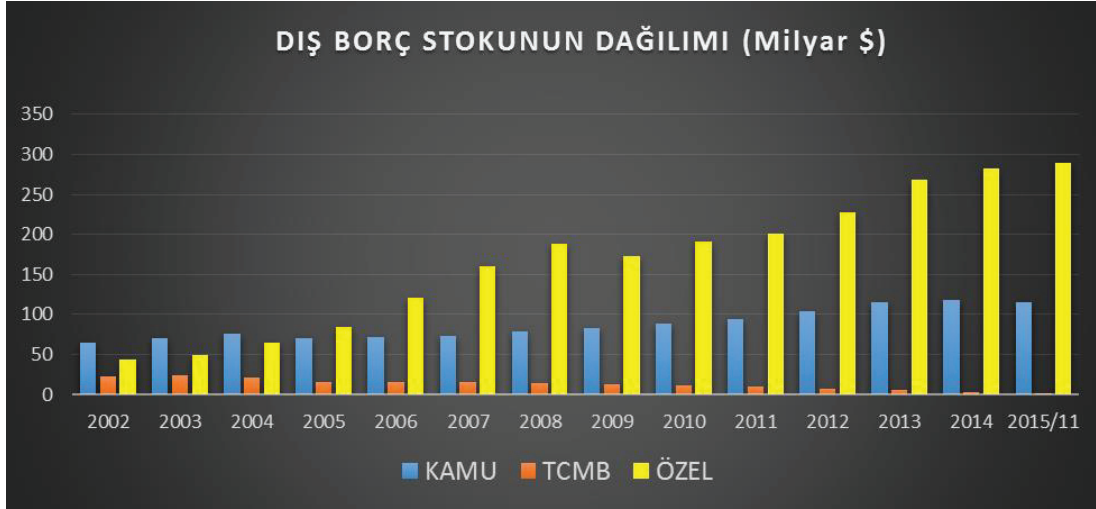
Türkiye'nin dış borç stokuna ilişkin verilerin bulunduğu Tablo 42 incelendiğinde, 2014 yılı sonunda 402 milyar Dolar olan toplam brüt dış borç stokunun 2014 yılı 3. çeyreği sonunda 406 milyar Dolara yükseldiği görülmektedir. Bu borcun 114 milyar Dolarlık kısmı kamu, 1,6 milyar Dolarlık kısmı Merkez Bankası, 289 milyar Dolarlık kısmı ise özel sektöre aittir.

TABLO 47: TOPLAM DIŞ BORÇ STOKU

(Milyar Dolar)	2002	2005	2010	2013	2014	2015Ç3	Artış %
Türkiye Brüt Dış Borç Stoku (I+II+III)	129,6	170,8	292,0	389,1	402,5	406,0	0,9
Kamu Sektörü Toplam Dış Borç Stoku (I)	64,5	70,4	89,1	115,9	117,7	114,8	-2,5
Kısa Vadeli Borçlar	0,9	2,1	4,3	17,6	17,9	15,4	-14,1
Uzun Vadeli Borçlar	63,6	68,3	84,8	98,3	99,8	99,4	-0,4
TCMB Toplam Dış Borç Stoku (II)	22,0	15,4	11,6	5,2	2,5	1,6	-37,5
Kısa Vadeli	1,7	2,8	1,6	0,8	0,3	0,2	-39,2
Uzun Vadeli	20,3	12,7	10,0	4,4	2,1	1,3	-37,2
Özel Sektör Toplam Dış Borç Stoku (III)	43,1	84,9	191,4	267,9	282,3	289,6	2,6
Kısa Vadeli	13,9	34,0	71,4	112,0	114,6	105,3	-8,1
Uzun Vadeli ⁽²⁾	29,2	50,9	119,9	155,9	167,7	184,4	9,9
Türkiye Brüt Dış Borç Stoku	129,6	170,8	292,0	389,1	402,5	406,0	0,9
TCMB Dış Borç Stoku (-)	22,0	15,4	11,6	5,2	2,5	1,6	-37,5
Bankacılık Kesimi Dış Borç Stoku (-)	10,4	31,9	81,4	155,0	172,5	178,4	3,4
Bankacılık Sektörü Hariç Dış Borç Stoku (I)	97,2	123,5	199,1	228,8	227,5	226,1	-0,6
Parasal Yet. ve Mev. Bankaları Varlıkları	9,6	25,9	31,6	15,2	0,0	2,5	
Katılım ve Yatırım Bankaları Varlıkları	-0,8	-1,4	-5,6	-15,6	-16,5	-16,8	1,4
Parasal Sektör Net Dış Varlıkları (II)	8,8	24,5	26,0	-0,3	-16,5	-14,3	-13,7
Türkiye Net Dış Borç Stoku (I-II)	88,4	99,0	173,1	229,2	244,1	240,3	-1,5

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

2015 yılında borçların vade yapısında önemli az da olsa (%3) bir değişiklik olmuş, vade uzamıştır. Bunun sonucunda 2015 yılı 3. çeyreği itibariyle %30'u kısa, %70'i uzun vadeli borçlardan oluşmuştur. Diğer taraftan, 2015 yılı sonuna göre 2015 yılı üçüncü çeyreği itibariyle hem kamu hem de Merkez Bankası dış borç stokunu azaltırken sadece özel sektör artış (7,3 milyar Dolar) olmuştur.

2015 yılında Türkiye'nin dış borç servisinin gelişimi incelendiğinde yılın ilk 11 aylık bölümünde 8,8 milyar Doları faiz, 34,6 milyar Doları da anapara olmak üzere 43 milyar Dolarlık dış borç servisi gerçekleştirmiştir. Anapara ödemelerinin tamamı uzun vadeli borç servisinden oluşmuş, kısa vadeli borçlar çevrilmiş ve bu kısa vadeli borçlar için 1,2 milyar Dolarlık faiz ödemesi yapılmıştır.

TABLO 48: 2014 YILINDA DIŞ BORÇ SERVİSİ(Ocak-Kasım)

BORÇLUYA GÖRE	2014		2015	
	Anapara	Faiz	Anapara	Faiz
TOPLAM	34.759	9.032	34.614	8.814
A) UZUN VADE	34.759	7.818	34.614	7.863
MERKEZ BANKASI	0	13	0	3
Kredi Geri öd.	0	13	0	3
Tahvil Geri öd.	0	0	0	0
GENEL HÜKÜMET	5.839	3.960	4.972	3.831
Kredi Geri öd.	2.737	547	2.222	489
Tahvil Geri öd.	3.102	3.413	2.750	3.342
BANKALAR	8.178	1.317	12.255	1.694
Kredi Geri öd.	7.825	842	10.387	976
Tahvil Geri öd.	353	475	1.868	718
DİĞER SEKTÖR	20.742	2.528	17.387	2.335
Kredi Geri öd.	20.702	2.495	17.335	2.228
Tahvil Geri öd.	40	33	52	107
B) KISA VADE	0	1.214	0	951
MERKEZ BANKASI	0	1	0	0
GENEL HÜKÜMET	0	0	0	0
BANKALAR	0	975	0	730
DİĞER SEKTÖR	0	238	0	221

Kaynak: TCMB

4.1.6.4. KAMU BORÇLANMA FAİZLERİ

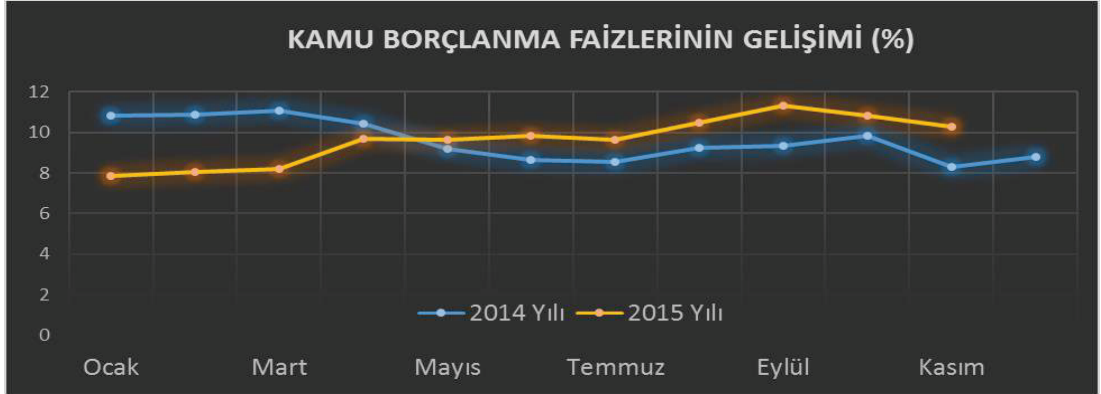
2015 yılının küresel sermaye hareketleri ve likidite açısından bir dönüm yılı olduğu söylenebilir. Bunun anlamı bol ve ucuz paralı günlerin geride kalmaya başlamasıdır. FED'in sadece faiz artışı yaptığı ve bunu da çok düşük düzeylerde tuttuğu 2015 yılı sonunda, faiz artışına ilişkin beklentiler bile bu açıdan önemli etkiler yapmıştır. Ancak, küresel finans piyasalarında daha etkili hareket FED'in 2008 krizinden sonra dolaşıma soktuğu 4 trilyon Doları çekmeye başladığında görülecektir. Her ne kadar ufukta henüz bu açıdan belirgin bir adım öngörülme de, 2015 yılında FED'in attığı adımlar ve bu adımların 2016 yılında da devam edeceğini açıklaması küresel finans ikliminin değişeceğini ortaya koymaktadır.

TABLO 49:HAZİNE İSKONTOLU İHALELERİ YILLIK BİLEŞİK FAİZ ORANLARI

AYLAR	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ocak	25,5	19,4	14,0	20,4	16,2	16,2	8,8	7,7	10,5	6,5	10,8	7,8
Şubat	24,0	17,6	14,0	18,9	16,7	15,0	8,5	8,7	9,4	6,2	10,9	8,1
Mart	24,4	17,0	13,9	19,8	17,5	14,3	8,7	9,0	9,6	6,5	11,1	8,2
Nisan	23,1	17,2	13,9	19,1	18,3	13,4	9,1	9,0	9,6	6,6	10,4	9,7
Mayıs	28,8	17,3	15,0	18,8	19,6	11,6	9,7	8,8	9,5	5,7	9,2	9,6
Haziran	27,5	15,6	18,1	18,5	21,5	12,1	9,1	9,1	9,1	8,4	8,7	9,9
Temmuz	26,3	16,0	21,5	17,6	20,5	11,0	8,4	9,1	8,0	9,0	8,6	9,6
Ağustos	24,8	16,1	20,5	18,6	18,9	9,5	8,4	8,9	7,9	9,3	9,2	10,5
Eylül	25,4	14,8	21,1	18,3	18,8	9,1	8,1	8,1	7,9	9,8	9,4	11,3
Ekim	22,8	14,6	22,0	16,4	20,6	7,5	7,7	8,4	7,5	8,5	9,8	10,8
Kasım	22,9	14,1	20,9	16,2	21,4	8,5	7,9	10,5	7,2	8,9	8,3	10,3
Aralık	23,1	14,2	21,5	16,5	18,6	9,0	8,0	10,3	5,8	9,2	8,8	
Ortalama	24,7	16,3	18,1	18,4	19,2	11,6	8,5	9,0	8,7	7,9	9,6	9,6

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Bu gelişmeler, ülke içindeki ekonomik, politik ve sosyal gelişmelerle birleşerek Türkiye'de kamu iç borçlanma faizlerini yukarıya itmiştir. Nitekim, 2015 yılı Ocak ayında %7,8 ile son 19 ayın en düşük düzeyine gerileyen faizler Eylül ayına kadar yükseliş trendi göstermiştir. Ekim ayı sonrasında ise tekrar gerilemeye başlayan faizler Kasım sonunda 10,3 düzeyine gerilemiştir. Böylece 11 aylık ortalama borçlanma faizi %9,6 düzeyinde gerçekleşmiştir.

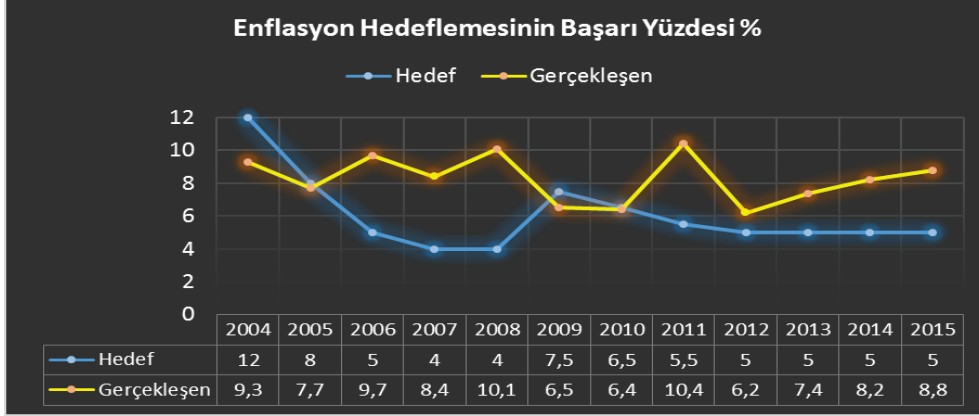
Likidite açısından dünya ekonomisinde tersine dönüşün başlaması, 2016 yılında Türkiye'de enflasyonu artıracak faktörlerin varlığı nedeniyle 2016 yılının, en azından ilk yarısında faizlerin gerilemesi olasılığı düşük görünmektedir. Kuşkusuz bu boyutta Merkez Bankasının faiz kararları çok önemli olacaktır. Mevcut küresel koşullar ve Türkiye'nin içinde bulunduğu eko-politik iklim nedeniyle Merkez Bankasının yılın ilk çeyreğinde faiz indirimi oldukça zor görünmektedir. Bu durum ülkemizde artması zorunlu olan yatırımlar için devletin cazip koşullara sahip kredi mekanizması geliştirmesi gerekliliğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

4.1.7. ENFLASYON

Türkiye'nin her geçen gün yoğunluğu artan küresel rekabet ortamında başarılı olabilmesi için nitelikli yatırımlarını artırması gerekmektedir. Bunun için de; yatırımların finansman maliyetlerini düşürmesi ve özellikle faiz getirili finansal varlıkların cazibesini kaybetmesi önkoşuldur. Kuşkusuz bunun yanında döviz kurunu gerçekçi değerinde tutacak para ve kur politikaları da gerekmektedir. Bu gerekliliklerin yerine getirilebilmesi Ancak, Türkiye'de enflasyonun kalıcı olarak %2-3 düzeyine çekilmesi gerekmektedir. Ancak, bugüne kadar sorunun parasal boyutuna odaklanılmış, enflasyonun yapısal kaynaklarına gerektiğince önem verilmemiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin enflasyonu çözmeye tuttuğu yol başarıya götürmemektedir. Aynı şeyleri yaparak sonucun değişmesini beklememek, yeni yollar bulmak gerekmektedir.

Nitekim, Türkiye'de enflasyonu düşürmek amacıyla uygulanan "enflasyon hedeflemesi" stratejisi aşağıdaki grafikten görüldüğü gibi son derece başarısız olmuştur. Ancak, Türkiye'de fikir ve sistem tartışması yerine kişilerin tartışılması yaygın bir anlayıştır. Ayrıca, başarı ya da başarısızlık karşısında ödüllendirme ve cezalandırma sistemi de çalışmamaktadır.

Dolayısıyla başta enflasyon olmak üzere Türkiye çok ve önemli sorunlar havuzunda yaşamaya devam etmekte, adeta böylesi bir ortamı içselleştirmektedir. Bu koşullarda içeride biriken ekonomik sorunlar, Türkiye'yi değişime zorlayan dışsal ekonomik dinamikler yeni çözümleri, er ya da geç gündeme getirecek, Türkiye çok daha güçlü bir ekonomi haline gelecektir.

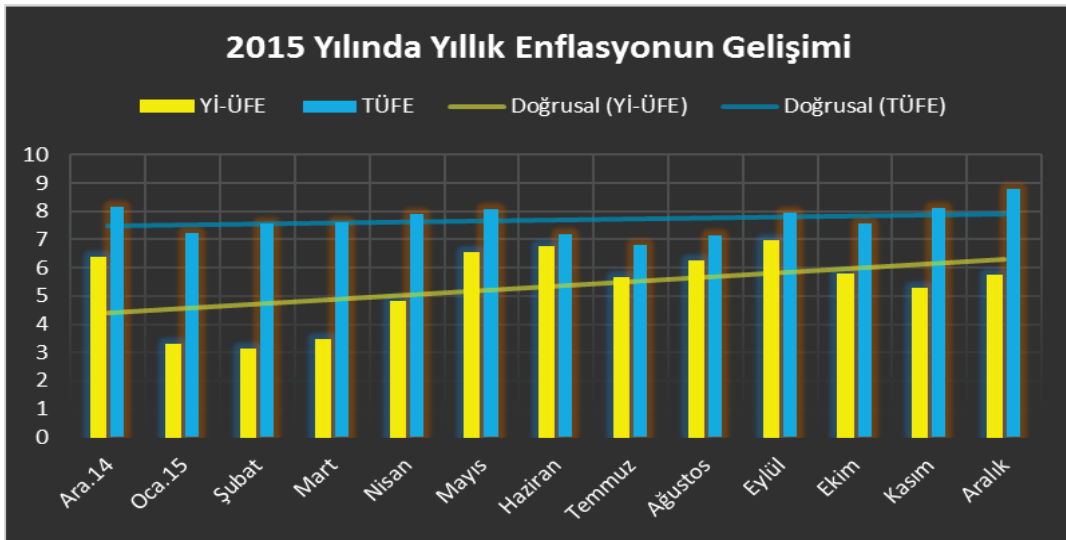
2015 yılında aylık ve yıllık bazda enflasyon verilerinin gelişimi Tablo 50'de verilmiştir. Buna göre 2015 yılında yurtiçi üretici fiyatlarının ilk çeyrekte gerilediği, sonrasında ise artış trendine girdiği görülmektedir. Bu gelişimde kurlardaki artışın etkili olduğu söylenebilir. Ancak, enerji hammaddelerinin dünya fiyatlarında görülen düşüşler ülke içine daha fazla yansıtılabilmiş olsaydı, görece düşük enflasyon ile karşılaşılması söz konusu olabilecekti. Kuşkusuz yüksek kurlar ile birlikte yüksek enerji fiyatlarının eş anlı olarak var olması durumunda enflasyonun iki haneleri görmesi kaçınılmaz hale gelebilecekti.

TABLO 50: 2015 YILI ENFLASYON ORANLARI (%)

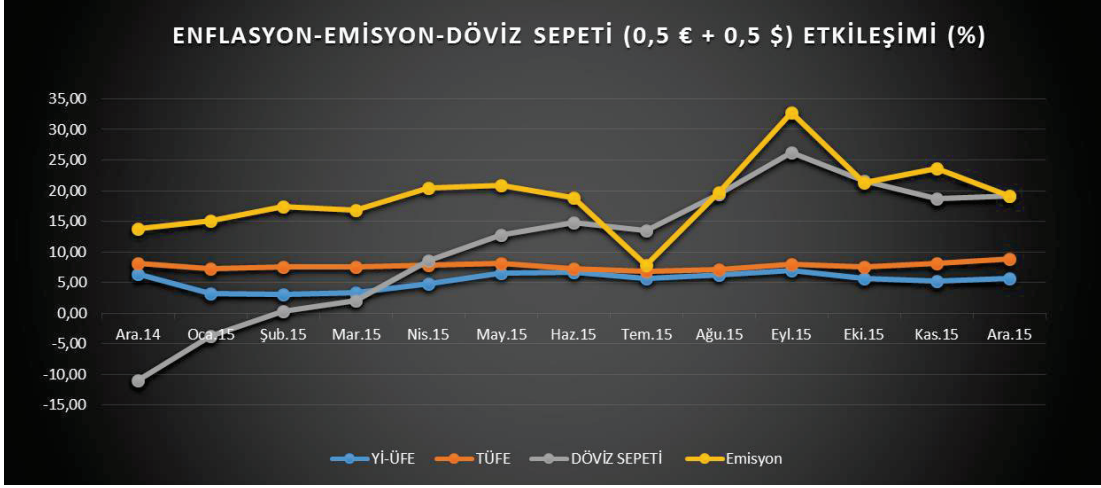
Aylar	Yİ-ÜFE		TÜFE	
	Aylık	Yıllık	Aylık	Yıllık
Aralık 2014	-0,76	6,36	-0,44	8,17
Ocak 2015	0,33	3,28	1,10	7,24
Şubat	1,20	3,10	0,71	7,55
Mart	1,05	3,41	1,19	7,61
Nisan	1,43	4,80	1,63	7,91
Mayıs	1,11	6,52	0,56	8,09
Haziran	0,25	6,73	-0,51	7,20
Temmuz	-0,32	5,62	0,09	6,81
Ağustos	0,98	6,21	0,40	7,14
Eylül	1,53	6,92	0,89	7,95
Ekim	-0,20	5,74	1,55	7,58
Kasım	-1,42	5,25	0,67	8,10
Aralık	-0,33	5,71	0,21	8,81

Kaynak: TÜİK

2015 yılında Tüketici Fiyatları Endeksinde (TÜFE) gerçekleşen gelişmeler değerlendirildiğinde; canlı olmayan talep nedeniyle kur artışlarının tüketici fiyatlarına birebir yansıtılmamasına rağmen enflasyonun %7-8 aralığında kaldığı görülmektedir. Bu durum enflasyonun bu düzeylerde kalıcı hale gelmesi gibi bir tehlikeye de işaret etmektedir. Nitekim TÜFE enflasyonu 2013 yılını %7,40, 2014 yılını %8,17, 2015 yılını ise %8,81 düzeyinde kapatmıştır. Böylesi yapışkan bir enflasyonla mücadele, yukarı gitme ihtimali daha yüksek olduğu için, güçtür. Bu çerçevede 2016 yılında Türkiye'de çift haneli enflasyonun (%12-14) görülmesi sürpriz olmayacaktır.

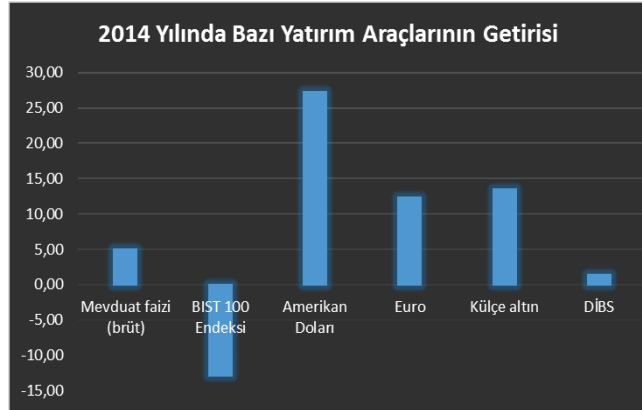
Türkiye'de 2016 yılında enflasyon oranlarının daha yüksek olmasına neden olabilecek gelişmeler aşağıdaki grafik yardımıyla ortaya konulabilir. Nitekim Aralık 2014-Aralık 2015 dönemindeki aylık bazda yıllık enflasyon verileri ile yıllık emisyon ve kur artışlarını içeren grafik incelendiğinde, kur v emisyon artışının fiyatlara yeterince yansımadığını görülecektir. Girişimcilerin bir anlamda maliyet artışlarını absorbe ettiği anlamına da gelen bu durum, asgari ücretteki artışların da devreye girmesi sonucu 2016 yılının ilk aylarında yüksek, yılsonunda ise çift haneli enflasyon yaşanması potansiyelini artırmaktadır. Dolayısıyla 2016 yılında enflasyon Türkiye ekonomi gündeminin önemli bir maddesi olmaya adaydır.

4.1.8. FİNANSAL YATIRIM ARAÇLARI

2015 yılında dünya genelinde finansal piyasalarda önemli dalgalanmalar yaşanmıştır. Bu durum büyük bir kısmını yabancıların kontrol ettiği Borsa İstanbul'a da yansımış, döviz kurlarındaki dalgalanmaların da etkisiyle dalgalı ve trendi aşağıya doğru bir seyir ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan, yüksek enflasyon faizden reel kazanç imkânını sınırlandırmış, altın TL bazında kazandırırken Dolar bazında kaybettirmiştir. 2015 yılında döviz özellikle de Dolar yatırımcısını mutlu etmiştir.

Tablo 51'de alternatif finansal yatırım araçlarının getirilerine yer verilmiştir. Buna göre yıllık bazda yani yılbaşına göre Dolar, nominal olarak %27, reel olarak TÜFE'ye göre %17 dolayında kazanç sağlayarak yılın getiri şampiyonu olmuştur. Doları ise %13'lük

nominal, %4'lük reel getiri ile altın izlemiştir. Nominal olarak %12, reel olarak %3 düzeyindeki getirisi ile Euro da yatırımcısına kazanç sağlayan yatırım aracı olmuştur. Devlet iç borçlanma senetleri, mevduat ve borsa 2015 yılında yatırımcısına önemli oranda reel kayıplar yaşatmıştır.

TABLO 51: 2014 YILINDA BAZI YATIRIM ARAÇLARININ GETİRİSİ

YATIRIM ARAÇLARI	YILLIK			YILLIK ORTALAMA		
	Nominal	Reel Getiri (%)		Nominal	Reel Getiri (%)	
	Getiri (%)	Yİ-ÜFE	TÜFE	Getiri (%)	Yİ-ÜFE	TÜFE
Mevduat faizi (brüt)	4,96	-0,71	-3,54	4,92	-0,34	-2,55
BİST 100 Endeksi	-12,85	-17,56	-19,91	7,28	1,90	-0,36
Amerikan Doları	27,25	20,38	16,95	24,40	18,16	15,54
Euro	12,37	6,30	3,27	3,93	-1,28	-3,47
Külçe altın	13,47	7,34	4,28	13,68	7,98	5,58
DİBS	1,37	-4,11	-6,84	8,81	3,35	1,06

Kaynak: TÜİK

Diğer taraftan, yılbaşına göre getiri analizi, yatırım araçlarında yıl içinde yaşanan gelişmeleri göz ardı ettiği için yıllık ortalamalar bazında da değerlendirme yapmak faydalı olacaktır. Buna göre yıllık ortalama bazında yani 2014 yılındaki ortalama fiyat ile 2015 yılındaki ortalama fiyat farkı olarak kazanç gelişimleri incelendiğinde yine Doların getiri açısından ilk sırada yer aldığı, altın ve DİBS'lerin onu izlediği görülmektedir.

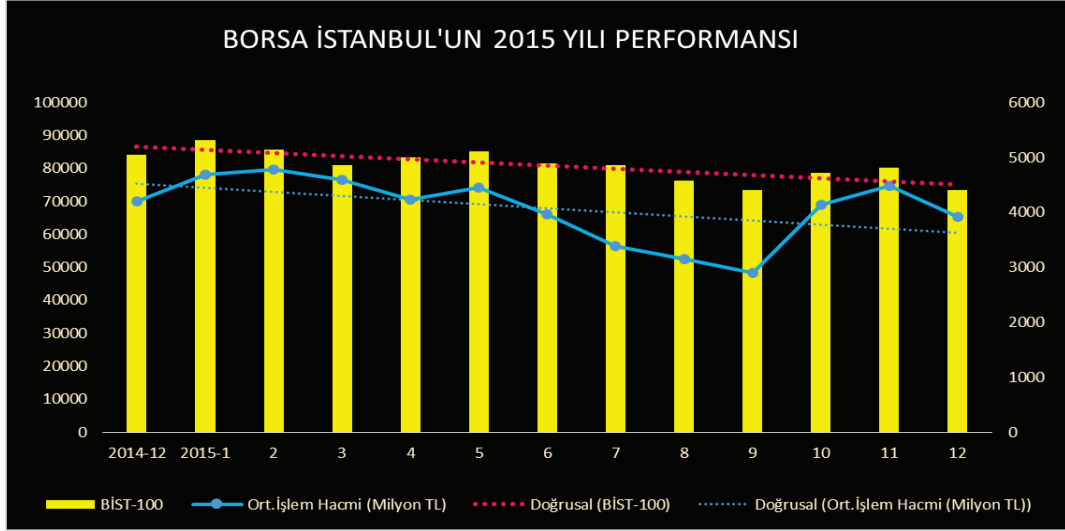
2015 yılında Borsa İstanbul; hem ülke içindeki ekonomik ve siyasi gelişmelerden hem de küresel gelişmelerden etkilenmekte olup Tablo 52'de aylık bazda verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi, Borsa 2015 yılında iyi bir başlangıç yapmış, ancak, bu trend devam ettirilememiştir. Nitekim Ocak ayında Bist-100 endeksi 88.543 düzeyinde iken yılı 73.452 ile kapatmıştır.

TABLO 52: BORSA ENDEKSİ VE İŞLEM HACMİNDE GELİŞMELER

DÖNEM	Ortalama Endeks	Ortalama Dolar Bazlı Endeks	Ortalama İşlem Hacmi (Milyon TL)	Ortalama İşlem Hacmi (Milyon Dolar)
2014	75.191	3,44	3.467	1.589
2015	80.583	2,96	4.055	1.511
2014-12	84.177	3,68	4.196	1.836
2015-1	88.543	3,80	4.686	2.012
2	85.725	3,49	4.786	1.946
3	80.894	3,13	4.591	1.775
4	83.302	3,15	4.237	1.597
5	85.038	3,21	4.456	1.687
6	81.476	3,02	3.967	1.469
7	80.861	3,00	3.387	1.256
8	76.254	2,68	3.145	1.104
9	73.462	2,45	2.905	966
10	78.605	2,68	4.136	1.416
11	80.318	2,80	4.490	1.566
12	73.452	2,52	3.914	1.341

Kaynak: İMKB

2015 yılında Borsada hem endeks hem de işlem hacmi boyutunda yaşanan gelişmeler aşağıdaki Grafik yardımıyla incelendiğinde, TL bazında işlem hacminin önemli oranda dalgalandığı, ancak, hem endeks hem de işlem hacmi için trendin düşüş yönünde olduğu görülmektedir.

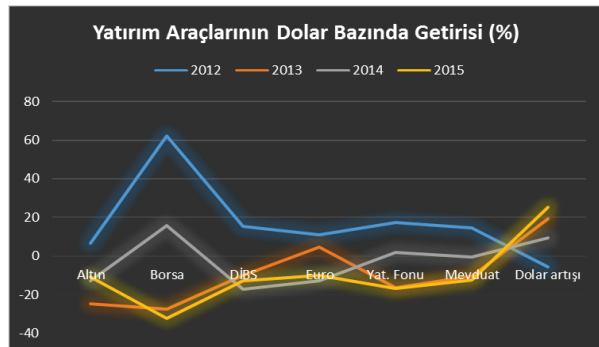

Türkiye büyük ölçüde dolarize olmuş bir ekonomidir. Ayrıca, finansal piyasalarda yabancıların etkinliği oldukça fazladır. Bu nedenlerle finansal kazançları Dolar bazında değerlendirmek, yabancıların finansal piyasalardaki olası hareketlerini öngörebilmek açısından faydalı olacaktır. Bu bağlamda Tablo 53'de yer alan Dolar bazında getiri verileri incelendiğinde, yabancıların yılı tüm yatırım araçları açısından kayıpla kapattıkları görülecektir. Kayıp sıralamasında %32 ile borsa ilk sırayı alırken yatırım fonları %17 ile ikinci sırada yer almıştır.

TABLO 53: YATIRIM ARAÇLARININ DOLAR BAZINDA GETİRİSİ (%)

ARAÇ	2012	2013	2014	2015
Altın	6,7	-24,8	-13	-10,7
Borsa	62,1	-27,4	15,7	-32,2
DİBS	15,5	-9,9	-17,3	-12,8
Euro	11	4,8	-12,9	-10,2
Yat. Fonu	17,3	-16,4	1,8	-17
Mevduat	14,7	-10,4	-0,5	-12,5
Dolar artışı	-5,9	19,5	9,2	25,4

Kaynak: IMKB, TCMB, Hazine Müsteşarlığı

Finansal yatırım araçlarının Dolar bazında kaybettirmesinin en önemli nedeni Dolardaki artış, Dolardaki artışı en önemli nedenleri ise Türkiye'den 10 milyara Dolara yakın sıcak para çıkışı ve çapraz kurlarda Dolar lehine gerçekleşen artış olmuştur. Dolayısıyla yabancı spekülörlerin Türkiye'de zarar etmelerinde başat rol yine kendilerine aittir.

Bu veriler, yabancı spekülörler açısından finansal varlıkların "ucuz" olduğu düşünülerek 2016 yılında yeniden geri dönmeleri için uygun ortam olarak değerlendirilebilir. Ancak, bu kararda ucuzluk kadar yeni TCMB yönetimi ve onun faiz politikaları, FED'in faiz kararları, Türkiye'deki iç siyasi gelişmeler de belirleyici olacaktır.

4.1.9. PARA, MEVDUAT VE KREDİLER

Merkez Bankasının politikaları, halkın harcama eğilimleri ve ekonomik konjonktürün rotası konusunda önemli bilgiler veren parasal büyüklükler, mevduat ve kredi boyutlarında 2015 yılında yaşanan gelişmeler, izleyen bölümlerde incelenmiştir.

4.1.9.1. PARASAL GELİŞMELER

Bir ekonomideki para miktarı ve bunun dolanım hızı (el değiştirme sayısı) talep kanalıyla üretim ve istihdam üzerinde de etkili olmaktadır. Kuşkusuz üretim ve istihdamda yaşanan gelişmeler de parasal değişkenleri etkilemektedir. Bir başka deyişle ekonominin nominal ve reel boyutu arasında sürekli ve çift yönlü kümülatif nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Bu iki boyut arasındaki uyumsuzluk enflasyon veya deflasyon gibi olumsuzlukları beraberinde getirmektedir. Bu nedenle ekonomi yönetimlerinin önemli işlevlerinden biri de bu dengeyi sağlıklı bir şekilde kurmaktır. Türkiye'nin makroekonomik koşulları itibarıyla bu alanda sorunlar olduğunu söylemek mümkündür.

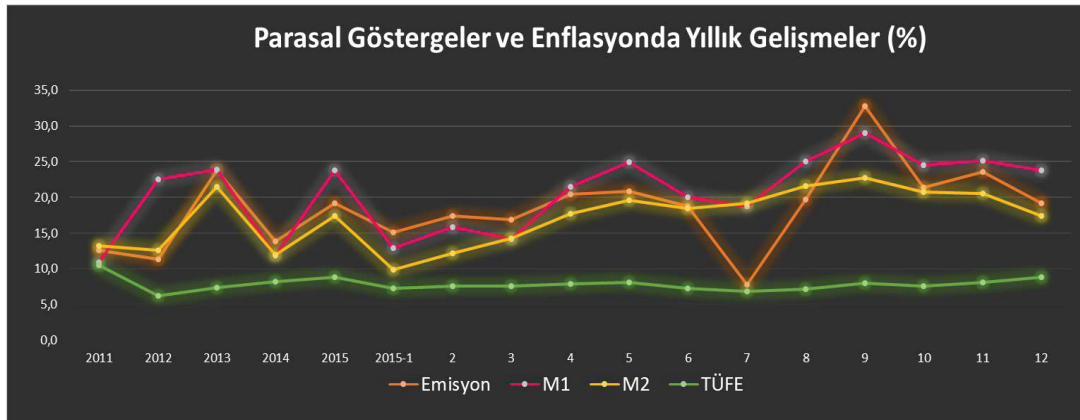
Tablo 54'den görülebileceği gibi, emisyon 2015 yılında göre %19,2 oranında artış göstermiştir. Aynı dönemde M1 %23,8, M2 %12, M3 %15,9 düzeyinde artış göstermiştir. 2015 yılında enflasyonun %8,8 olarak gerçekleştiği, büyümenin %3 düzeyinde gerçekleşeceği beklendiği dikkate alındığında, parasal göstergelerdeki artışın yıl başındaki %4 büyüme, %5 enflasyon hedefleriyle uyumlu olmadığı söylenebilir. Bir başka deyişle üretim ile nominal değişkenler arasındaki denge parasal göstergeler lehine bozulmuştur. Bu da enflasyonun kısmen de olsa kontrolden çıkmasının bir gerekçesini ortaya koymaktadır.

TABLO 54: PARASAL BÜYÜKLÜKLER (Milyar TL)

YIL	Milyar TL				Yıllık artış %			
	Emisyon	M1	M2	M3	Emisyon	M1	M2	M3
2011	55,1	148,5	665,6	700,5	12,6	10,9	13,2	13,7
2012	61,3	181,9	749,1	792,0	11,3	22,5	12,5	13,1
2013	76,0	225,3	910,1	951,0	23,8	23,9	21,5	20,1
2014	86,5	252,0	1018,5	1063,2	13,8	11,8	11,9	11,8
2015	103,0	312,0	1195,8	1231,8	19,2	23,8	17,4	15,9
2015-1	86,6	251,4	1018,1	1065,2	15,1	12,9	9,9	9,7
2	89,6	256,7	1043,8	1091,6	17,4	15,9	12,2	12,2
3	91,8	261,9	1071,7	1119,7	16,8	14,1	14,2	14,2
4	95,1	274,0	1100,3	1146,2	20,4	21,5	17,7	17,1
5	94,9	280,2	1109,6	1155,3	20,8	24,9	19,6	19,2
6	96,8	285,9	1129,3	1174,7	18,8	20,1	18,5	18,0
7	99,8	294,2	1151,8	1196,2	7,8	18,8	19,2	18,7
8	102,9	302,5	1177,7	1224,2	19,7	25,1	21,6	20,6
9	118,0	322,4	1219,1	1263,2	32,8	29,1	22,7	21,6
10	105,7	308,1	1190,0	1231,7	21,3	24,5	20,7	19,6
11	104,1	307,2	1189,5	1229,2	23,6	25,1	20,5	19,2
12	103,0	312,0	1195,8	1231,8	19,2	23,8	17,4	15,9

Kaynak: TCMB

Parasal göstergeler ile TÜFE enflasyonunun yıllık artış değerleri arasındaki ilişkiyi veren grafik incelendiğinde, parasal göstergelerdeki artışın gecikmeli de olsa enflasyona yansdığı anlaşılmaktadır. Literatüre göre, enflasyon, özde parasal bir olgudur ve para ile üretim arasındaki dengenin para lehine bozulmasından kaynaklanır. Bu nedenle, 2015 yılından 2016'ya potansiyel bir enflasyonun miras kaldığını söylemek mümkündür. Bir taraftan kur artışları, Diğer taraftan, asgari ücretteki reel artışlar ve parasal genişleme 2016 yılında hem maliyet hem de talep cephesinden beslenebilecek bir enflasyona işaret etmektedir. Petrol fiyatlarının bu sürecin tersine etkiler yapacak potansiyel taşıması ise 2016 yılı enflasyonu açısından olumlu bir faktör olacaktır.

4.1.9.2. MEVDUAT GELİŞMELERİ

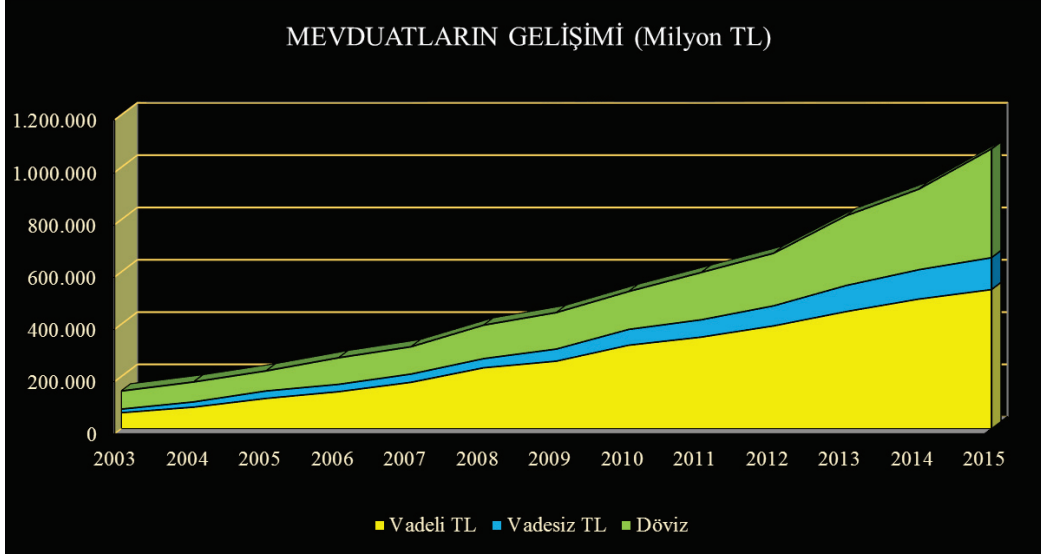
Tablo 55'da yer alan mevduat verileri incelendiğinde, 2015 yılında toplam mevduat miktarının 2014 yılına göre %16,8 oranında artarak bir trilyon sınırını aştığı görülmektedir. Bu mevduatların %61'ine karşılık gelen 654 milyar TL'lik bölümü Türk lirası, %39'una karşılık gelen 415 milyar TL'si ise döviz mevduatlarından oluşmaktadır. Bu dönemde döviz mevduatları yaklaşık olarak 107 milyar TL, Türk Lirası mevduatları ise 45 milyar TL artış göstermiştir. Kurlardaki artışın etkisini de içeren bu gelişmeler mevduatın bileşimini döviz lehine değiştirmiştir.

TABLO 55:MEVDUAT GELİŞMELERİ (Milyon TL)

YIL	TL				DTH	Pay %	Toplam Mevduat	Değişim %
	Vadeli	Vadesiz	Toplam	Pay %				
2003	61.757	13.920	75.677	52,3	68.932	47,7	144.609	11,8
2004	83.220	20.020	103.240	57,6	76.074	42,4	179.314	24,0
2005	116.504	28.687	145.191	65,5	76.440	34,5	221.632	23,6
2006	142.268	28.206	170.474	62,7	101.399	37,3	271.874	22,7
2007	178.150	31.696	209.846	66,8	104.196	33,2	314.042	15,5
2008	233.643	35.159	268.803	67,8	127.823	32,2	396.625	26,3
2009	258.879	46.322	305.201	68,7	139.334	31,3	444.534	12,1
2010	319.965	60.552	380.517	72,4	144.790	27,6	525.307	18,2
2011	350.920	66.379	417.299	69,8	180.689	30,2	597.988	13,8
2012	393.950	76.761	470.711	70,1	200.883	29,9	671.594	12,3
2013	448.620	99.820	548.440	67,3	266.533	32,7	814.973	21,3
2014	496.336	112.344	608.679	66,4	307.856	33,6	916.535	12,5
2015	532.519	122.101	654.620	61,2	415.444	38,8	1.070.064	16,8
(2015-14) %	7,3	8,7	7,5	--	34,9	--	16,8	--

Kaynak: TCMB

Tablodaki veriler ve aşağıdaki grafikten, 2015 yılında TL mevduatlarındaki artışların hem önceki yıllara oranla düşük, hem de enflasyonun gerisinde kaldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla 2015 yılında TL mevduatları reel olarak azalmıştır. Bu gelişmede, uygulanan faiz politikası sonucu mevduat faizlerinin enflasyonun altında kalmasına bağlı olarak yatırımcısına reel olarak zarar ettirmesi etkili olmuştur.

Diğer taraftan, 2015 yılında döviz mevduatlarındaki artış %35 düzeyine ulaşmıştır. Bu oran, döviz sepetinin (0,5 Euro+0,5 Dolar) bu yıl içinde %19 düzeyinde arttığı dikkate alındığında, reel olarak önemli bir artışa karşılık gelmektedir. Dolayısıyla vatandaşların 2015 yılında yatırım aracı olarak TL'ye güvenlerinin sarsıldığını, bu nedenle döviz yöneldiğini, kur artışlarında bu hareketin de etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu koşullarda enflasyon, faiz politikası ve kurlar 2016 yılında ekonomi gündeminin önemli bir maddesi olacaktır.

4.1.9.3. KREDİ GELİŞMELERİ

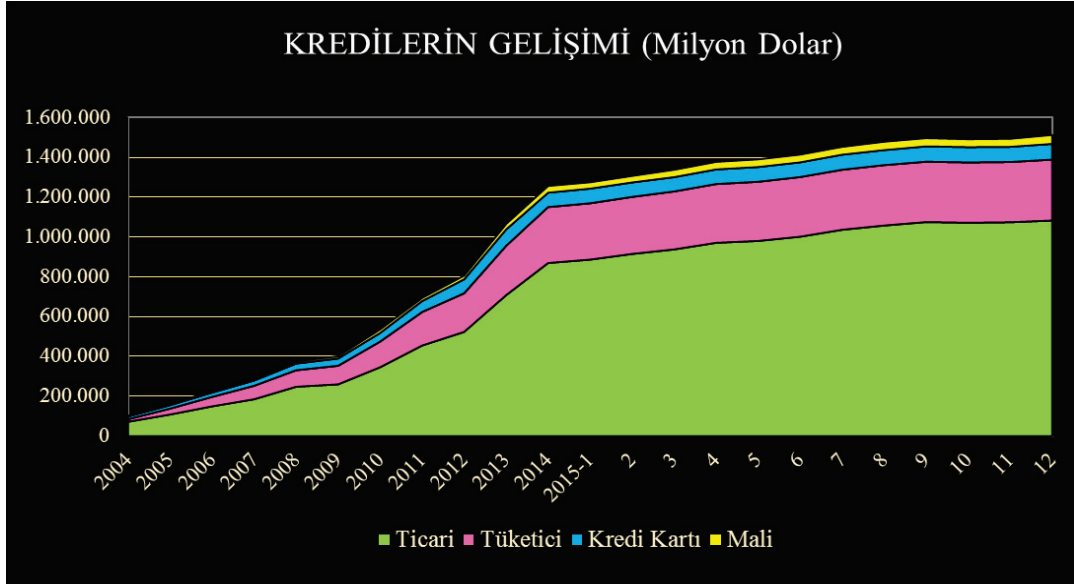
2015 yılında kredi hacminde yaşanan gelişmeler Tablo 56'da verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi 2015 yılında toplam kredi hacmi, önceki yıla göre yaklaşık %20 oranında artış göstermiştir. Yıl içinde ise kredi hacmindeki artışın Temmuz ayına kadar genelde artış eğilimi gösterdiği, Ağustos ayı ile birlikte düzenli olarak gerilediği anlaşılmaktadır. Tabloda dikkati çeken nokta kredilerdeki artışın, siyasi belirsizlik ortamının oluşmaya başladığı dönemde pik yapmasıdır. Bu durumun ekonomik birimlerin faiz artışı beklentisine girmesiyle ilgili olduğu ve bu birimlerin son derece rasyonel davrandığı söylenebilir.

TABLO 56: KREDİ GELİŞMELERİ (Milyon TL)

DÖNEM	Mali Kuruluşlar	Ticari	Tüketici	Kredi Kartı	TOPLAM	Yıllık Artış %
2009	11.118	259.608	93.319	36.465	400.510	7,1
2010	17.301	345.412	129.041	43.582	535.336	33,7
2011	15.300	454.679	168.429	54.987	693.395	29,5
2012	18.236	522.979	194.034	70.435	805.684	16,2
2013	26.625	707.672	248.008	82.406	1.064.711	32,1
2014	33.363	869.169	281.084	72.522	1.256.138	18,0
2015	44.918	1.082.652	306.145	78.933	1.512.648	20,4
2015-1	31.719	886.294	283.016	73.695	1.274.724	16,4
2	32.727	914.775	286.620	72.584	1.306.706	19,2
3	36.660	937.421	291.393	71.931	1.337.405	21,5
4	37.719	970.599	295.466	73.427	1.377.211	25,5
5	38.271	980.132	297.250	74.210	1.389.863	25,2
6	38.695	1.001.395	299.833	73.904	1.413.827	24,4
7	39.077	1.036.122	301.687	75.641	1.452.527	28,1
8	41.664	1.057.355	303.627	75.714	1.478.360	27,0
9	40.911	1.074.702	303.492	77.282	1.496.387	25,2
10	39.550	1.071.497	302.964	77.000	1.491.011	24,0
11	40.029	1.073.849	302.949	76.162	1.492.989	22,5
12	44.918	1.082.652	306.145	78.933	1.512.648	20,4
(2015-14) %	34,6	24,6	8,9	8,8	20,4	--

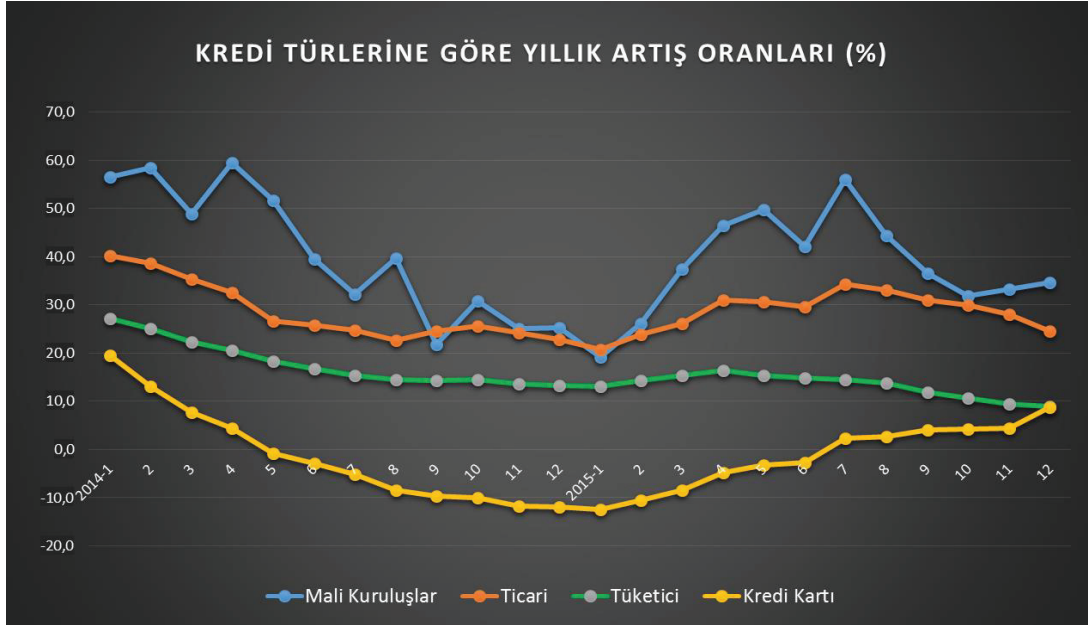
Kaynak: TCMB

Alt gruplar açısından bir değerlendirme yapıldığında, 2014 yılında tüketici kredilerinin %8,9, ticari kredilerin %24,6, mali kuruluş kredilerinin %34,6 oranında büyüdüğü görülmektedir. 2014 yılı Ocak ayında kredi kartlarına taksit yapılmasına alan ve taksit kısıtlaması getirilmesinin ardından kredi kartlarından kullanılanın kredi miktarı bu yılın Mayıs ayından itibaren yıllık bazda gerileme trendine girmiş, bu trend 2015 yılının Haziran ayı sonuna kadar devam etmiştir. Temmuz ayından itibaren kredi kartından kredi kullanımı tekrar artarak yılı %8,8'lik artış ile kapatmıştır.

Kredi türlerine göre yıllık artış oranlarını gösteren grafik incelendiğinde 2015 yılında kredi hacmi artışındaki yavaşlamanın en hızlı düzeyde tüketici kredilerinde görüldüğü, ticari kredilerde yılın ilk yarısında yüksek, ikinci yarısında düşük oranlı artış gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Finansal piyasaların oldukça dalgalı olduğu bir ortamda mali kredilerin yılı en yüksek artış ile tamamlaması, yatırımcıların doğabilecek fırsatlardan yararlanma isteğine bağlanabilir.

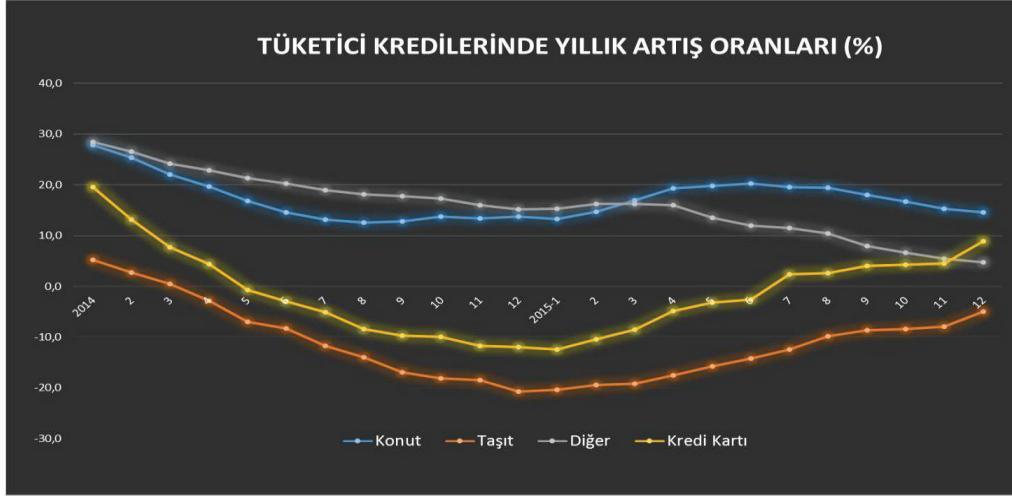
Tablo 57'de ise farklı kategoriler itibariyle tüketici kredilerinin gelişimi verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi tüketici kredileri ve kredi kartı yoluyla kullanılan kredi miktarı toplamı 2004 yılında 26,4 milyar TL iken 2015 yılı sonunda yaklaşık 15 kat artarak 385 milyar TL'ye ulaşmıştır.

TABLO 57: TÜKETİCİ KREDİLERİ (Milyon TL)

YIL	Tüketici Kredileri				Bireysel Kredi Kartları			Tüketici Kredileri + Kredi Kartı
	Konut	Taşıt	Diğer	Toplam	Taksitli	Taksitsiz	Toplam	
2004	2.631	4.194	5.906	12.731	3.780	9.938	13.717	26.448
2005	13.035	6.352	10.212	29.599	6.101	11.127	17.227	46.826
2006	23.388	6.662	17.470	47.520	9.077	12.389	21.466	68.986
2007	32.441	6.123	29.064	67.628	10.655	15.646	26.352	93.980
2008	39.265	5.525	38.334	83.124	12.192	21.227	33.419	116.543
2009	44.896	4.421	44.002	93.319	14.838	21.627	36.465	129.784
2010	60.800	5.666	62.575	129.041	19.372	24.210	43.582	172.623
2011	74.588	7.365	86.476	168.429	25.983	29.004	54.987	223.416
2012	85.971	8.007	100.056	194.034	37.954	32.481	70.435	264.469
2013	110.198	8.557	129.253	248.008	47.144	35.262	82.406	330.414
2014	125.394	6.788	148.902	281.084	33.041	39.481	72.522	353.606
2015	143.666	6.447	156.032	306.145	35.430	43.503	78.933	385.078
2015-14 Artış %	14,6	-5,0	4,8	8,9	7,2	10,2	8,8	8,9
2015-2004 artış (kat)	54,6	1,5	26,4	24,0	9,4	4,4	5,8	14,6

Kaynak: TCMB

Bu dönemde en fazla artış gösteren kredi türü ise konut olmuştur. Nitekim 2004-2015 döneminde konut kredilerindeki artış yaklaşık 55 kat olarak gerçekleşmiştir. Konut üretimi, satışları ve fiyatlarda yaşanan artışın önemli bir gerekçesi bu kredi hacmindeki artış olmuştur.

Taşıt alım kredileri ise 2013 yılında tarihi zirvesi olan 8,5 milyar TL'ye ulaşmış, 2014 ve 2015 yılında ise gerilemiştir. Bu gelişmenin, bir taraftan yeni otomobil pazarının doygunluğa yaklaşması, Diğer taraftan, da kur ve kredi faizlerindeki artışla ilgili olduğu söylenebilir.

Tablodan, kredi kartı ile kullanılan kredi miktarının, 2014 yılında getirilen bazı kısıtlamalara bağlı olarak gerilediği, ancak, bu eğilimin sadece bir yıl devam edebildiği görülmektedir. Nitekim 2015 yılında taksitsiz alışverişlerde kredi kartı kullanımı %10, taksitli alışverişlerde kullanım tutarı ise yaklaşık %7 oranında artmıştır.

4.1.10. ÖDEME ARAÇLARINDA GELİŞMELER

Ekonomik konjonktürün yükselme, yani canlanma ve genişleme dönemlerinde iş hacmi, kredi kullanımı ve vadeli ödeme araçları yoğun bir şekilde kullanılmakta, konjonktürün iniş yani daralma ve bunalım dönemlerinde ise her üçü birden hızla düşmektedir. Konjonktürün iyiden kötüye dönüştüğü evrelerde karşılaşılan en önemli sorunların başında ödeme güçlükleri gelmektedir. Ödeme güçlükleri ise kredilerde takibe düşme, karşılıksız çek ve protesto edilen senetlerdeki artış olarak görülmektedir. Bu göstergelerdeki gelişmeler hem vatandaşlar hem de ekonomi politikası yapımcıları açısından önemli ve öncü bir göstergedir.

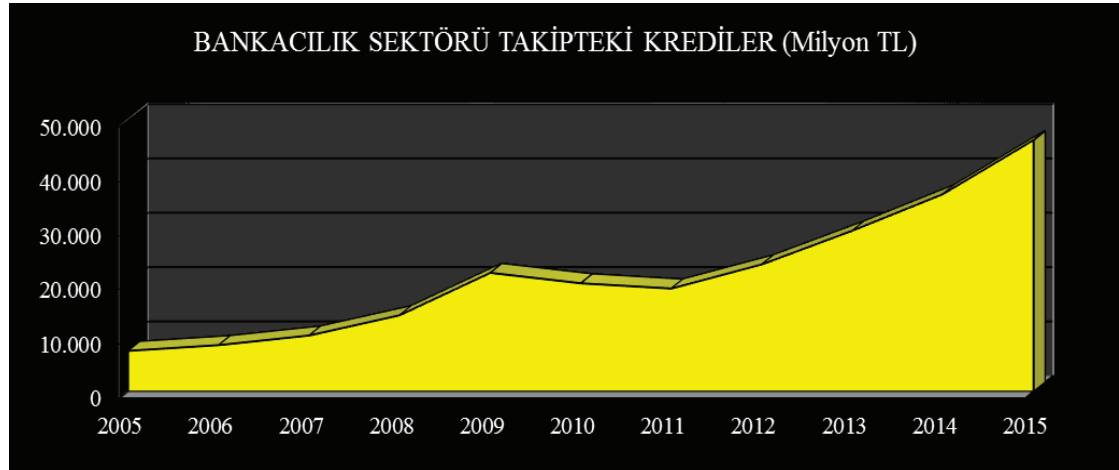
2015 yılında kredilerin takibe düşme oranında bazı kategoriler itibariyle ciddi artışlar yaşanmıştır. Nitekim Tablo 58'de yer alan ve farklı türleri itibariyle takibe alınan kredilerin gelişimi gösteren veriler, Kasım ayı sonu itibariyle takibe düşen kredilerin; toptan ticaret ve komisyonculuk faaliyetleri kredilerinde %64,7 gibi rekor bir düzeyde arttığını ortaya koymaktadır. Bu gelişme vadeli alışverişlerin çok yoğun olduğu sektörün bu yılın ilk dokuz ayında %1,3 gibi oldukça düşük oranda büyümesinin adeta hem gerekçesini hem de sonucunu ortaya koymaktadır.

TABLO 58: BANKACILIK SEKTÖRÜ TAKİPTEKİ KREDİLER (Milyon TL)

KREDİ TÜRÜ	2011	2012	2013	2014	2014/11	2015/11	Değişim %
Kredi Kartları	3.526	3.988	5.019	5.731	6.322	7.467	18,1
Ferdi Kredi Konut	659	702	665	615	627	674	7,5
Ferdi Kredi Otomobil	253	254	257	228	241	222	-7,9
Ferdi Kredi Diğer	2.293	3.274	4.154	6.273	6.396	9.149	43,0
Top. Ticaret ve Komisyonculuk	1.184	1.705	2.131	2.927	2.783	4.582	64,7
Tekstil ve Tekstil Ürünleri San.	1.448	1.465	1.407	1.373	1.347	1.650	22,5
İnşaat	1.480	1.881	3.040	3.665	4.016	4.262	6,1
Gıda Meşrubat ve Tütün San.	658	822	903	1.030	1.017	1.083	6,5
Diğer	7.459	9.316	12.042	14.500	14.510	17.191	18,5
TOPLAM	18.960	23.408	29.616	36.340	37.259	46.282	24,2

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu

2015 yılında takibe düşen kredi miktarı; ferdi diğer kredilerde %43, tekstil ürünlerinde %22,5, kredi kartlarında %18,1 oranında artmıştır. Takibe düşen konut kredisi tutarının 2015 yılının 11 aylık bölümünde %7,1 artarak 674 milyon TL'ye ulaştığı görülmektedir. Bunun sonucunda 2015 yılı Kasım ayı itibariyle takibe düşen toplam kredi tutarı 2014 yılının aynı dönemine göre %24,2 oranında artmış ve 46 milyar TL'ye ulaşmıştır. 2015 yılında takibe alınan kredi miktarında gerileme sadece ferdi otomobil kredilerinde gerçekleşmiştir.

Tablo 59'da kredi grubu bazında takibe düşme oranları bulunmaktadır. Bu veriler incelendiğinde krediler toplamında takibe düşme oranının %3,1'e yükseldiği, en yüksek takibe düşme oranının kredi kartları ile diğer ferdi kredilerde olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, inşaat sektörü kredilerinde takibe düşme %9 oranında gerilemiştir. Bu sektörde takibe düşen kredi miktarı artarken, takibe düşme oranının gerilemesi, kredi genişlemesinin daha hızlı olduğu anlamına gelmektedir.

TABLO 59: BANKACILIK SEKTÖRÜ KREDİLERİNİN TAKİBE DÜŞME ORANLARI (%)

	2011	2012	2013	2014	2014/11	2015/11
Kredi Kartları	5,7	4,9	5,0	6,2	6,9	7,5
Ferdi Kredi Konut	0,9	0,8	0,6	0,5	0,5	0,5
Ferdi Kredi Otomobil	3,3	3,1	2,9	3,2	3,4	3,4
Ferdi Kredi Diğer	2,6	3,2	3,1	4,0	4,2	5,6
Toptan Ticaret ve Komisyonculuk	2,8	3,3	3,1	3,0	3,1	3,6
Tekstil ve Tekstil Ürünleri San.	6,4	5,6	3,8	3,1	3,1	3,3
İnşaat	3,6	3,9	4,2	4,1	4,6	3,7
Gıda Meşrubat ve Tütün San.	2,7	3,0	2,6	2,3	2,4	2,4
Diğer	2,8	3,0	2,9	2,9	3,0	2,7
TOPLAM	2,6	2,8	2,7	2,8	3,0	3,1

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu

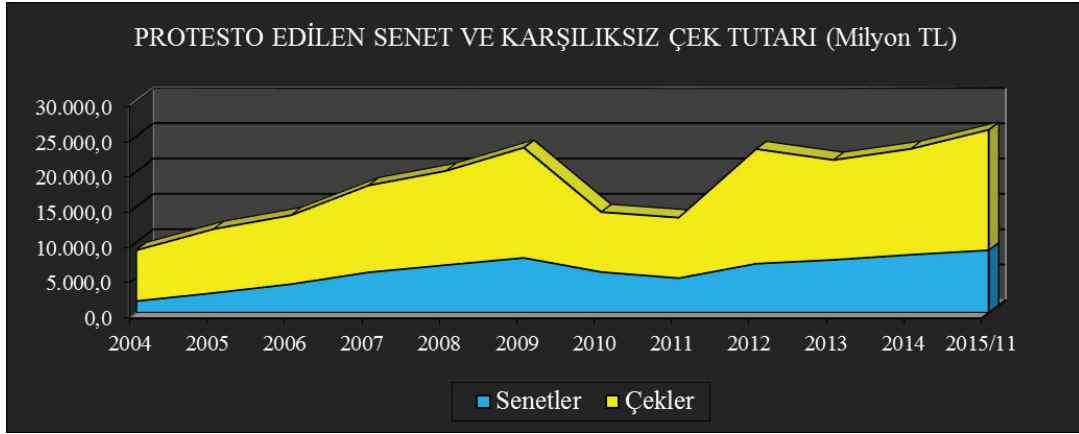
Protesto edilen senetler ve karşılıksız çeklere ilişkin veriler Tablo 60'da sunulmuştur. Buradan 2014 yılının Ocak-Kasım dönemine göre 2015 yılının aynı döneminde hem protesto edilen senet sayısının %7 oranında gerilerken, protesto edilen senet tutarının yaklaşık %19 oranında artarak 8,8 milyar TL'ye ulaştığı görülmektedir.

TABLO 60: PROTESTO EDİLEN SENETLER VE KARŞILIKSIZ ÇEKLER

YIL	Protesto Edilen Senet Sayısı (Bin Adet)	Protesto Edilen Senet Tutarı (Milyon TL)	Bankalar arası Takas Odalarına İbraz Edilip Karşılıksız Kalan Çek Adeti (Bin Adet)	Bankalar arası Takas Odalarına İbraz Edilip Karşılıksız Kalan Çek Tutarı (Milyon TL)	Bankalar arası Takas Odalarına İbraz Edilip Karşılıksız Kalan Çek Adet ve Tutarlarının Toplam İbraz Edilen Çek Adet ve Tutarlarına Olan Oranları (%)	
					Adet	Tutar
2005	920,7	2.803,1	1.529,0	9.034,8	6,00	5,02
2009	1.600,0	7.771,3	1.651,9	15.583,9	7,66	6,83
2010	1.216,2	5.768,8	778,8	8.476,3	3,94	3,46
2011	919,0	4.902,3	515,9	8.550,7	2,71	2,91
2012	1.074,7	6.949,2	800,1	16.217,4	4,05	4,63
2013	1.091,9	7.494,2	611,3	14.119,4	3,36	3,70
2014	1.004,0	8.221,0	533,6	14.975,0	2,91	3,41
2014/11	917,8	7.445,4	464,0	13.015,4	2,86	3,31
2015/11	911,4	8.850,4	544,9	17.041,4	3,63	4,31
Artış %	-0,7	18,9	17,4	30,9	--	--

Kaynak: TCMB

Çeklerde 2015 yılında yaşanan sorunlar oldukça ağırlaşmıştır. Nitekim 2015 yılının 11 aylık bölümünde karşılıksız çek sayısı %17,4, çek tutarı ise %30, 9 oranında artmıştır. Karşılıksız çek tutarındaki bu yüksek oranlı artış, 2005 sonrası dönemde, 2012 yılının ardından, en yüksek ikinci artış olmuştur. Bu ödeme aracındaki sorunların çek kullanımını azaltarak iç hacminin azalmasına, iş hacminin azalmasının ise karşılıksız çek miktarının artmasına neden olarak bir kısır döngü yaratmaktadır

Bu veriler iş dünyasının 2015 yılını oldukça zorlu koşullar altında geçirdiğini, 2016 yılına pek de parlak olmayan bir miras aktarıldığını ortaya koymaktadır. 2016 yılının olası küresel ekonomik koşullar ile iç ekonomik ve siyasi koşulları göz önüne alındığında, girişimcilerin iş hacmi-vadeli satış dengesinde dikkatli olmaları gereğine vurgu yapmakta fayda bulunmaktadır.

4.2. SANAYİ SEKTÖRÜNDE GELİŞMELER

Sanayi sektörü, büyük dönüşümler geçirerek, üretim ve genel olarak ekonomi içindeki önemini korumaktadır. Bugünün gelişmiş ülkelerinin çok güçlü bir sanayi üretim altyapısına sahip olması, kalkınmanın yolunun sanayileşmeden geçtiğini ortaya koymaktadır. Kuşkusuz 20. yüzyılın başındaki sanayileşme ve öne çıkan sanayi alt sektörleri ile 21. yüzyılın başındaki arasında çok büyük farklılıklar vardır. Dördüncü sanayi devriminin yaşandığı günümüzde üretimde kullanılan makinelerin insana ihtiyaç kalmaksızın hem kendilerini hem de diğer makinelerle etkileşim süreçlerini yönetebilmesi söz konusudur. Böylece bilim, bilgi ve teknoloji sanayinin temel girdileri haline gelmiştir.

Kuşkusuz daha alt teknolojileri kullanarak geleneksel ürünleri üretmeye devam eden işletmeler hala vardır ve bir süre daha var olmaya devam edeceklerdir. Çünkü bilim ve teknoloji üretimi ile bunların kullanımı dünya genelinde eşanlı olarak gerçekleşmemektedir. Zaten, bu nedenle başlıca ülkeler arasında gelişmişlik farkları bulunmaktadır. Ancak, yüksek oranlı katma değer ve dolayısıyla iyi kar marjları daha çok yeni alanlarda olacaktır. Bu yeni alanların getirdiği önemli yeniliklerden biri ise, ürün yenilenme sürelerinin kısalması yoluyla sürekli artan verimlerde, dolayısıyla da sürekli azalan marjinal maliyetlerle üretime imkân verebilecek olmalarıdır. Yarının gelişmiş ülkeleri ve başarılı firmaları öncelikle bu dönüşümün farkında olanlar ve dönüşüme ayak uyduranlar, özellikle de dönüşümü yaratanlar olacaktır. Bugünün genel koşulları, gündemdeki tartışma konuları ve eğitim sisteminin durumu itibariye Türkiye'nin dün olamadığı gibi yarın da gelişmiş ülkeler arasında olması güç görünmektedir. Ancak, bu ülke ve insanları zor zamanlarda imkânsız gibi görüneni başarabilme özelliğine sahiptir.

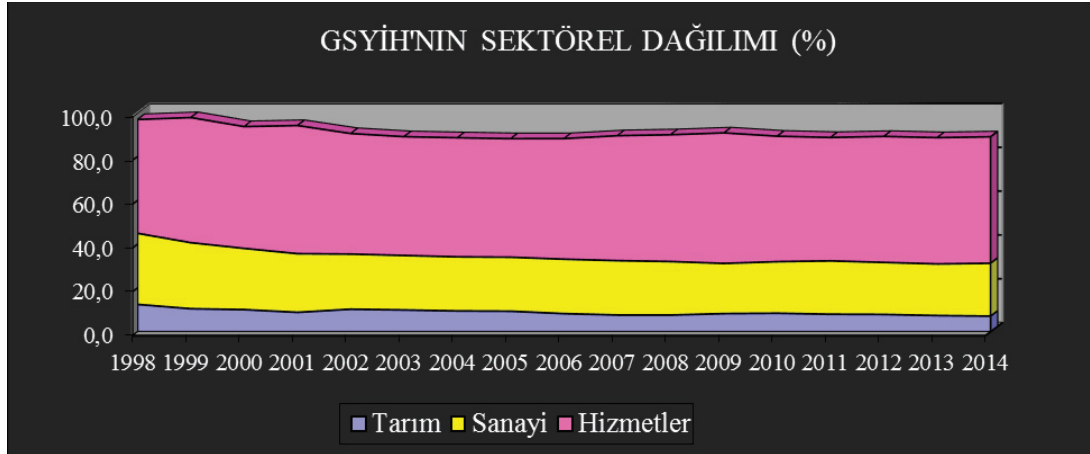
Türkiye, uygun sosyo-psikolojik iklimin oluşturulması ve doğru stratejilerin uygulanması ile bunu bir kez daha yapabilecek bir ülkedir. Bu yapılırken; demokrasiden kurumsal yapılara, bireyden topluma çok geniş bir alanda kavramın reel değerine uygun ciddi reformların yapılması gerekmektedir. Bu yapılırken de, aynı zamanda, yeni ve bilgi çağı bazlı sanayileşme stratejisinin üretimin merkezine oturtulması gerekecektir.

Bir tarafta bu gereklilikler varken, Türkiye'de reel sektör özellikle de bunun en önemli boyutunu oluşturan sanayi sektörü uzun yıllardır zorlu koşullarla karşı karşıyadır. Bu zorluğun beslendiği temel kaynağın ise makroekonomik iklimin ve ekonomi politikalarının reel sektör değil finans ve inşaat sektörü öncelikli olması olduğu söylenebilir. Kuşkusuz sanayi sektörü aktörlerinin gerek işletme içi gerekse sektör boyutunda yapmış ya da yapmamış olduğu bazı şeylerin, yani içsel dinamiklerin de sorunları beslediği göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla yaşanan sorunlar; ağırlık katsayıları değişse de "Ortak Yapım"dır. Bunun 2015 yılına yansımaları bazı göstergeler itibariyle aşağıda incelenmiştir.

4.2.1. ÜRETİMDE GELİŞMELER

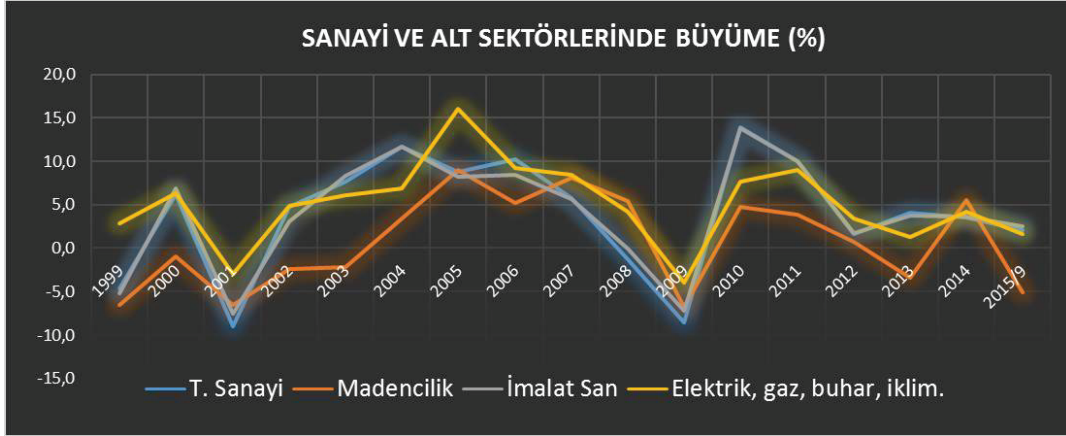
Bir yıl içinde iki seçimin gerçekleştiği, yılın ilk ve ikinci yarısındaki koşulların çok farklılaştığı, döviz kurlarında önemli dalgalanmaların olduğu, toplamda sanayi üretimi ve büyüme hızında dalgalanmaların yaşandığı **2015 yılının**; sanayi sektörü açısından parlak geçtiğini söylemek güçtür. Bu durumun daha çok dışsal-küresel faktörlerden beslenmesi ise, sürecin değiştirilmesini güçleştiren bir faktör olmuştur.

Sanayi sektörü, yarattığı katma değer ve sağladığı istihdam imkânlarına bağlı olarak son derece önem taşıyan bir sektördür. Nitekim aşağıdaki grafikten görülebileceği gibi, Türkiye'de yaratılan katma değerın yaklaşık %25'ini sanayi sektörü sağlamaktadır. Türkiye'nin yarınları için bu katma değerın, üretim niteliğinin değiştirilerek artırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu değişim ve dönüşüm için sanayicilerin mutlu ve umutlu olması, bunun için de sanayinin istikrarlı büyümesi gerekmektedir.

Ancak, aşağıda yer alan ve hem toplamda hem de alt sektörleri itibariyle sanayi sektöründe 1999-2015 döneminde büyüme performansı gösteren grafik, sektörün zorlu koşullara sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim, sektörde üretim artışında önemli dalgalanmalar yaşanmakta, son yıllarda ise büyümede kısmi, ancak, düşük düzeyli büyümede istikrarlı bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Hızla gelişen ve refahı tüm toplum kesimlerine yaymayı mümkün kılan bir süreç için sanayi sektörünün daha hızlı ve istikrarlı büyümesi gerekmektedir.

Sanayi sektörünün 2015 yılı performansını değerlendirmek amacıyla çeyreklik dönemler itibariyle büyüme hızları Tablo 61'de verilmiştir. Burada yer alan verilerden görülebileceği gibi, gerek sanayi sektörü toplamında gerekse alt sektörler üretiminde yeterli ve istikrarlı gelişme sağlanamamıştır. Nitekim 2015 yılında, sanayi sektörü toplamı itibariyle yılın ilk çeyreğinde %4, ikinci çeyreğinde %4, üçüncü çeyrekte ise %1,5 oranında büyümüştür. Böylece yılın ilk dokuz aylık bölümü itibariyle sanayi sektöründeki büyüme %2 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu büyüme hızı son yılların en düşük oranıdır.

Diğer taraftan, sanayinin en büyük bölümünü; ara, yatırım ve tüketim mallarının üretildiği imalat sanayi oluşturmaktadır. Bu alt sektörde de çeyrekler itibariyle büyüme istikrarsız ve düşük oranda gerçekleşmiş, 9 aylık büyüme oranı %2,5 olmuştur.

TABLO 61: SANAYİ VE ALT SEKTÖRLERİNDE BÜYÜME (%)

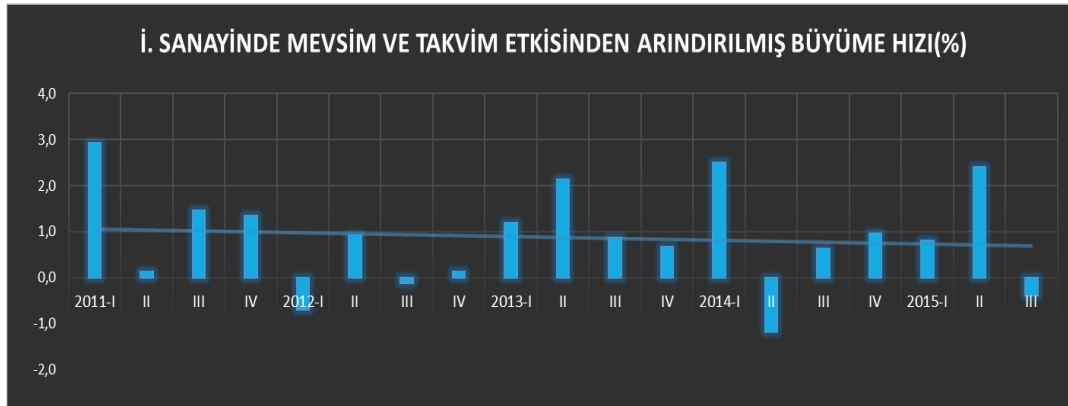
SEKTÖR	2014				2015			9 AYLIK		
	I	II	III	IV	I	II	III	2013	2014	2015
Sanayi	6,3	3,3	2,8	1,8	0,4	4,0	1,5	3,8	4,1	2,0
Madencilik ve Taşocakçılığı	7,7	8,6	4,2	2,4	-8,1	-5,1	-3,1	-3,2	6,6	-5,1
İmalat Sanayi	6,5	2,9	2,5	2,7	1,2	4,9	1,3	3,3	4,0	2,5
Elektrik, gaz, buhar ve iklim. Ür. ve dağıtım	3,9	4,9	7,0	1,4	1,3	1,9	1,6	-0,2	5,4	1,6
Su temini; kanal., atık yön. ve iyileştirme	11,7	10,6	11,7	9,2	6,8	8,8	14,5	4,5	11,3	10,2
İnşaat	5,8	3,4	2,0	-2,1	-2,8	1,9	1,9	7,7	3,7	0,4
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	5,1	2,4	1,8	2,7	2,5	3,8	4,0	4,1	3,0	3,4

Kaynak: TÜİK

Türkiye'nin potansiyelinin hayli fazla olduğu madencilik sektöründe üretim 2015 yılında düzenli olarak azalmış ve sektör 9 ayda %5,1 oranında küçülmüştür. Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretim ve dağıtım sektörü ise yılın 9 aylık bölümünü istikrarlı ancak düşük düzeyde büyüyerek geçirmiştir. Hızla gelişen ve gelişmesi zorunlu olan su, atık yönetimi sektöründe 9 aylık büyüme %10,2 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Büyüme hızlarını önceki yılın aynı çeyrekleri yerine birbirini izleyen çeyrekler itibariyle karşılaştırılmasına izin veren mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış büyüme verileri, sanayinin çok büyük bölümünü oluşturan imalat sanayi için aşağıdaki grafikte verilmiştir. Bu grafik 2011 yılı ilk çeyreği ile 2015 yılının üçüncü çeyreği arasındaki dönemde imalat sanayinde büyümenin son derece istikrarsız, trendinin ise aşağıya doğru olduğunu göstermektedir. Bu durum özelde imalat sanayi için, genelde de üretim için yeni ve farklı stratejilere olan ihtiyacı açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Büyüme yanında imalat sanayi üretimindeki gelişmeler hakkında bilgi verebilecek bir diğer gösterge de kapasite kullanım oranlarıdır. Tablo 62'den görülebileceği gibi, 2015 yılında imalat sanayi kapasite kullanım oranında 2014 yılına göre sadece %5 oranında artmış ve %74,4'ten %74,7'e yükselmiştir. Dolayısıyla sektördeki yavaşlamayı bu gösterge de teyit etmektedir.

Kapasite kullanımının alt sektörler bazındaki gelişimi incelendiğinde ise en yüksek oranlı artışların; Kok Kömürü ve Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatında olduğu (%20,8) ile Motorlu Kara Taşıtı, Treyler ve Yarı Treyler İmalatı (%12,4) ve diğer imalatlarda (v 7) gerçekleştiği görülmektedir. Bu sektörlerde 2015 yılındaki bu yüksek oranlı artışta 2014 yılındaki düşük kapasite kullanımının yani baz etkisinin rolü belirgindir.

Diğer taraftan, bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı (%7,2), Deri ile ilgili ürünlerin imalatı (%7,1), kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması (%5,9) ile Makine ve Ekipmanların Kurulumu ve Onarımı (%5,6) kapasite kullanımının en yüksek oranlarda gerilediği sektörler olmuştur. Bu arada otomotiv dışındaki tekstil, giyim ve metal sanayinde de kapasite kullanımı gerilemiştir. Dolayısıyla 2015 yılında kapasite kullanımı açısından birçok sektörde mesafe alınamamıştır.

TABLO 62: İMALAT SANAYİNDE KAPASİTE KULLANIM ORANLARI

SEKTÖR	2013	2014	2015	%
İmalat Sanayi	74,6	74,4	74,7	0,49
Gıda Ürünlerinin İmalatı	71,9	71,3	70,5	-1,01
İçeceklerin İmalatı	64,8	62,1	62,0	-0,26
Tütün Ürünleri İmalatı	69,0	73,3	75,7	3,31
Tekstil Ürünlerinin İmalatı	79,3	80,0	76,5	-4,27
Giyim Eşyalarının İmalatı	77,4	77,8	76,6	-1,55
Deri ile İlgili Ürünlerin İmalatı	66,5	65,0	60,3	-7,18
Ağaç, Ağaç Ürün. ve Mantar Ür. (Mobilya hariç) İm.	75,6	77,4	78,8	1,76
Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı	79,1	80,9	82,7	2,23
Kayıtlı Medyanın Basılması ve Çoğaltılması	71,7	69,3	65,2	-5,97
Kok Kömürü ve Rafine Edilmiş Petrol Ür. İm.	73,0	70,0	84,5	20,80
Kimyasal Madde ve Ürünleri İmalatı	77,8	76,5	76,0	-0,57
Temel Eczacılık Ür. ve Ecz. İlişkin Malz. İm.	71,3	74,2	75,2	1,26
Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatı	72,6	73,6	72,8	-1,07
Diğer Metalik Olmayan Diğer Mineral Ür. İm.	76,7	77,5	76,0	-1,88
Ana Metal Sanayii	77,4	74,7	74,5	-0,22
Fabrikasyon Metal Ür. İm.(Makine ve Teçhizat Hariç)	71,9	71,9	71,8	-0,08
Bilgisayarların, Elektronik ve Optik Ür. İmalatı	80,9	86,1	79,9	-7,22
Elektrikli Teçhizat İmalatı	75,9	73,7	75,9	3,07
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Mak. ve Ekipman İm.	76,3	78,6	77,7	-1,15
Motorlu Kara Taşıtı, Treyler ve Yarı Treyler İmalatı	74,3	68,8	77,3	12,39
Diğer Ulaşım Araçlarının İmalatı	68,3	70,4	72,9	3,44
Mobilya İmalatı	71,4	71,8	72,4	0,86
Diğer İmalatlar	54,9	55,6	59,5	7,03
Makine ve Ekipmanların Kurulumu ve Onarımı	80,7	72,4	68,3	-5,60

Kaynak: TCMB

Sanayi sektöründe üretim gelişmelerini değerlendirmek açısından kullanılabilir bir diğer gösterge olan sanayi üretim endeksindeki gelişmeler Tablo 63'de verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi sanayi sektörü toplamında üretim endeksi 2015 yılı Ocak-Kasım döneminde önceki yılın aynı dönemine göre %3,1, imalat sanayinde %3,7 oranında, elektrik, gaz ve buhar üretiminde ise %3,3 oranında artış göstermiştir. Aynı dönemde üretim endeksi madencilik ve taş ocakçılığında %5,2 oranında gerilemiştir. Bu veri de madencilik sektöründe önemli üretim sorunları olduğunu ortaya koymaktadır. Bu gelişmede üretim altyapısına ilişkin sorunlar yanında, dünya piyasalarında emtia fiyatlarında görülen yüksek oranlı düşüşlerin de rolü bulunduğu söylenebilir.

TABLO 63: SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ

	YILLIK		OCAK-KASIM			
	2013	2014	2014	%	2015	%
TOPLAM SANAYİ	116,3	120,5	119,6	3,5	123,3	3,1
Aramalı İmalatı	117,4	120,3	120,1	2,5	120,3	0,2
Dayanıklı Tüketim Malı İmalatı	116,6	119,7	119,8	2,6	125,4	4,7
Dayanısız Tüketim Malı İmalatı	113,6	118,1	116,8	3,7	121,2	3,8
Enerji	108,9	113,6	113,3	4,8	116,6	2,9
Sermaye Malı İmalatı	125,1	131,8	129,0	4,8	139,6	8,2
MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI	104,9	112,7	112,5	7,5	106,6	-5,2
İMALAT SANAYİ	117,5	121,3	120,3	3,0	124,7	3,7
Gıda Ürünlerinin İmalatı	116,6	121,9	119,8	4,4	120,9	1,0
İçeceklerin İmalatı	107,5	109,6	111,1	1,6	113,0	1,7
Tütün Ürünleri İmalatı	113,3	124,0	120,9	8,8	132,3	9,4
Tekstil Ürünlerinin İmalatı	110,2	111,4	111,4	1,6	106,4	-4,5
Giyim Eşyalarının İmalatı	106,7	106,8	106,7	-0,2	109,9	3,0
Deri ile İlgili Ürünlerin İmalatı	102,2	92,3	92,4	-8,8	82,4	-10,9
Kok Köm. ve Rafine Ed. Petrol Ür. İm.	106,8	102,2	102,3	-4,1	139,0	35,9
Kimyasal Madde ve Ürünleri İmalatı	112,4	117,9	118,6	4,6	122,4	3,2
Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatı	115,5	119,5	120,0	3,5	121,4	1,2
Metalik Olm. Diğer Mineral Ür. İm.	110,1	112,2	112,2	1,7	109,9	-2,1
Ana Metal Sanayi	122,7	123,2	123,1	0,8	122,2	-0,7
Metal Ür. İm. (Mak.ve Teç. Hariç)	131,3	134,9	132,8	2,0	135,2	1,7
Bilgisayarların, Elektr. ve Optik Ür. İm.	128,7	141,6	128,8	5,8	128,9	0,1
Elektrikli Teçhizat İmalatı	126,9	127,0	125,8	-0,7	126,9	0,9
Mot. Kara Taşıtı, Treyler İm.	119,5	121,6	120,1	-0,4	139,1	15,9
Diğer Ulaşım Araçlarının İmalatı	101,0	122,2	120,5	29,0	138,9	15,3
Mobilya İmalatı	117,7	125,5	125,3	7,2	134,0	6,9
Mak. ve Ekipmanların Kurulumu ve On.	106,7	130,6	125,9	23,2	159,4	26,7
ELEKTRİK, GAZ, BUHAR VE İKLİMLENDİRME ÜR.VE DAĞ.	113,8	119,1	118,6	5,1	122,5	3,3

Kaynak: TÜİK

Sanayi üretim endeksindeki gelişmeler de kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı ile motorlu kara taşıtı imalatındaki yüksek oranlı üretim artışını teyit etmektedir. Bununla birlikte kapasite kullanım oranı çok sayıda sektörde artış gösterirken, üretim endeksinin daha fazla sektörde artması, bu verilere güven konusunda bazı soru işaretlerinin doğmasına neden olmaktadır.

4.2.2. İSTİHDAMDA GELİŞMELER

Tablo 64 incelendiğinde 2015 yılı Eylül ayı itibariyle sanayi sektörü istihdamının son bir yılda ortalama %1,3 oranında arttığı görülmektedir. Mevsimsel etkilerden arındırılmış sanayi istihdamının gelişimi incelendiğinde sektördeki istihdamın Mayıs ayında 5 milyon 404 bin kişiyle yılın en yüksek düzeyine ulaştığı, izleyen aylarda gerileme trendine girdiği, Eylül ayın ise arttığı anlaşılmaktadır. Böylece 2014 Eylül ayına göre son bir yılda sektördeki istihdam artış sadece 21 bin kişi olmuştur. Asgari ücret artışı ve olası iç ve dış talep koşulları 2016 yılında bu artışın bile güç olabileceğine işaret etmektedir.

TABLO 64: SANAYİ SEKTÖRÜNDE İSTİHDAM(Bin kişi)

Aylar	Toplam İstihdam	Yıllık Değişim%	Sanayi	Yıllık Değişim %	Sanayinin payı %	Mevsimsel Düzeltilmiş Sanayi İstihdamı	Önceki Aya Göre Değişim %
2010	21.858	6,0	4.615	10,4	21,1		
2014	25.933	5,4	5.315	4,2	20,5		
2014-9	26.169	5,1	5.306	4,1	20,3	5.306	0,9
10	26.138	5,5	5.353	5,2	20,5	5.353	0,9
11	25.874	5,8	5.273	4,1	20,4	5.273	-1,5
12	25.642	5,4	5.266	2,6	20,5	5.266	-0,1
2015-1	25.454	4,1	5.350	2,3	21,0	5.349	1,6
2	25.576	2,3	5.351	-0,1	20,9	5.351	0,0
3	25.953	1,4	5.307	-1,1	20,4	5.308	-0,8
4	26.638	1,7	5.326	-0,9	20,0	5.326	0,3
5	27.072	2,0	5.404	0,7	20,0	5.404	1,5
6	27.261	2,5	5.380	0,9	19,7	5.380	-0,4
7	27.342	3,5	5.336	1,8	19,5	5.336	-0,8
8	27.150	3,2	5.252	-0,1	19,3	5.252	-1,6
9	27.156	3,8	5.327	0,4	19,6	5.327	1,4
Yıllık ORT.		3,4		1,3	20,2		

Kaynak: TÜİK

Diğer taraftan, toplam istihdam sanayi sektörünün payı 2015 yılında 20-21 bandında kalmıştır. Türkiye'de toplam istihdam %3,4 oranında artarken sanayide %1,3 oranında artması, sektörün diğer sektörlere göre daha yavaş büyümesinin bir yansımasıdır.

4.2.3 VERİMLİLİKTE GELİŞMELER

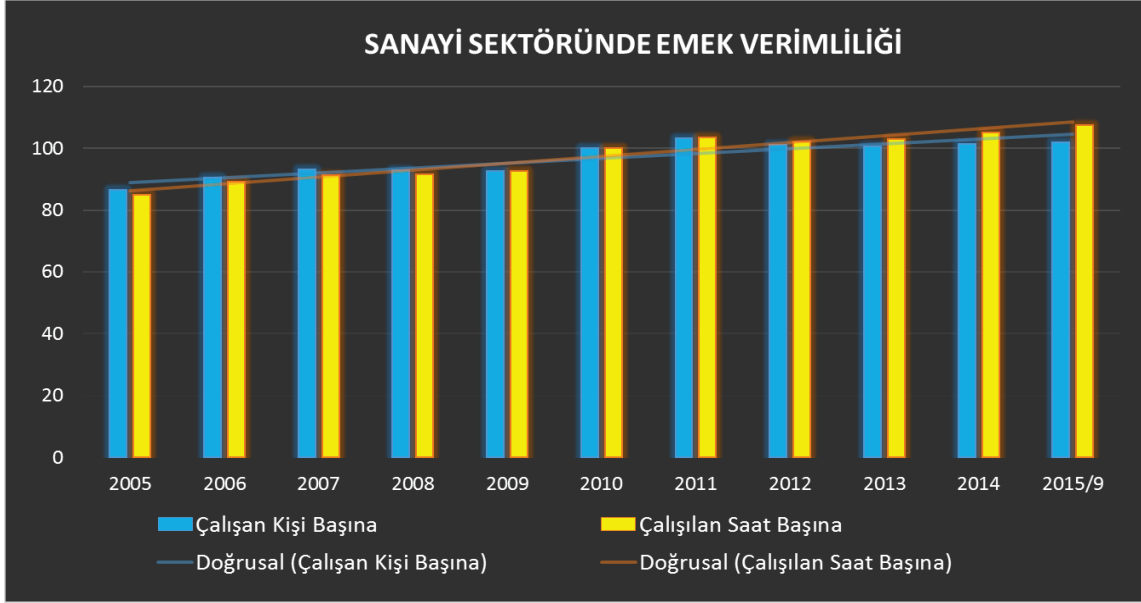
Kısa dönemde üretim artışı ve rekabet gücünün temel belirleyeni olan emek verimliliğine ilişkin gelişmeler Tablo 65'te verilmiştir. Buna göre emek verimliliği 2005-2011 döneminde düzenli olarak artmış, izleyen yıllarda ise yerinde saymıştır. Bu durum gerek nitelikli ve/veya motivasyonu yüksek işgücü gerekse teknolojik altyapının yenilenmesi konusunda yeni adımların atılması gereğine işaret etmektedir. Kuşkusuz bunun için ise hem geleceğe yönelik belirsizliklerin ortadan kaldırılması hem de yatırım ikliminin iyileştirilmesi gerekmektedir.

TABLO 65: İMALAT SANAYİNDE VERİMLİLİK ENDEKSİ

DÖNEM	Endeks (2010=100)		Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre % Değişim	
	Çalışan Kişi Başına	Çalışılan Saat Başına	Çalışan Kişi Başına	Çalışılan Saat Başına
2005	86,6	84,9	--	--
2006	90,4	89,2	4,4	5,1
2007	93,2	91,3	3,1	2,4
2008	93,0	91,6	-0,2	0,3
2009	92,6	92,6	-0,4	1,1
2010	100,0	100,0	8,0	8,0
2011	103,3	103,7	3,3	3,7
2012	101,1	102,2	-2,1	-1,4
2013	100,6	103,1	-0,6	0,8
2014	101,4	105,2	0,9	2,1
2014-I	98,4	101,6	2,3	4,2
2014-II	102,7	106,0	-0,2	1,6
2014-III	100,9	105,8	1,5	2,5
2014-9 AY	100,6	104,5	1,2	2,7
2015-I	98,9	102,9	0,5	1,3
2015-II	106,1	110,9	3,4	4,7
2015-III	101,2	108,5	0,3	2,6
2015-9 AY	102,1	107,5	1,4	2,9

Kaynak: TÜİK

Emek verimliliğine ilişkin 2015 yılı verileri incelendiğinde, baz etkisinin de yardımıyla, yılın ikinci çeyreğinde önemli sayılabilecek artış yaşandığı görülmektedir. İkinci çeyrekte yüksek sayılabilecek artış ile birinci ve üçüncü çeyrekteki pozitif ancak düşük emek verimi artışı birlikte değerlendirildiğinde, yılın dokuz aylık bölümünde kişi başına %1,4, saat başına %2,9 oranında verim artışı gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Emek verimliliğindeki bu artışın daha fazla rekabet gücü açısından daha yüksek oranlara ulaşması gerekmektedir.

4.2.4. ÜCRETLERDE GELİŞMELER

Türkiye'de çalışan yaklaşık 26 milyon kişinin 18 milyonu ücretli, 3 milyonu ücretsiz aile işçisi, 5 milyonu da kendi hesabına veya işveren olarak çalışmaktadır. Bu veriler ücretlerin reel düzeyinin çok geniş bir kitleyi dolayısıyla da talep düzeyini çok yakından etkilediğini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan,, Türkiye'de sahip olunan faktör donanımına bağlı olarak daha çok emek-yoğun üretim tekniği kullanan sektörlerde üretim ve de ihracat ön plana çıkmaktadır.

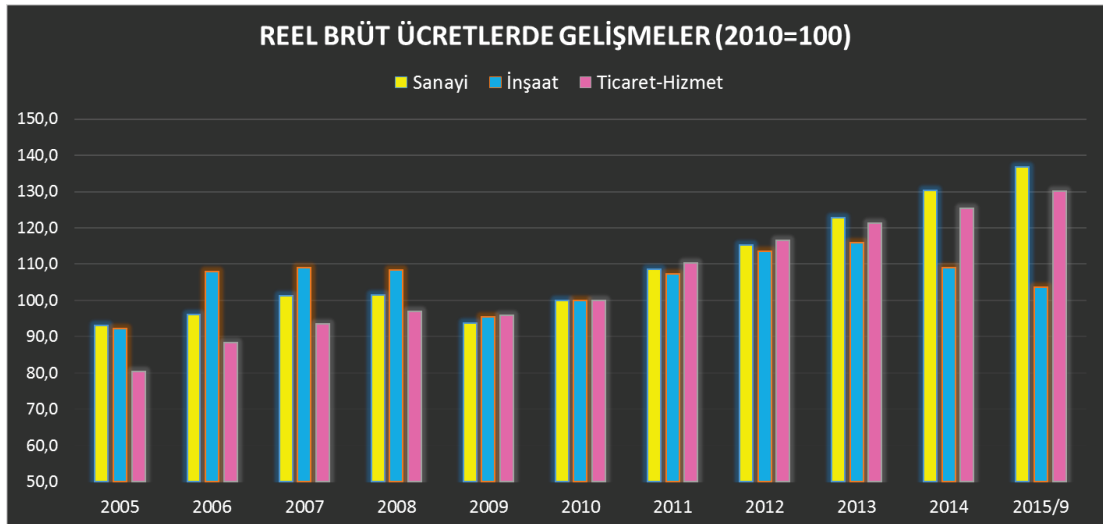
Bu iki boyuttaki farklı yapı oldukça karmaşık bir durum yaratmaktadır. Çünkü işgücü, hem çok önemli maliyet unsuru, hem de talebin baş aktörüdür. **Daha çok iç taleple büyümek için reel ücretlerin artması, daha çok ihracatla büyümek için de reel ücretlerin azalması gerekmektedir.** Bu makro ekonomik sorunu girişimciler mikro düzeyde; ya iç pazara ya da dış pazara yönelik üretim yaparak çözmeye çalışmaktadır. Aslında ideal, kalıcı ve rekabetçi çözüm; yüksek katma değerli inovatif ürünler üreten, bunun içinde oldukça nitelikli işgücüne sahip bir ülke olabilmekten geçmektedir. Bu da, orta ve uzun vadeli "entegre bilim-eğitim-yatırım-üretim" stratejilerinden geçmektedir. Türkiye'nin bu konudaki pratiği ümitli olmayı güçleştirmektedir.

TABLO 66: REEL BRÜT ÜCRET - MAAŞ ENDEKSLERİ

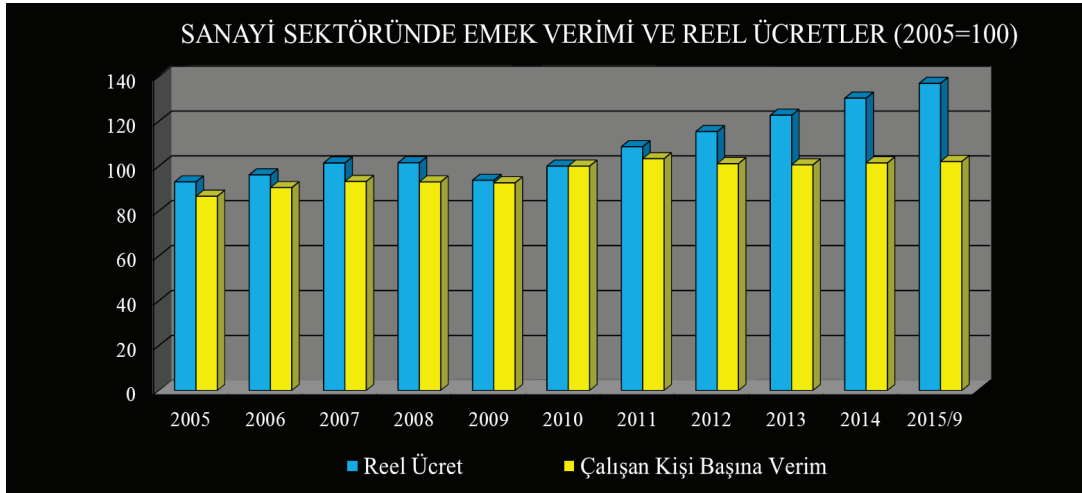
YIL	Endeks			Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre % Değişim		
	Sanayi	İnşaat	Ticaret-Hizmet	Sanayi	İnşaat	Ticaret-Hizmet
2005	93,0	92,2	80,5			
2006	96,1	108,0	88,5	3,3	17,1	9,9
2007	101,4	109,0	93,6	5,5	0,9	5,7
2008	101,5	108,4	96,9	0,1	-0,5	3,6
2009	93,7	95,4	95,8	-7,7	-11,9	-1,2
2010	100,0	100,0	100,0	6,7	4,8	4,4
2011	108,7	107,3	110,4	8,7	7,3	10,4
2012	115,4	113,6	116,5	6,1	5,9	5,5
2013	122,7	115,8	121,3	6,4	1,9	4,2
2014	130,3	109,1	125,3	6,1	-5,8	3,3
2014-I	125,0	108,2	122,0	7,7	-0,2	3,6
2014-II	127,8	110,4	123,7	5,9	-5,8	2,5
2014-III	133,7	110,5	128,5	5,7	-8,4	3,3
2014/9	128,8	109,7	124,7	6,4	-5,0	3,1
2015-I	132,4	99,3	127,5	5,9	-8,3	4,5
2015-II	135,2	104,3	128,4	5,8	-5,5	3,8
2015-III	143,0	107,6	134,8	6,9	-2,7	4,9
2015/9	136,9	103,7	130,2	6,2	-5,5	4,4

Kaynak: TÜİK

Bu çerçevede 2015 yılı reel brüt ücretlerin gelişimini gösteren Tablo 66 incelendiğinde, ilk üç çeyrek toplamında ücretlerin inşaat sektöründe %5,5 oranında gerilediği, hizmet ve ticaret sektöründe %4,4 oranında, sanayi sektöründe ise %6,2 oranında artış yaşandığı görülmektedir. Dolayısıyla 2015 yılında bir taraftan sanayi işçilerinin reel gelirleri diğer sektörlerle göre, Diğer taraftan, da sanayicilerin işgücü maliyetleri diğer sektörlerle göre daha fazla artmıştır.

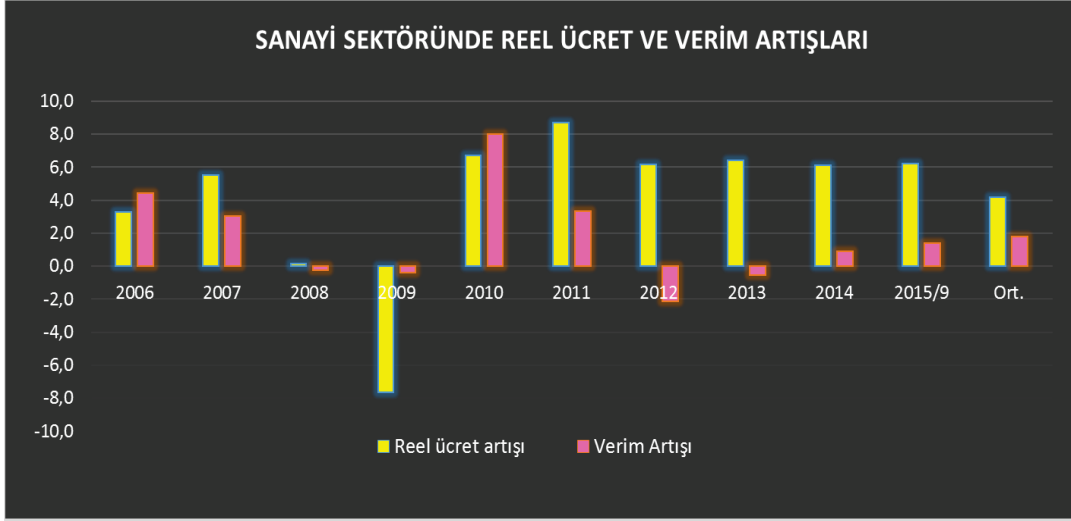

Bir sektörde ücret ve verimlilik artışlarını ayrı ayrı değil, birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü, reel ücretlerin artmasına rağmen işgücü verimliliği daha fazla arttığında işgücü maliyetleri reel olarak düşmüş olacaktır. Yine, verimlilik artmasına rağmen reel ücretler daha fazla arttığında bu kez reel işgücü maliyeti artacaktır. Bu karşılaştırmanın yapılabilmesi amacıyla hazırlanan grafik incelendiğinde, 2009 ve 2010 yılı dışında, reel ücret endeksinin verim endeksinin üzerinde seyrettiği görülmektedir.

Reel ücret ve emek verimi aracılığıyla işgücü maliyetlerindeki değişimleri daha iyi değerlendirebilmek açısından her iki değişkendeki artışları izlemek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Aşağıdaki grafikten görülebileceği, 2006, 2009 ve 2010 yılı dışında reel ücret artışları verim artışının üzerinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu üç yılda işverenler açısından işgücü maliyetlerinde reel olarak gerileme, diğer yedi yılda ise reel olarak artış yaşanmıştır. 2006-2015/9 dönem ortalaması olarak ise reel ücret artışı %4,2, verimlilik artışı %1,8 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu durum sanayi sektöründeki istihdam artışının sınırlı kalmasının bir nedeni de ortaya koymaktadır.

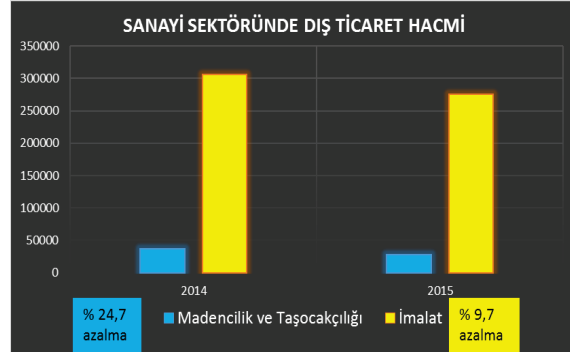

Bu veriler 2006 yılı sonrasında ücret artışlarının verimlilik artışının çok üzerinde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Gelinen nokta 2016'yı, sanayide ücret boyutundan oldukça kritik bir yıla dönüştürmektedir. Bir başka deyişle 2016 yılı başından itibaren asgari ücrette yapılan yüksek oranlı artış, 2011 sonrasında oluşan verimlilik üstünde ücret artışıyla birleşerek sanayicileri oldukça zorlayacaktır.

Oysa asgari ücrette bu düzeyde bir artış yapılacaktıysa, küresel finans piyasalarında koşulların uygun, küresel pazarın canlı olduğu dönemlerde yapılması, sürecin daha kolay atlatılmasına imkan verebilirdi. Nitekim, küresel rekabetin daha da yoğunlaşacağı, emtia fiyatlarındaki gerileme nedeniyle bu ürünlerin ihracatçısı konumunda olan ülkelerin talebinde de gerileme yaşanacağı 2016 yılında, bu düzeyde bir ücret artışı yapılması, en azından zamanlama açısından, uygun görünmemektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse, enflasyon ve kur artışlarının ücretlerdeki bu düzeyde reel artışı eritmesi zaman alacak, bu süreçte de sanayide istihdam artışı daha da yavaşlayabilecektir.

4.2.5. DIŞ TİCARETTE GELİŞMELER

2015 yılında sanayi sektöründe ihracat, ithalat, dış ticaret hacmi ve dış ticaret dengesi boyutlarından önemli gelişmeler yaşanmıştır. Nitekim en belirgin gelişme ihracat ve ithalatın toplamını ifade eden dış ticaret hacminde görülmüştür. 2015 yılı Ocak-

Kasım itibariyle toplam dış ticaret hacmi 2014 yılının aynı dönemine göre %11,9 oranında düşmüş ve 364 milyar Dolardan 321 milyar Dolara gerilemiştir. Aynı dönemde dış ticaret hacmi madencilik ve taşocakçılığı sektöründe %24, imalat sanayinde ise %9,7 oranında düşmüştür. Dolayısıyla Türkiye önceki yıla göre dünya ile daha az ticaret yapmıştır.

TABLO 67: SANAYİ SEKTÖRLERİNDE DİŞ TİCARET HACMI (Milyon Dolar)

SANAYİ ALT SEKTÖRLERİ	2011	2012	2013	OCAK-KASIM		
				2014	2015	%
Madencilik ve Taşocakçılığı	45.408	42.085	40.532	37.080	27.912	-24,7
İmalat	319.429	338.181	334.802	305.451	275.868	-9,7
Gıda Ürünleri ve İçecek	14.637	16.105	16.774	15.173	13.944	-8,1
Tütün Ürünleri	543	593	708	630	614	-2,5
Tekstil Ürünleri	18.714	20.618	21.413	19.725	17.128	-13,2
Giyim Eşyası	14.237	15.406	16.528	15.372	13.970	-9,1
Dabaklanmış Deri vb.	2.414	2.851	2.828	2.633	2.208	-16,1
Ağaç ve Mantar Ürünleri (Mobilya Hariç) vb.	2.124	2.169	2.231	2.036	1.906	-6,4
Kağıt ve Kağıt Ürünleri	5.105	5.688	5.859	5.371	4.755	-11,5
Basım ve Yayım; Plak, Kaset vb.	717	725	699	627	538	-14,3
Kök Kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri	26.407	25.248	24.510	22.798	14.110	-38,1
Kimyasal Madde ve Ürünler	39.009	41.101	42.837	39.192	34.636	-11,6
Plastik ve Kauçuk Ürünleri	10.911	12.022	12.644	11.636	10.302	-11,5
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler	5.775	6.269	6.493	5.964	5.299	-11,2
Ana Metal Sanayi	55.637	52.690	43.073	39.455	37.084	-6,0
Metal Eşya Sanayi (Makine ve Teçhizatı Hariç)	10.542	11.835	11.603	10.616	9.748	-8,2
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Teç.	32.540	36.181	35.415	32.056	28.672	-10,6
Büro, Muhasebe ve Bilgi İşleme Makineleri	3.490	3.929	3.945	3.492	2.940	-15,8
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Elektrikli Mak.	14.179	14.969	14.436	13.151	12.113	-7,9
Radio, Televizyon, Haberleşme Cihazları	9.278	10.060	10.981	9.843	9.704	-1,4
Tıbbi Aletler; Hassas Optik Aletler ve Saat	5.169	5.912	6.292	5.609	5.315	-5,2
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	33.053	37.684	37.617	33.916	35.040	3,3
Diğer Ulaşım Araçları	6.683	6.532	7.003	6.227	7.218	15,9
Mobilya ve Diğer Ürünler	8.265	9.595	10.910	9.927	8.625	-13,1
TOPLAM	389.007	403.464	399.787	364.730	321.414	-11,9

Kaynak: TÜİK

2015 yılında sanayi ürünleri dış ticaretinde ortaya çıkan ikinci önemli değişme dış ticaret hadlerinin Türkiye lehine gelişmesidir. Dış ticaret haddi, ihraç ürünleri fiyat endeksi ile ithal ürünleri fiyat endeksinin oranlanması yoluyla hesaplanmaktadır. Bulunan rakamın, baz yılında 100 olarak kabul edilen değer üzerinde olması ticaret hadlerinin Türkiye lehine, 100'ün altına düşmesi ise aleyhine değişmesi anlamına gelmektedir. Kuşkusuz dönem içinde 100 değerinin altında ve üzerindeki değerlerde ortaya çıkan değişmeler de dış ticaret hadlerinin dönem içindeki gelişimi hakkında bilgi vermektedir.

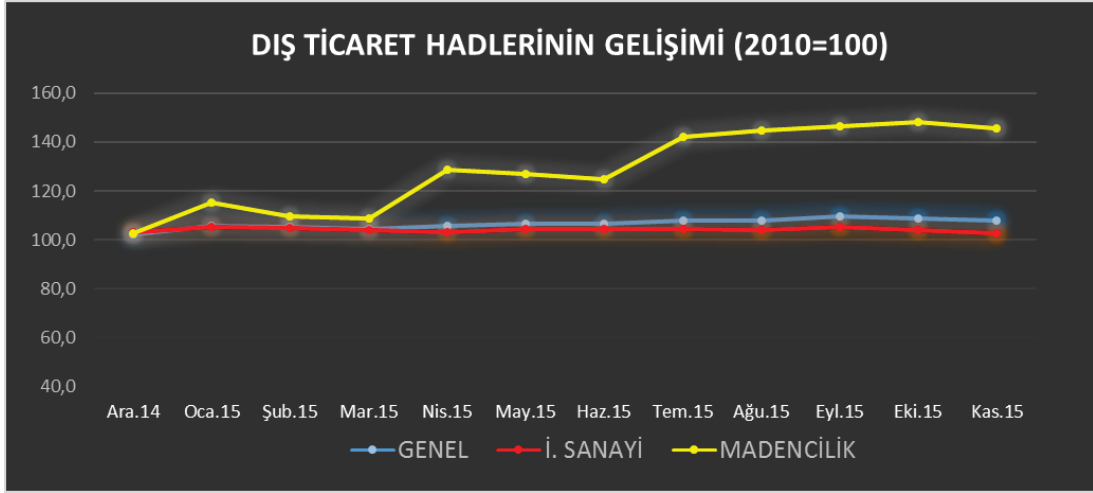
Önceki bölümlerde başta petrol olmak üzere dünya emtia fiyatlarının 2015 yılında oldukça önemli oranlarda gerilediği vurgulanmıştı. Tablo 68'de yer alan ve 2010 bazlı ihracat ve ithalat birim değer endekslerinin 2014 yılı Aralık ayı bazlı olarak dönüştürülmesiyle hesaplanan dış ticaret haddine ilişkin veriler, bu gelişmenin sonuçlarını da yansıtmaktadır. Nitekim, madencilik ve taş ocakçılığı için ticaret hadleri büyük ölçüde Türkiye lehine değişmiştir. Böylece Türkiye 2014 yılı Aralık ayında 100 birim madencilik ürünleri ihracatı ile 100 birim madencilik ürünleri ithal edebilirken, 2015 yılı Kasım ayı itibariyle aynı miktarda madencilik ürünü ihracatı ile 141 birim ürün ithal edebilir hale gelmiştir. Bunun anlamı Türkiye için ithal madencilik ürünlerinin ucuzlaması, Türkiye'den ithalat yapan diğer ülkeler için ise Türkiye'nin madencilik ürünlerinin görece olarak pahalı hale gelmesidir.

TABLO 68: DIŞ TİCARET HADLERİ

AY	T. İHRACAT	İ. SANAYİ	MADENCİLİK
Aralık 14	100,0	100,0	100,0
Ocak 2015	103,2	102,1	112,3
Şubat	102,8	101,7	106,5
Mart	101,9	101,0	105,7
Nisan	103,1	100,2	125,1
Mayıs	104,2	101,3	123,5
Haziran	104,3	101,4	121,4
Temmuz	105,3	101,1	138,3
Ağustos	105,3	100,7	140,7
Eylül	107,1	102,2	142,6
Ekim	106,3	100,9	144,1
Kasım	105,4	99,7	141,6
ORTALAMA	104,1	101,0	125,1

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Bununla beraber imalat sanayi ürünleri için dış ticaret hadlerinde, madencilik kadar, önemli bir değişme olmamış, ithal imalat sanayi ürünleri Türkiye için son bir yılda sadece %1 oranında ucuzlamıştır. Ayrıca, Kasım ayı itibariyle bu ürün grubunda dış ticaret hadleri Türkiye aleyhine dönmüştür. Bu gelişmede bir taraftan dünya genelinde mal fiyatlarında yaşanan düşme, Diğer taraftan, da Türkiye'de döviz kurlarının artması etkili olmuştur.

Diğer taraftan, imalat sanayi ve madencilik sektörllerinde diş ticaret hadlerindeki bu gelişmeler ihracatın geneline de yansımış, toplam ihracat için diş ticaret hadleri de yaklaşık %4 oranında Türkiye lehine dönmüştür.

Bu genel değerlendirmelerin ardından sanayi ürünleri diş ticaretindeki gelişmeleri daha sağlıklı değerlendirmek mümkün olabilecektir. Tablo 69'den görülebileceği gibi imalat sanayi toplamında 2015 yılı Ocak-Kasım döneminde ihracat, 2014 yılının aynı dönemine göre %8,3 oranında azalmıştır. Aynı dönemde ihracatın lokomotif sektörlerinden giyimde %9,7, motorlu kara taşıtı ve römorklarda %4,2 tekstilde %12,2, gıda ürünlerinde %7,5 düzeyinde ihracat düşüşü gerçekteŐmiŐtir. Bir diğer lokomotif sektör olan metal ana sanayinde ise ihracat %9,9 oranında artmıştır. 2015 yılında bu alt sektörün diŐında ihracatını artırma başarısını gösteren başka bir sektör yoktur.

TABLO 69: SANAYİ ALT SEKTÖRLERİNDE İHRACAT(Milyon Dolar)

SANAYİ ALT SEKTÖRLERİ	2012	2013	2014	OCAK-KASIM		
				2014	2015	%
Madencilik ve Taşocakçılığı	3.161	3.879	3.406	3.149	2.579	-18,1
İmalat	143.194	141.358	147.059	134.891	123.714	-8,3
Gıda Ürünleri ve İçecek	9.514	10.664	11.158	10.115	9.361	-7,5
Tütün Ürünleri	415	465	555	494	485	-1,9
Tekstil Ürünleri	13.259	14.741	15.414	14.194	12.456	-12,2
Giyim Eşyası	11.955	12.704	13.774	12.805	11.568	-9,7
Dabaklanmış Deri vb.	914	1.119	1.153	1.073	949	-11,5
Ağaç ve Mantar Ürünleri (Mobilya Hariç) vb.	658	724	854	779	642	-17,6
Kağıt ve Kağıt Ürünleri	1.647	1.934	1.985	1.813	1.616	-10,9
Basım ve Yayımlar; Plak, Kaset vb.	158	154	168	152	131	-13,9
Kok Kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri	7.180	6.300	5.729	5.360	3.841	-28,3
Kimyasal Madde ve Ürünler	7.308	7.615	7.961	7.278	6.828	-6,2
Plastik ve Kauçuk Ürünleri	6.430	7.030	7.540	6.968	5.979	-14,2
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler	4.083	4.290	4.329	3.972	3.542	-10,8
Ana Metal Sanayi	29.110	17.516	16.636	15.398	16.920	9,9
Metal Eşya Sanayi (Makine ve Teçhizatı Hariç)	6.589	7.068	7.430	6.814	5.952	-12,7
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Teç.	11.857	12.779	13.591	12.373	10.881	-12,1
Büro, Muhasebe ve Bilgi İşleme Makineleri	148	178	189	171	169	-0,7
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Elektrikli Mak.	5.859	6.460	6.364	5.778	4.975	-13,9
Radyo, Televizyon, Haberleşme Cihazları	2.511	2.047	2.234	2.000	1.739	-13,1
Tıbbi Aletler; Hassas Optik Aletler ve Saat	628	789	834	739	746	1,0
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	16.244	18.246	19.218	17.620	16.879	-4,2
Diğer Ulaşım Araçları	1.781	2.340	2.398	2.151	2.030	-5,6
Mobilya ve Diğer Ürünler	4.944	6.194	7.548	6.841	6.025	-11,9
TOPLAM İHRACAT	152.462	151.803	157.610	144.341	132.194	-8,4

Kaynak: TÜİK

2015 yılında madencilik ve taşocakçılığı ürünleri ihracatı ise %18 gibi oldukça yüksek bir oranda gerilemiştir. Bu gelişme küresel fiyat düşüşleri olduğu, yılın önemli bölümünde ihracat miktarının gerilemesiyle de ilgilidir.

Sanayi sektörü ürünlerine ilişkin ithalat gelişmeleri ise Tablo 70'de verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi 2015 yılı Ocak-Kasım döneminde ithalat 2014 yılının aynı dönemine göre madencilik ve taşocakçılığı sektöründe %25,3, imalat sanayinde ise 10,8 oranında gerilemiştir. Alt sektörler bazında bir değerlendirme yapıldığında metal ana sanayinde (%16,2), kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünlerinde (%41,1), büro, muhasebe ve bilgi işleme makinelerinde (%16,6) yüksek oranlı ithalat gerilemesi yaşandığı anlaşılmaktadır.

Bu dönemde ithalat artışı sadece motorlu kara taşıtları (%11,4) ve diğer ulaşım araçlarında (%27,2), üstelik oldukça yüksek oranlarda yaşanmıştır.

TABLO 70: SANAYİ ALT SEKTÖRLERİNDE İTHALAT (Milyon Dolar)

SANAYİ ALT SEKTÖRLERİ	2012	2013	2014	OCAK-KASIM		
				2014	2015	%
Madencilik ve Taşocakçılığı	42.247	38.205	37.126	33.932	25.333	-25,3
İmalat	176.235	196.823	187.742	170.560	152.154	-10,8
Gıda Ürünleri ve İçecek	5.123	5.441	5.617	5.058	4.583	-9,4
Tütün Ürünleri	127	127	153	136	129	-4,6
Tekstil Ürünleri	5.454	5.877	6.000	5.530	4.672	-15,5
Giyim Eşyası	2.282	2.702	2.755	2.567	2.402	-6,4
Dabaklanmış Deri vb.	1.501	1.732	1.675	1.560	1.259	-19,3
Ağaç ve Mantar Ürünleri (Mobilya Hariç) vb.	1.466	1.444	1.378	1.257	1.264	0,5
Kağıt ve Kağıt Ürünleri	3.458	3.754	3.874	3.558	3.139	-11,8
Basım ve Yayım; Plak, Kaset vb.	559	570	531	476	407	-14,4
Kok Kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri	19.227	18.948	18.782	17.438	10.269	-41,1
Kimyasal Madde ve Ürünler	31.701	33.487	34.877	31.914	27.808	-12,9
Plastik ve Kauçuk Ürünleri	4.481	4.992	5.104	4.668	4.323	-7,4
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler	1.692	1.979	2.164	1.993	1.757	-11,8
Ana Metal Sanayi	26.527	35.173	26.437	24.057	20.164	-16,2
Metal Eşya Sanayi (Makine ve Teçhizatı Hariç)	3.952	4.767	4.173	3.801	3.797	-0,1
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Teç.	20.684	23.402	21.825	19.683	17.791	-9,6
Büro, Muhasebe ve Bilgi İşleme Makineleri	3.342	3.751	3.756	3.321	2.770	-16,6
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Elektrikli Mak.	8.320	8.509	8.072	7.373	7.138	-3,2
Radyo, Televizyon, Haberleşme Cihazları	6.767	8.013	8.747	7.843	7.965	1,6
Tıbbi Aletler; Hassas Optik Aletler ve Saat	4.541	5.123	5.459	4.870	4.569	-6,2
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	16.809	19.439	18.399	16.296	18.161	11,4
Diğer Ulaşım Araçları	4.903	4.192	4.605	4.076	5.187	27,2
Mobilya ve Diğer Ürünler	3.320	3.401	3.362	3.086	2.600	-15,7
TOPLAM İTHALAT	236.545	251.661	242.177	220.389	189.219	-14,1

Kaynak: TÜİK

Sanayi sektöründe dış ticaret dengesinin gelişimi ise Tablo 71'de verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi 2014 yılı Ocak-Kasım döneminde dış ticaret açığı toplamda %25 oranında azalarak 57 milyar Dolara, imalat sanayinde %20 oranında azalarak 28 milyar Dolara, madencilik ürünlerinde ise %26 oranında azalarak 22 milyar Dolara gerilemiştir. Bu yıl dış ticaret açığı sadece; diğer ulaşım araçları (%64), ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç) vb. imalatı (%30), başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makineler (%35,6) ve radyo, televizyon, haberleşme cihazlarında (%6,6) yaşanmıştır. Bu arada fazla verilen iki yılın ardından motorlu kara taşıtları dış ticareti 2015 yılında açık vermeye başlamıştır.

TABLO 71: SANAYİ ALT SEKTÖRLERİNDE DİŞ TİCARET DENGESİ (Milyon Dolar)

SANAYİ ALT SEKTÖRLERİ	2012	2013	2014	OCAK-KASIM		
				2014	2015	%
Madencilik ve Taşocakçılığı	-39.086	-34.326	-33.720	-30.783	-22.755	-26,1
İmalat	-33.041	-55.465	-40.683	-35.669	-28.440	-20,3
Gıda Ürünleri ve İçecek	4.392	5.224	5.541	5.057	4.778	-5,5
Tütün Ürünleri	288	338	402	359	356	-0,9
Tekstil Ürünleri	7.805	8.863	9.414	8.664	7.784	-10,2
Giyim Eşyası	9.674	10.002	11.019	10.238	9.166	-10,5
Dabaklanmış Deri vb.	-587	-613	-522	-487	-310	-36,4
Ağaç ve Mantar Ürünleri (Mobilya Hariç) vb.	-808	-720	-524	-478	-622	30,0
Kağıt ve Kağıt Ürünleri	-1.811	-1.820	-1.889	-1.745	-1.524	-12,7
Basım ve Yayımlar; Plak, Kaset vb.	-402	-416	-364	-324	-276	-14,7
Kok Kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri	-12.048	-12.649	-13.053	-12.077	-6.428	-46,8
Kimyasal Madde ve Ürünler	-24.393	-25.872	-26.916	-24.636	-20.980	-14,8
Plastik ve Kauçuk Ürünleri	1.949	2.038	2.435	2.300	1.656	-28,0
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler	2.392	2.311	2.165	1.979	1.786	-9,8
Ana Metal Sanayi	2.583	-17.657	-9.801	-8.658	-3.244	-62,5
Metal Eşya Sanayi (Makine ve Teçhizatı Hariç)	2.637	2.301	3.257	3.013	2.155	-28,5
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Teç.	-8.827	-10.622	-8.234	-7.309	-6.911	-5,5
Büro, Muhasebe ve Bilgi İşleme Makineleri	-3.194	-3.573	-3.566	-3.151	-2.601	-17,5
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Elektrikli Mak.	-2.460	-2.049	-1.708	-1.595	-2.163	35,6
Radyo, Televizyon, Haberleşme Cihazları	-4.256	-5.966	-6.513	-5.843	-6.227	6,6
Tıbbi Aletler; Hassas Optik Aletler ve Saat	-3.912	-4.333	-4.625	-4.132	-3.823	-7,5
Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	-565	-1.193	819	1.324	-1.282	-196,8
Diğer Ulaşım Araçları	-3.122	-1.852	-2.207	-1.925	-3.157	64,0
Mobilya ve Diğer Ürünler	1.624	2.793	4.186	3.755	3.424	-8,8
TOPLAM	-84.083	-99.859	-84.567	-76.048	-57.025	-25,0

Kaynak: TÜİK

Bu veriler ve analizler, 2015 yılında sanayi ürünleri dış ticaretinde; dünya genelinde emtia fiyatlarının düşmesi, küresel talebin yavaşlaması ve Doların değer kazanması gibi dışsal faktörler ile kurlardaki artış, politik riskler ve iç talebin yavaşlaması gibi içsel faktörlerin belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Bu zorlu geçen 2015 yılının ardından, 2016 yılının dış ticaret açısından daha ılımlı bir ortam sağlayacağına ilişkin iyimser beklentilerin oluşmaması, bu yılı da zorlu hale getirmektedir.

4.2.6. ENFLASYON VE SANAYİ SEKTÖRÜ

Türkiye'nin yan etkileri oldukça fazla olan ve çözümünü için uygulanan politikaların yeterince başarılı olamadığı başlıca sorunu enflasyondur. Enflasyonun; talep, maliyet, beklentisel ve ithal edilen olmak üzere olası tüm türlerinden besleniyor olması mücadeleyi güçleştiren bir faktördür. Bununla birlikte tarımda arz istikrarsızlığı, sanayide kur artışlarının maliyet artırıcı etkileri ve bazı sektörlerdeki tekeli eğilimler de enflasyona katkı yapabilmektedir. Bu nedenle enflasyonun sektörel kaynaklarının da analiz edilmesi ve bunlara yönelik öneriler geliştirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede Yurtiçi Üretici Fiyatları Endeksi (Yİ-ÜFE) ve sektörel deflatör enflasyonlarının değerlendirilmesinde fayda bulunmaktadır.

TABLO 72: Yİ-ÜFE'DE SEKTÖREL ENFLASYON ORANLARI (%)

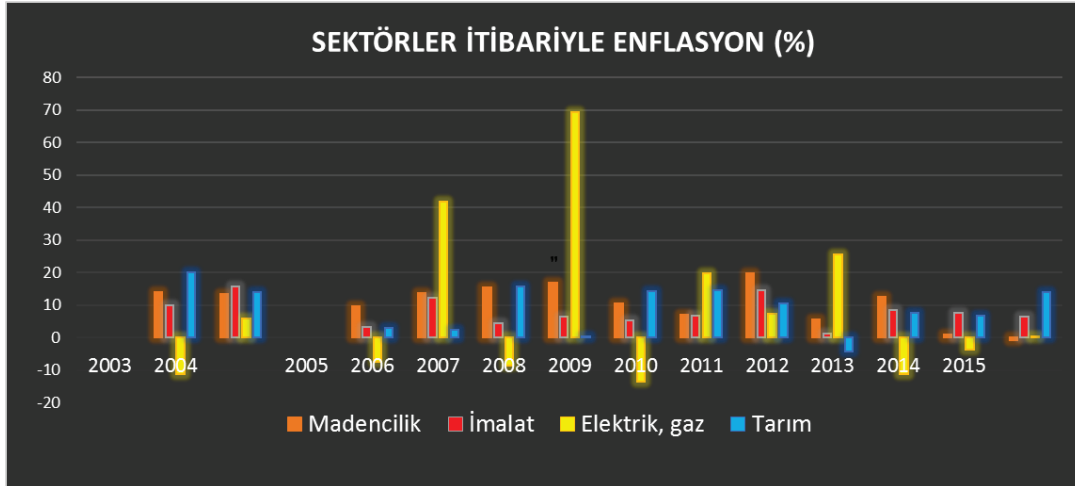
YIL	Yurt içi ÜFE genel	Madencilik ve taşocakçılığı	İmalat	Elektrik, gaz üretimi ve dağıtımı	Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi	Tarım
2003	13,9	14,1	9,8	-11,2	21,8	20,0
2004	13,8	13,4	15,7	6,0	2,4	14,1
2005	4,5	9,6	3,2	-7,4	-12,3	3,0
2006	11,6	13,6	12,3	41,7	10,9	2,5
2007	5,9	15,5	4,3	-8,5	14,4	15,7
2008	8,1	16,9	6,4	69,2	11,1	0,2
2009	5,9	10,6	5,2	-13,4	9,1	14,2
2010	8,9	7,1	6,6	19,8	9,5	14,5
2011	13,3	19,8	14,6	7,2	-0,4	10,5
2012	2,5	5,5	1,3	25,5	6,7	-4,2
2013	7,0	12,6	8,5	-11,2	10,8	7,6
2014	6,4	1,0	7,6	-3,6	11,9	6,7
2015	5,7	-0,7	6,4	0,2	20,0	14,0
ORT.	8,3	10,7	7,8	8,8	8,9	9,1
Artış % (2003-2015)	278,9	367,8	264,2	228,9	291,1	303,7

Kaynak; TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Yİ-ÜFE'de yer alan bazı alt sektörler itibariyle enflasyonun gelişimi Tablo 72'de verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi 2003-2015 döneminde üretici fiyatları enflasyonu yıllık ortalama olarak %8,3 düzeyinde gerçekleşmiş ve böylece dönem başına göre fiyatlar bileşik olarak %278 oranında artmıştır. Bu dönemde en yüksek oranlı fiyat artışı sırasıyla; madencilik ürünleri (%367), tarım ürünleri (%303), imalat sanayi ürünlerinde (%264) ve elektrik, gaz üretim ve dağıtımında (%228,5) gerçekleşmiştir.

Bu verilere göre imalat sanayi sektörünün bir taraftan enflasyonun daha düşük gerçekleşmesine katkıda bulunduğu Diğer taraftan, da, elektrik ve gaz dışında, diğer sektörler karşısında satın alma gücünün azaldığı yani görece olarak fakirleştiği anlaşılmaktadır.

Sektörel enflasyon boyutunda 2015 yılına ilişkin veriler incelendiğinde, üretici fiyatlarındaki en düşük artışın %7,8 ile imalat sanayi sektöründeki gerçekleştiği görülmektedir. Dolayısıyla imalat sanayi 2015 yılında da ortalama enflasyonun düşmesine katkı yapmıştır.

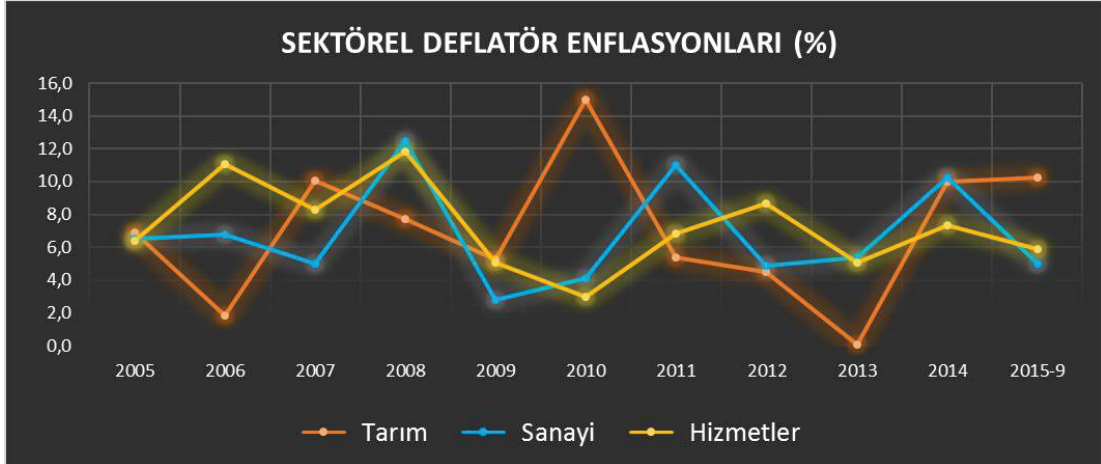
Sektörel enflasyon gelişmelerini incelemeye kullanılabilecek en kapsamlı gösterge sektörel deflatörlerdir. Çünkü Yİ-ÜFE'de her sektörden sınırlı sayıda ürün kapsama dahil edilirken sektörel deflatörler, bir sektörde üretilen tüm mal ve/veya hizmetlerin fiyatlarını kapsamaktadır. Dolayısıyla sektörel deflatörü, "sektörde üretilen tüm mal veya hizmetlerin ortalama fiyatı", bu fiyatta meydana gelen değişimleri de "sektörel enflasyon" olarak tanımlamak mümkündür. Enflasyonu bu boyuttan da analiz edebilmek amacıyla kullanılabilecek veriler Tablo 73'de verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi, bu enflasyon göstergesi itibarıyla de 2003-2014 döneminde enflasyona en az katkısı, sanayi sektörü yapmıştır. Bir başka deyişle sanayi fiyatları ortalama enflasyonun düşmesine yardımcı olmuştur.

TABLO 73: SEKTÖREL DEFLATÖR ENFLASYONLARI (%)

YIL	GSYH	Tarım	Sanayi	Hizmetler
2003	23,3	27,7	19,3	22,8
2004	12,4	14,2	9,3	12,2
2005	7,1	6,9	6,5	6,4
2006	9,3	1,8	6,8	11,0
2007	6,2	10,1	5,0	8,3
2008	12,0	7,7	12,4	11,8
2009	5,3	5,3	2,8	5,1
2010	5,7	15,0	4,1	3,0
2011	8,6	5,4	11,0	6,8
2012	6,9	4,5	4,9	8,7
2013	6,2	0,1	5,4	5,1
2014	8,3	10,0	10,2	7,3
Ort. (2003-14)	9,3	9,1	8,1	9,0
2015- I	5,5	12,7	3,3	4,9
II	8,7	13,4	5,7	6,8
III	7,9	8,1	5,9	5,9
2015-9	7,4	10,2	5,0	5,9

Kaynak; TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bu durum 2015 yılının dokuz aylık bölümünde de geçerli olmuş ve 9 ayda ortalama olarak tüm tarım ürünlerinin fiyatı %10,2, tüm hizmet sektörü ürünlerinin fiyatı %5,9 oranında artarken tüm sanayi ürünleri fiyatları sadece %5 oranında artmıştır. Dolayısıyla sanayi sektörü enflasyonu artıran değil, azaltan bir sektör olmuştur.

Diğer taraftan, sektörel deflatör enflasyonlarına ilişkin grafik, Türkiye'de sektörel enflasyonların yüksekliği kadar istikrarsızlığını da ortaya koymaktadır. Bu durum, enflasyonla mücadelede başarısızlığı olduğu kadar yapısal boyutların varlığına da işaret etmektedir.

5. BÖLÜM: İZMİR EKONOMİSİNDE GELİŞMELER

5. BÖLÜM

5. İZMİR EKONOMİSİNDE GELİŞMELER

İzmir ekonomisinde 2015 yılında yaşanan gelişmeleri değerlendirmeye imkan verecek bazı göstergeler izleyen bölümde incelenmiştir.

5.1. MERKEZİ DEVLET BÜTÇESİNE KATKILAR

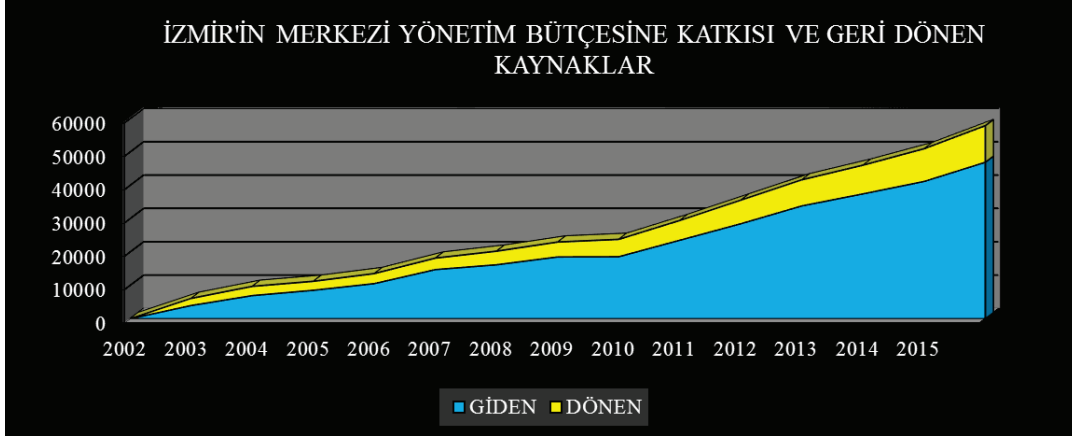
İzmir'den merkezi yönetim bütçesine aktarılan kaynaklar ile bu bütçeden geri dönen kaynaklar Tablo 74'de verilmiştir. Bu verilere göre 2002-2015 dönemini kapsayan 14 yılda İzmir'den merkezi yönetim bütçesine toplam olarak 309,7 milyar TL gelir aktarılmış, buna karşılık bütçeden İzmir'e sadece 77,7 milyar TL geri dönmüştür. Böylece İzmir'den net olarak yaklaşık 232 milyar TL merkezi yönetim bütçesine aktarılmıştır. Bu dönemde İzmir'de gelirlerin giderleri karşılama oranı ise ortalama olarak %398,6 olmuştur. Dolayısıyla Ankara'ya aktarılan yaklaşık her dört TL'den sadece 1 TL'si İzmir'e geri dönmüştür.

TABLO 74: MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİNE İZMİR'DEN YAPILAN KATKI (Gelir) ve BÜTÇEDEN ALINAN KATKI(Gider)

YIL (Bin TL)	GELİR	GİDER	FARK	GELİRLERİN GİDERLERİ KARŞILAMA ORANI (%)
2002	3.983	2.109	1.874	188,8
2003	6.959	2.749	4.210	253,2
2004	8.557	2.669	5.888	320,6
2005	10.561	2.983	7.577	354,0
2006	14.765	3.424	11.341	431,2
2007	16.208	4.052	12.156	400,0
2008	18.558	4.446	14.113	417,4
2009	18.617	5.184	13.434	359,2
2010	23.564	5.911	17.652	398,6
2011	28.518	7.047	21.470	404,7
2012	33.870	7.807	26.063	433,8
2013	37.475	8.586	28.889	436,4
2014	41.201	9.791	31.410	420,8
2015	46.937	10.960	35.977	428,2
2015-14 %	13,9	11,9	14,5	
TOPLAM	309.772	77.719	232.053	398,6

Kaynak: Maliye Bakanlığı

2015 yılına ilişkin veriler de bu yapının devam ettiğini ortaya koymaktadır. Nitekim bu yıl Ankara'ya aktarılan kaynak miktarı %13,9 oranında artarken, İzmir'e dönen kaynak miktarındaki artış %11,9'da kalmıştır. Bunun sonucunda da aktarılan 428 kuruşun 100 kuruşu geri dönmüştür.

Dolayısıyla, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal olarak en gelişmiş illerinin başında gelen İzmir, görece olarak geri kalmış illerin de gelişmesi ve bölgeler arası farklılıkların azalması için önemli oranda katkı yapmaya devam etmektedir.

5.2. SANAYİ ÜRETİMİ

Tarıma elverişli toprakları, güçlü hinterlandı ile İzmir önce tarıma dayalı sanayinin, ardından da ara ve yatırım malları üretiminin yaygınlaştığı bir ildir. Üretim kadar ticaret, özellikle de dış ticaret kültürünün gelişmiş olması, İzmir'de daha entegre vizyona sahip girişimciler yetişmesine uygun ortamı sağlamıştır. Böylece tarımsal üretim, ticaret, sanayi ve ihracat zincirinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Bununla birlikte, İzmir'in potansiyelinden daha fazla yararlanılması imkanı vardır. Bunun için yerelde uygulanacak stratejiler kadar, ülkedeki makro ekonomik iklimin sanayi yatırımları, üretim ve ihracatı için de uygun hale gelmesi gerekmektedir. Bu yapılabildiğinde İzmir, yeni ve daha hızlı bir büyüme rotasına girebilecektir.

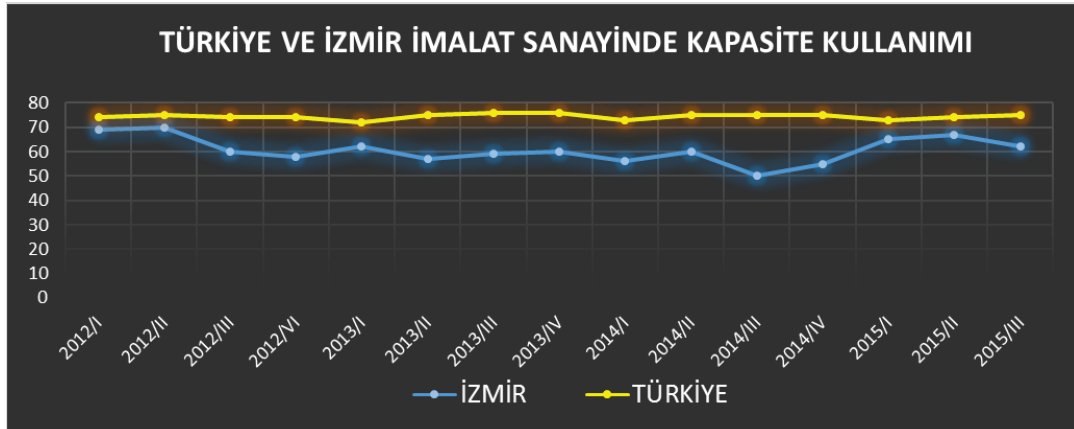
İzmir sanayisindeki gelişmeleri değerlendirmeye imkan verecek önemli bir gösterge kapasite kullanım oranlarıdır. Tablo 75'den görülebileceği gibi, 2015 yılında İzmir'de kapasite kullanım oranında oldukça önemli bir artış gerçekleşmiştir. Nitekim, bu yılda Türkiye genelinde kapasite kullanımı sadece %4 artarken baz etkisinin de devreye girmesiyle İzmir'de kapasite kullanımı %16,9 oranında artmıştır.

TABLO 75: İZMİR VE TÜRKİYE SANAYİNDE KKO

DÖNEM	İZMİR	TÜRKİYE
2012/I	69	74
2012/II	70	75
2012/III	60	74
2012/VI	58	74
2013/I	62	72
2013/II	57	75
2013/III	59	76
2013/IV	60	76
2014/I	56	73
2014/II	60	75
2014/III	50	75
2014/IV	55	75
2015/I	65	73
2015/II	67	74
2015/III	62	75
2014/9	55,3	74,3
2015/9	64,7	74,0
Değişim %	16,9	0,4

Kaynak: EBSO

Bu artış sevindirici olmakla birlikte, Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında, İzmir'de kapasite kullanımının düşük kaldığı görülecektir. Sektörel yapı veya kuruluş kapasitesinin yüksek olmasından kaynaklanabilecek bu durumun devam etmemesi için hem iç hem de dış talebin canlı olması gerekmektedir.

5.3. YATIRIM TEŞVİKLERİ

Türkiye’de uygulanan yatırım teşvik sistemleri çerçevesinde İzmir’de 2004-15 döneminde teşviklerden yararlanan yatırımlara ilişkin istatistikler Tablo 76’da verilmiştir. Buna göre 2015 yılı Ocak-Kasım döneminde İzmir’de toplam teşvikli yatırımlar, 2014 yılının aynı dönemine göre %22,1 oranında azalarak İzmir’de 2,7 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir.

Aynı dönemde Türkiye genelinde toplam teşvikli yatırımlar %60 gibi oldukça yüksek bir oranda artarak 90,6 milyar TL’ye ulaşmıştır. Bu ters yönlü iki gelişmeye bağlı olarak teşvikli yatırımlar içinde İzmir’in payı %3’e gerilemiştir.

TABLO 76: YATIRIM TEŞVİKLERİNDE İZMİR

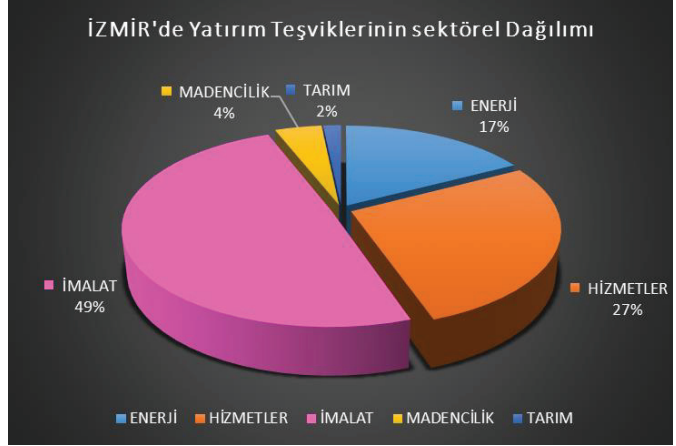
YIL	TOPLAM TEŞVİKLİ YATIRIM (Milyon TL)			İ. SANAYİNDE TOP.TEŞVİKLİ YATIRIM (Milyon TL)		
	TÜRKİYE	İZMİR	İZMİR/ TÜRKİYE %	TÜRKİYE	İZMİR	İZMİR/ TÜRKİYE %
2004	16.796	614	3,7	7.722	385	5,0
2005	17.950	566	3,2	7.650	269	3,5
2006	15.375	743	4,8	5.171	289	5,6
2007	22.389	752	3,4	7.338	297	4,0
2008	25.142	1.013	4,0	5.992	398	6,6
2009	27.481	651	2,4	10.453	254	2,4
2010	62.843	1.879	3,0	33.398	471	1,4
2011	53.964	2.479	4,6	21.341	606	2,8
2012	57.606	8.906	15,5	26.820	7.212	26,9
2013	94.874	1.648	1,7	33.317	847	2,5
2014	64.022	4.027	6,3	24.454	919	3,8
2014*	56.639	3.500	6,2	21.417	855	4,0
2015*	90.655	2.728	3,0	18.292	1.395	7,6
*Değişim %	60,1	-22,1	--	-14,6	63,2	--

(*) Ocak-Kasım

Kaynak:ekonomi.gov.tr

Teşvikli imalat sanayi yatırımlarında ise bu kez Türkiye geneli ile İzmir ters yönde hareket etmiştir. Nitekim 2015 yılının ilk 11 aylık dönemi itibarıyla Türkiye genelinde %14,6 oranında azalma, İzmir’de ise %63,2 oranında artış yaşanmıştır. Dolayısıyla 2015 yılında, zorlu küresel ve ulusal ekonomik konjonktüre ve yıl içinde yoğunlaşan siyasi belirsizliklere rağmen sanayinin kalbi olan imalat sanayinde İzmir büyük oranlı yatırım artışı kaydetmiştir.

Tablo 77'de ise 2001 yılı ile Kasım 2015 dönemi arasında gerçekleştirilen teşvikli yatırımların sektörel dağılımı verilmiştir. Buradan görülebileceği gibi söz konusu dönemde İzmir'de teşvik kapsamında toplam olarak 31 milyar TL'lik yatırım yapılmış ve bunların %50'ye yakın bölümü

imalat sanayinde, %27'si de hizmetler sektöründe gerçekleşmiştir. Bunların yanında son yıllarda enerji yatırımlarındaki artışlar da dikkati çekmektedir. Teşvikli yatırımların bileşiminin İzmir'in potansiyellerine uygun gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

TABLO 77: İZMİR'DE YATIRIM TEŞVİKLERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

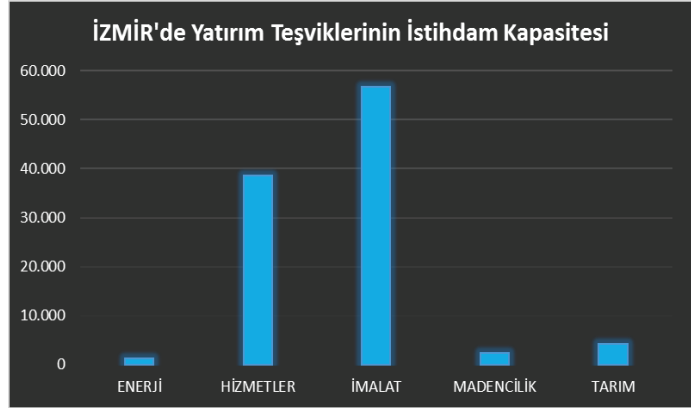
(Milyon TL) YIL	ENERJİ	HİZMETLER	İMALAT	MADENCİLİK	TARIM	Genel Toplam
2001	124	105	497	4	8	738
2002	23	192	359	2	16	592
2003	119	147	601	3	18	888
2004	29	187	385	6	7	614
2005	22	259	269	7	10	566
2006	32	406	289	9	8	743
2007	81	358	297	6	10	752
2008	466	131	398	1	17	1.013
2009	107	162	254	98	30	651
2010	931	305	471	112	60	1.879
2011	1.003	791	606	4	75	2.479
2012	390	1.230	7.212	46	29	8.906
2013	211	422	847	89	79	1.648
2014	596	2.016	919	487	9	4.027
2014*	594	1.557	855	486	9	3.500
2015*	763	426	1.395	9	135	2.728
TOPLAM	5.491	8.694	15.654	1.369	520	31.724

(*) Ocak-Kasım

Kaynak:ekonomi.gov.tr

Diğer taraftan, 2001-2015 Kasım döneminde teşvikli yatırımlar çerçevesinde 56.710'u imalat sanayinde olmak üzere toplam 103.222 kişiye istihdam sağlanmıştır. İmalat sanayinden sonra en fazla istihdam, yatırım tutarı sıralamasına paralel olarak

38.625 kişi ile hizmetler sektöründe yaratılmıştır. Bu sektörü ise İzmir'in en önemli potansiyellerinden biri olan tarım izlemiştir ve bu sektöre yapılan teşvikli yatırımlar sayesinde 4.283 kişi iş bulabilmiştir. Aynı dönemde madencilik yatırımları sayesinde 2.420, enerji yatırımları sayesinde ise 1.184 kişi istihdam edilmiştir.

TABLO 78: İZMİR'DE YATIRIM TEŞVİKLERİNİN İSTİHDAM KAPASİTESİ

YIL	ENERJİ	HİZMETLER	İMALAT	MADENCİLİK	TARIM	Genel Toplam
2001	27	1.414	5.023	117	323	6.904
2002	15	2.548	5.552	70	774	8.959
2003	46	1.691	6.126	110	444	8.417
2004	32	2.509	8.015	75	146	10.777
2005	12	3.311	4.088	87	126	7.624
2006	39	2.458	2.078	208	100	4.883
2007	38	1.095	3.015	220	127	4.495
2008	142	503	2.905	20	415	3.985
2009	10	764	1.428	284	135	2.621
2010	118	1.260	2.424	142	376	4.320
2011	252	2.035	3.138	16	329	5.770
2012	128	3.615	3.200	194	191	7.328
2013	58	3.389	2.734	164	375	6.720
2014	82	5.237	2.330	348	73	8.070
2014*	81	4.011	2.209	340	73	6.714
2015*	104	2.785	2.445	25	276	5.635
TOPLAM	1.184	38.625	56.710	2.420	4.283	103.222

(*)Ocak-Kasım

Kaynak:ekonomi.gov.tr

Kısaca ifade etmek gerekirse, 2015 yılının bir çok açıdan oldukça zorlu geçmesi İzmir'deki teşvikli yatırım tutarını olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak, bu yılda sevindirici gelişme imalat sanayi yatırımlarının artmaya devam etmesi olmuştur.

5.4. DIŞ TİCARET

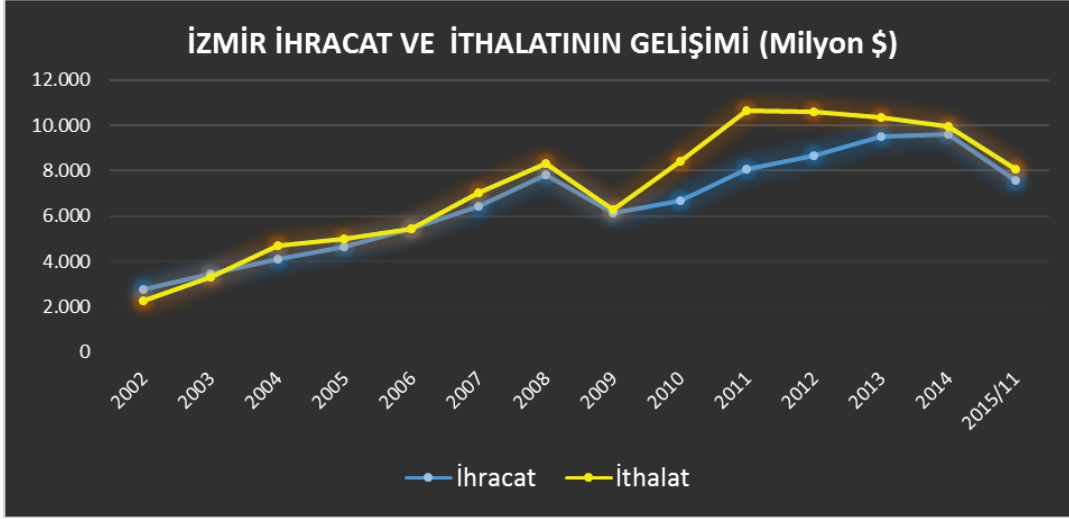
Türkiye'nin dışa açılan penceresi İzmir'in dış ticaret dengesindeki gelişmeler 2002-2015 dönemini kapsayacak şekilde Tablo 79'da verilmiştir. Buna göre 2015 yılının ilk 11 aylık bölümünde 7,5 milyar Dolarlık ihracat, 8 milyar Dolarlık ithalat gerçekleştirilmiş ve bunun sonucunda il bazında 463 milyon Dolarlık dış ticaret açığı verilmiştir.

TABLO 79: İZMİR'İN DIŞ TİCARET DENGESİ

Yıl	İhracat	İthalat	Denge	İhracatın ithalatı karşılama oranı %
2002	2.778	2.288	489	121,4
2003	3.474	3.307	167	105,0
2004	4.111	4.694	-583	87,6
2005	4.645	4.986	-341	93,2
2006	5.449	5.459	-11	99,8
2007	6.431	7.034	-603	91,4
2008	7.823	8.313	-490	94,1
2009	6.119	6.268	-149	97,6
2010	6.683	8.419	-1.737	79,4
2011	8.072	10.621	-2.550	76,0
2012	8.659	10.577	-1.918	81,9
2013	9.484	10.367	-883	91,5
2014	9.616	9.931	-315	96,8
2014/11	8.837	9.047	-210	97,7
2015/11	7.588	8.050	-463	94,3
Değişim %	-14,1	-11,0	120,0	--
TOPLAM (2002-2015/11)	90.930	100.314	-9.385	90,6

Kaynak; TÜİK

Diğer taraftan, Tablodaki verilere göre İzmir'den 2002-2015/11 döneminde toplam olarak 90,9 milyar Dolarlık ihracat, 100 milyar Dolarlık ithalat gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde toplam olarak 9,3 milyar Dolarlık dış ticaret açığı verilirken ihracatın ithalatı karşılama oranı %90,6 düzeyinde olmuştur. Bu rakamlar %60'lar düzeyinde ihracatın ithalatı karşılama oranına sahip Türkiye geneline göre İzmir'in dış ticaret yapısının daha sağlıklı olduğunu ortaya koymaktadır. Kuşkusuz bu durum İzmir'in potansiyelleri kadar tarihsel süreçte adeta genetik ekonomi kültür unsuru haline gelen ihracat eğilimiyle de ilgilidir.

İzmir ihracatının 2015 yılı performansı değerlendirildiğinde, Ocak-Kasım döneminde Türkiye geneli itibariyle ihracat %8,4 oranında gerilerken, bu oran İzmir'den %16,1 oranında gerçekleşmiştir. Bir başka deyişle İzmir'in ihracatındaki gerileme oranı Türkiye genelinden iki kat fazla olmuştur. Bu gelişmede sanayi ve madencilik ürünlerinde %17, tarım ürünlerinde %9,7 oranındaki gerileme belirleyici olmuştur. İzmir'in 2015 yılı ihracat performansının Türkiye geneline oranla daha düşük kalmasında; geleneksel pazarlarının bazılarında canlı olmayan talep bazılarında ise kaotik siyasi ortam ve iç savaşlar etkili olmuştur.

**TABLO 80:EGE İHRACATÇILAR BİRLİĞİNDEN YAPILAN İHRACAT
(Sektörel Bazda, Bin Dolar)**

SEKTÖR	2011	2012	2013	2014	2015	Değişim %
I. TARIM	3.440	3.730	4.271	4.474	4.039	-9,7
. A. BİTKİSEL ÜRÜNLER	2.534	2.731	3.129	3.116	2.746	-11,9
. Hububat, Bakliyat, Yağlı Toh. ve Mam.	312	281	361	337	287	-14,9
. Yaş Meyve ve Sebze	157	206	208	186	116	-38,0
. Meyve Sebze Mamulleri	412	425	482	490	471	-3,8
. Kuru Meyve ve Mamulleri	880	848	858	904	831	-8,2
. Fındık ve Mamulleri	5	7	15	15	20	33,0
. Zeytin ve Zeytinyağı	110	129	309	128	116	-9,0
. Tütün	653	829	887	1.047	898	-14,3
. Süs Bitkileri ve Mam.	6	7	8	8	7	-10,4
. B. HAYVANSAL ÜRÜNLER	551	585	673	818	754	-7,8
. C. MOBİLYA,KAĞIT VE ORMAN ÜR.	356	413	469	540	540	-0,1
II. SANAYİ	7.009	6.741	6.770	6.682	5.546	-17,0
. A. TARIMA DAYALI İŞLENMİŞ ÜR.	450	387	419	462	396	-14,3
. Tekstil ve Hammaddeleri	294	241	231	250	212	-14,9
. Deri ve Deri Mamulleri	123	113	116	131	111	-15,8
. Halı	32	33	71	81	73	-10,0
. B. KİMYEVİ MADDELER VE MAM.	1.183	1.517	1.394	1.167	1.058	-9,4
. C. SANAYİ MAMULLERİ	5.377	4.837	4.957	5.052	4.093	-19,0
. Hazırgiyim ve Konfeksiyon	1.176	1.162	1.266	1.404	1.206	-14,1
. Otomotiv Endüstrisi	558	538	518	572	522	-8,8
. Gemi ve Yat	33	31	32	43	52	21,3
. Elektrik Elektronik ve Hizmet	475	520	544	495	460	-7,1
. Makine ve Aksamları	251	285	353	370	307	-17,0
. Demir ve Demir Dışı Metaller	488	429	479	431	321	-25,5
. Çelik	1.871	1.303	1.248	1.181	682	-42,2
. Çimento Cam Seramik ve Toprak Ür.	137	181	223	217	196	-9,7
. Mücevher	10	2	4	1	3	101,5
. Savunma ve Havacılık Sanayi	2	9	18	46	50	8,7
. İklimlendirme Sanayi	371	374	268	286	286	0,0
. Diğer Sanayi Ürünleri	4	4	4	7	9	25,6
III. MADENCİLİK	946	941	1.126	1.067	877	-17,8
TOPLAM	24.231	23.377	24.312	24.419	20.498	-16,1

Kaynak: EİB

2015 yılında İzmir ekonomisinde yaşanan gelişmelere ilişkin olarak göstergelerin sunduğu imkanlar dahilinde şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür; 2015 yılında da İzmir merkezi yönetim bütçesine çok büyük oranda net katkı yapmıştır. Sanayi sektörü kapasite kullanım oranında çok yüksek oranlı artış yaşanmıştır. Bu durum ihracattaki gerilemeyle birleştirildiğinde, sanayide ilave kapasite kullanımının daha çok iç talebe

6. BÖLÜM: 2016 YILINDA DÜNYA VE TÜRKİYE EKONOMİSİ

6. BÖLÜM

6. 2016 YILINDA DÜNYA VE TÜRKİYE EKONOMİSİ

Küresel sermaye hareketleri, küreselleşme süreciyle birlikte en önemli gelişmelerin ve sorunların yaşandığı bir alan olmuştur. Bugün gelinen noktada dünya ekonomisini reel yatırımlar, üretim, ihracat ve istihdamın yani reel sektörün değil her gün elektronik hatlarda trilyonlarca Dolar düzeyinde dolaşan spekülâtif sermayenin yönlendirdiği görülmektedir. 2015 yılında yaşananlar kadar 2016 yılında yaşanacakların da böylesi bir adil olmayan ortamın yansımaları olarak şekilleneceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

2015 yılında yaşanan gelişmeler sonucunda, 2008 yılında başlayan ve bugüne kadar nitelik nüansları ile devam eden küresel finans krizi sonrası, konjonktür yeni bir evreye yönelmiştir. Bu nedenle tüm ülkeler açısından farklı yoğunluklarda belirsizlik ve riskler bulunmaktadır. Hem mal ve hizmet ticareti hem de finansal boyutta derinleşen küresel entegrasyon sürecinin, refah kadar kırılmalıklar ve geçişliliğini de artırmış olması nedeniyle bu ortamdan kimsenin ari kalması olası değildir. Çünkü her sorun yaşayacak ülke kendisi dışında diğer ülkelere de bedel aktaracak, bir ülke grip olduğunda diğerlerinden bazıları nezle, bazıları zatürre olabilecektir.

Türkiye böylesi bir ortama, uyguladığı veya uygulamadığı politikalar sonucunda küresel mal ve finans piyasalarındaki gelişmelerden neredeyse birebir etkilenen bir ekonomik yapı ile girmiştir. Bu nedenle Türkiye bir taraftan bu küresel referanslı olası gelişmeleri yakından takip etmek ve proaktif davranmak, Diğer taraftan, da içeriği temiz ve bol oksijenli tutarak, yenilikçi ve rekabetçi bir ekonomik yapıyı oluşturmak durumundadır. Bunlar yapılabildiği ölçüde 2016 daha iyi, yapılamadığı ölçüde ise zorlu bir yıl olacaktır.

6.1. 2016 YILINDA DÜNYA EKONOMİSİ

Dünya ekonomisi zorlu bir yılı daha geride bırakmıştır. 2015 yılında dünya ekonominin yönünü, büyük ölçüde ABD Merkez Bankasının (FED) faiz artırımına ilişkin aldığı ve almadığı (geciktirdiği) kararlar çizmiştir. Bunun yanında;

- Ukrayna - Rusya arasındaki sıcak çatışmaya da dönüşen gerginliğe bağlı olarak, ABD ve AB'nin 2014 yılında başlayan ve 2015 yılında da devam eden, petrol fiyatlarındaki gerilemenin önemli bir nedeni olan Rusya'ya yönelik yaptırımları,
- Bizatihi petrol fiyatlarının çok hızlı düşmesi, OPEC'in buna karşı önlem almayı gerekli görmemesi,
- Genel olarak emtia fiyatlarında görülen yüksek oranlı düşüşler ve bunun olası yansımalarına ilişkin kaygılar,
- Ortadoğu'ya ilişkin endişeleri artıran ve küresel terör örgütüne dönüşen IŞİD ve Türkiye dahil olmak üzere dünyanın farklı ülkelerinde gerçekleştiği kanlı eylemler,
- Benzer veya farklı diğer terör örgütlerinin Asya ve Afrika kıtasında gerçekleştirdiği eylemler ile dünyanın daha güvensiz hale gelmesi,
- Sayıları milyonları bulan ve bazılarının Egeyi adeta "kurtuluş için ölüm" denizine çevirdiği, geç de olsa gelişmiş ülkeleri bu konuda bazı adımlar atmaya yöneltebilen Suriyeli göçmenler krizi,
- Suriye bağlamında Batı Bloku (Nato) ile Rusya'nın belirgin bir şekilde karşı karşıya gelmesi ve Ortadoğu'da tansiyonun iyiden yükselmesi,
- Dünyanın hem üretim hem de ithalat motoru Çin'in gönderdiği yavaşlama sinyalleri ve yaptığı devalüasyonlar,
- Dış kaynak bağımlılığı yüksek olan gelişme yolundaki ülkelerde belirginleşen yavaşlama ve kur artışları,
- Doların hemen hemen tüm para birimleri karşısında değer kazanması,

2015 yılındaki gelişmeleri belirleyen başlıca faktörler olmuştur. Bu faktörlerin 2016'da da dünya gündemini etkilemesi kaçınılmaz görünmektedir.

Bu nitel değerlendirmelerin ardından Dünya Bankası, OECD ve IMF'nin öngörülere çerçevesinde 2016 yılı için dünya ekonomisinde beklenen gelişmeleri değerlendirmek amacıyla bazı önemli göstergelere Tablo 81'de yer verilmiştir. Buna göre 2016 yılında üretimin, dünya genelinde 2015 yılına göre az da olsa artarak %3,6 düzeyinde büyümesi beklenmektedir. Böylece küresel hasılanın 77 trilyon Dolardan 79,7 trilyon Dolara yükseleceği öngörülmektedir.

Bu çerçevede büyüme hızının gelişmiş ülkelerde %2,2, gelişmekte olan ülkelerde ise %4,5 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Ülke bazında büyüme tahminleri incelendiğinde; ABD'nin %2,8, Avrupa bölgesinin %1,6, Japonya'nın %1, Çin'in %6,3, Hindistan'ın %4,9 oranında büyümesinin beklendiği görülmektedir.

Bu veriler hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde üretim artışında çok az da olsa görece bir iyileşme beklendiğine işaret etmektedir. Ancak, mevcut koşullarda bir farklılaşma olmadığında bu tahminlerin iyimser kalabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

TABLO 81: 2016 YILINDA DÜNYA EKONOMİSİ

ÜLKELER	BÜYÜME HIZI (%)		
	2014	2015	2016
DÜNYA	3,4	3,1	3,6
GELİŞMİŞ ÜLKELER	1,8	2,0	2,2
GELİŞMEKTE OLAN ÜLK.	4,6	4,0	4,5
ABD	2,4	2,6	2,8
Japonya	-0,1	0,6	1,0
Euro Bölgesi	0,9	1,5	1,6
Almanya	1,6	1,5	1,6
İtalya	-0,4	0,8	1,3
İngiltere	3,0	2,5	2,2
Çin	7,3	6,8	6,3
Rusya Federasyonu	0,6	-3,8	-0,6
Brezilya	0,1	-0,3	-1,0
Hindistan	4,6	4,6	4,9
Türkiye	2,9	3,0	2,8
Küresel Hasıla (Trilyon Dolar)	74,6	77,0	79,7
Dünya Ticaret Hacmi(%)	3,3	3,2	4,1
İTHALAT-Gelişmiş ülkeler	3,4	4,0	4,2
İTHALAT-Gelişmekte olan ülkeler	3,6	1,3	4,4
İHRACAT-Gelişmiş ülkeler	3,4	3,1	3,4
İHRACAT-Gelişmekte olan ülkeler	2,9	3,9	4,8
Petrol Fiyatları %	-7,5	-46,4	-2,4
LİBOR (6 aylık Dolar mevduatı için %)	0,3	0,4	1,2

Kaynak: IMF

2016 yılında dünya ticaret hacmindeki artışın %4,1 düzeyinde gerçekleşmesi öngörülmektedir. %3,6 olarak öngörülen dünya üretim artışının üzerinde olan bu oran var olan belirsizliklere rağmen küresel pazarın büyümesi anlamına gelmektedir. Başta Çin ve Latin Amerika olmak üzere gelişmekte olan ülkelerden yansıyan resmin pek parlak olmaması, FED'in faiz artırımının küresel sermaye hareketleri üzerindeki etkisi nedeniyle, bu öngörünün gerçekleşmesinde ABD, AB ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerin, özellikle talep yaratma yoluyla, rolünün daha belirgin olacağı söylenebilir.

Dünya ekonomisindeki gelişmeleri yakından etkileyen değişkenlerden biri petrol fiyatlarıdır. Kuşkusuz petrol fiyatları da dünyadaki gelişmelerden etkilenmektedir. Ancak, 2016 yılında küresel politik faktörlerin petrol fiyatları üzerindeki etkisinin daha belirleyici olacağı ve bunun da fiyatların düşmesi, en azından artmaması yönünde gerçekleşeceği söylenebilir. Buna bağlı olarak; 2014'teki sınırlı, 2015'deki keskin düşüşün ardından 2016 yılında da petrol fiyatlarında %2,4 gibi çok sınırlı bir gerileme beklendiği görülmektedir. İran üzerindeki ambargonun kalkacak olması nedeniyle ortaya çıkacak ilave arz, OPEC'in arz kısıtlamasına gitme yönünde bir karar almaması halinde, petrol fiyatlarını daha da düşürebilecektir. Ancak, petrol ihraç eden ülkeleri bu gelişmeye er yada geç tepki vereceği söylenebilir.

2002 sonrası dönemde dünyada yaşanan likidite bolluğu ve düşük faiz konjonktürünün gerisindeki faktörlerden biri de, petrol fiyatlarının aşırı yükselmesi sonucu petrol kaynakları olan ülkelerin gelirlerindeki artış olmuştur. Bu ülkeler, üretim maliyetleri neredeyse aynı düzeylerde kalırken çok yüksek fiyatla sattıkları petrolden elde ettikleri kaynakları doğrudan veya finansal yatırım olarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yöneltmişlerdir. Bu şekilde neredeyse tüm ülkelerde para bolluğu ve ucuzluğu yaşanmıştır. Küresel finans krizi sürecinde ABD ve AB'nin canlandırma amacıyla piyasaya verdiği trilyonlarca Dolarlık likidite, 2008 sonrası dönemde likidite bolluğunu daha da körüklemiştir. Ancak, gelişmekte olan ülkeler açısından adeta bir "likidite serabı" olarak tanımlanabilecek bu dönemin sonuna gelinmiş görünmektedir. Kırılgan beşli yanında Arjantin ve Rusya'da yaşanan gelişmeler "dönem sonu"nun en azından gelişmekte olan ülkeler için geçerli olma ihtimalinin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ekonomisinin büyüme performansı ve enflasyonun düzeyi itibarıyla bugünlerde gerekli olmamakla birlikte, gelecek için geriye doğru hareket alanı yaratmak amacıyla faizleri artırmak istediğini açıklayan ABD Merkez Bankasının kararları bu süreçte belirleyici olacaktır.

Diğer taraftan, 2015 yılında daha çok olumlu etkileri hissedilen petrol fiyatlarındaki gerilemenin, 2016 yılında tersine etkiler yaratma potansiyeli bulunmaktadır. Nitekim petrol fiyatlarının öngörüldüğü gibi 2016 yılında daha da gerilemesi, emtia fiyatlarındaki artışla birleşerek bu ürünlerin ihracatçısı konumundaki ülkelerin küresel talebe katkılarını sınırlandırabilecektir. Dolayısıyla petrol fiyatlarındaki düşüşte madalyonun ikinci yüzüyle karşılaşılacaktır. Bu yüz, bu ülkelere önemli miktarlarda ihracat yapan, bu ülkelere gelen sıcak parayı ekonominin çarklarının yağlanmasında kullanan Türkiye için pek de olumlu yansımalar vaat etmemektedir.

2016 yılında faizler kadar merak edilen bir diğer değişken Euro/Dolar paritesidir. Teorik olarak Euro bölgesinin cari fazla vermesi, ABD'nin cari açık vermesi nedeniyle Euro'nun 2016 yılında değer kazanması gerekecektir. Ancak, bu noktada ABD'de ve AB merkez bankalarının faiz politikalarının rolü ile Almanya'nın rekabet gücü açısından öncelikleri önem kazanacaktır.

Kısaca ifade etmek gerekirse, mevcut nitel koşullar ve ortaya konulan nicel öngörüler 2016 yılında dünya ekonomisinin yeni bir evreye geçme potansiyelinin yüksek olduğunu işaret etmektedir. Bu yeni evrenin, biraz daha canlı bir küresel ekonomik koşullara işaret etmesine rağmen, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından pek de olumlu sinyaller vermediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

6.2. 2016 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ

Yukarıda küresel beklentilere ilişkin olarak yapılan değerlendirmeler; nelerin olacağını tam olarak koyamasa da, 2016 yılında dışarıdan esecek rüzgârların en azından yılın ilk yarısında lodos olmayacağını açık etmektedir. Dolayısıyla Türkiye 2016 yılında içerideki ekonomik ve siyasi sorunlarıyla; alışkın hatta bağımlı hale geldiği bol likiditeli küresel iklimden farklı bir ortamda mücadele etmek zorunda kalacaktır.

Türkiye ekonomisinin gelecek yıllara ilişkin hem ekonomi politikası öngörülerini hem de hedefleri Orta Vadeli Programda ortaya konulmaktadır. 2015 yılında, 2016-18 dönemini kapsayan Orta Vadeli Program gecikmeli olarak açıklanmış, daha sonar da 11 Ocak 2016 tarihinde revize edilmiştir. Programın dünya ekonomisine ilişkin tespitleri genel durumu yeterince ortaya koymakta; FED'in faiz artışı, Doların güçlenmesi, Euro bölgesinin hala toparlanamaması, Çin ve dünya ekonomisinde yavaşlama, ticaret hacminde sınırlı artışa vurgu yapmaktadır. Ayrıca, dünya ekonomisinde ayrışma süreçlerinin belirginleştiğine de dikkat çekilmektedir.

Buna göre dünya ekonomisinin 2016 yılında karşı karşıya kalabileceği olası riskler ve senaryolardan Türkiye'ye olası yansımaların pek de olumlu olmayacağı söylenebilir. Bir başka deyişle küresel ekonomide iklim artık Türkiye'nin alışkın hatta bağımlı olduğu ortamlara benzememektedir. İçinde hem avantajları hem dezavantajları barındıran böylesi zorlu ve kaotik bir dünya ekonomisi ortamında iç ekonomik dengelerini koruyamaması halinde ortaya çıkabilecek gelişmelerin Türkiye ekonomisini sıkıntıya sokabileceği açıktır. Dolayısıyla Türkiye'de tüm ekonomik birimler 2016 yılında çok daha dikkatli olmak durumundadır.

Bu küresel çerçevede 2016 yılında Türkiye ekonomisine ilişkin olarak öngörüler, olası gelişmeler ve makroekonomik hedefler boyutundan şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür;

Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan ve gerek 10. Kalkınma Planı gerek Orta Vadeli Program ve gerekse dönüşüm programlarında atıf yapılan makro ekonomik hedefler Tablo 82'de verilmiştir.

Programda 2016 yılı için öngörülen büyüme hedefi %4,5'dir. Bu hedefin ne ölçüde yakalanabileceği hem iç hem de dış talebe bağlı bulunmaktadır. Halkın kredi kullanma limitlerinin sonuna gelmesi, faizlerin yüksekliği ve artması muhtemel işsizlik, iç talebi olumsuz etkileyecektir. Ancak, asgari ücrette yapılacak artış, buna bağlı olarak 1 Temmuz itibarıyla 1000-1500 TL arasında ücret alan kıdemli personelin ücretlerinde de yapılmak zorunda kalınacak iyileştirme iç talebe olumlu yansiyabilecektir. 2016 yılı için hâlihazırdaki mevcut durum dış talep konusunda umutlu olmayı güçleştirmektedir. Nitekim başta Rusya olmak üzere komşu ülkeler ve geleneksel pazarlarımız arasında yer alan Kuzey Afrika'daki siyasi sorunlar, zayıf Euro ve yavaş AB ekonomisi ihracat artışını güçleştirecek konulardır. Bu çerçevede %4,5'lük büyüme hedefi imkansız olmasa da, zor görünmektedir.

2016 yılında işsizlik oranının 2015 yılına göre değişmeyeceği ve %10,2 düzeyinde kalacağı tahmin edilmektedir. Kanımızca bu hedefin yakalanabilmesi güçtür ve 2016 yılında, geleneksel pazarlardaki yavaşlık, asgari ücret artışı ve doğrudan yabancı sermaye girişinin sınırlı kalacak olması nedeniyle işsizliğin artması da sürpriz olmayacaktır.

2016 yılında hem ihracat hem de ithalatta bir artış öngörülmekte, ihracatın daha fazla artacağı varsayımıyla dış ticaret açığı (55,2 milyar Dolar) ve cari açıkta gerileme (28,6 milyar Dolar) beklenmektedir. Türkiye ekonomisinin %4 büyümesi durumunda hem dış ticaret hem de cari açık daha yüksek düzeyde gerçekleşebilecektir. Kuşkusuz Türkiye özelinde cari açığın geleceği düzey, iç talep kadar dış kaynak girişine de bağlı olacaktır. Ayrıca, petrol fiyatlarının seyri de bu hedefleri etkileyebilecektir.

2016 yılında enflasyon için ilk programda öngörülen %6,5 oranı revize edilerek %7,5'e çekilmiştir. 2016 yılında asgari ücretle çalışanlar dışındaki, geniş kitlelerin gelirlerinde enflasyonun çok üzerinde artış beklenmemesi nedeniyle özel kesimden ciddi talep enflasyonu baskısının doğması düşük bir ihtimaldir. Bunun yanında 2016 yılı enflasyonu üzerinde petrol fiyatlarındaki gelişmeler ile diğer emtia fiyatlarının düzeyi de etkili olacaktır. Kuşkusuz Türkiye'de enflasyon oranının ne olacağı konusunda döviz kurları, döviz kurları üzerinde ise sıcak para hareketlerinin çok büyük bir rolü olduğu da unutulmamalıdır. Bu bağlamda 2016 yılını çift haneli enflasyonla kapatmak sürpriz olmayacaktır.

TABLO 82: ORTA VADELİ PROGRAMIN HEDEFLERİ

GÖSTERGE	2015	2016	2017	2018
BÜYÜME				
GSYH (milyar TL)	1.963	2.207	2.489	2.770
GSYH (SAGP milyar Dolar)	1.578	1.669	1.783	1.910
SAGP'ye göre Kişi Başı Milli Gelir (Dolar)	20.298	21.240	22.460	23.829
GSYH Büyümesi	4,0	4,5	5,0	5,0
Toplam Tüketim (Sabit fiyatlarla % değişim)	5,0	4,0	3,6	3,5
Toplam Sabit Sermaye Yatırımı (Sabit fiyatlarla % değişim)	5,4	6,4	8,4	7,3
Toplam Yurtiçi Tasarruf/GSYH (Sabit fiyatlarla % değişim)	15,6	16,5	17,2	17,8
Toplam Nihai Yurtiçi Talep (Sabit fiyatlarla % değişim)	5,1	4,5	4,8	4,5
Net ihracatın büyümeye katkısı	-0,7	-0,2	-0,5	0,8
İSTİHDAM				
Nüfus(bin kişi)	77.738	78.559	79.366	80.159
İşgücüne Katılma Oranı (%)	51,3	51,7	52,1	52,4
İstihdam düzeyi (bin kişi)	26.655	27.292	27.960	28.604
İstihdam Oranı (%)	46,1	46,5	46,9	47,4
İşsizlik oranı (%)	10,2	10,2	9,9	9,6
DIŞ TİCARET				
İhracat (milyar Dolar)	143,9	155,5	175,8	201,4
İthalat (milyar Dolar)	207,1	210,7	243,1	273,2
Ham Petrol Fiyatı-Brent (Dolar/varil)	52,5	39,7	46,8	51,4
Enerji ithalatı (milyar Dolar)	37,8	33,0	43,7	51,6
Dış Ticaret dengesi (milyar Dolar)	-63,1	-55,2	-67,2	-71,8
İhracat/ithalat (%)	69,5	73,8	72,3	73,7
Dış ticaret hacmi/GSYH(%)	48,6	49,8	52,6	55,5
Seyahat Gelirleri (milyar Dolar)	27,0	27,0	29,4	31,8
Cari işlemler Dengesi (milyar Dolar)	-31,7	-28,6	-29,3	-29,9
Cari işlemler Dengesi/GSYH (%)	-4,4	-3,9	-3,7	-3,5
Altın hariç cari işlemler dengesi/GSYH(%)	-5,0	-3,8	-3,6	-3,4
ENFLASYON				
GSYH deflatörü	8,0	7,6	7,4	6,0
TÜFE Yıl sonu (% değişim)	8,8	7,5	6,0	5,0

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı

2016 yılında toplam tüketimin %4, yatırımların %6,4 oranında artması öngörülmektedir. 2016 yılı için öngörülen tüketim artışı makul görünmekle birlikte yatırımların %6,4 oranında büyümesine imkân verecek bir ortamın bu yıl içinde oluşması oldukça güçtür. Bu amaca ulaşmak için öncelikle toplumsal huzurun sağlanması sonra da çok etkin bir yatırım teşvik sistemi gerekecektir.

Türkiye ekonomisinin en önemli sorunlarının başında tasarruf yetersizliği gelmektedir. Türkiye bu açığı uzun yıllardır dış tasarruflarla, yani borçlanarak telafi etmeye çalışmaktadır. Ancak, bu düzeyde düşük tasarruf ve sürekli borçlanarak Türkiye'nin hızlı gelişmesi olası değildir. Bu nedenle tasarruf artışı önem taşımaktadır. Orta Vadeli Program'da bu soruna vurgu yapılarak 2016 yılında özel kesim tasarruflarının 1,9 puan artarak %13,1'e yükselmesi öngörülmektedir. Kamunun tasarruflarını azaltması öngörülürken özel kesimin tasarruflarında öngörülen bu artış, halkın yüksek tüketim beklentisi, girişimcilerin gerileyen kar marjları nedeniyle pek de olası görünmemektedir.

Böylesi bir ortamda 2016 yılında Türkiye ekonomisindeki gelişmeleri etkileyebilecek bir boyut da bütçeye ilişkin gelişmelerdir. Türkiye'nin kırılganlık göstergeleri (cari açık, bütçe açığı, enflasyon oranı) açısından en iyi durumda olduğu alan bütçe ve bağlantılı göstergelerdir. Euro bölgesinde kriz yaşayan ülkelerin en önemli sorununun kamu açıkları ve kamu borç stokunun büyüklüğü olması nedeniyle bu göstergenin algı düzeyinin yüksek olduğu bir dönemde Türkiye'nin rekor cari açıkla krize girmemesindeki önemli neden sağlam kamu dengeleri olmuştur. Bu nedenle daha fazla belirsizliklerin olduğu 2016 yılında kamu dengelerinin bozulmaması büyük önem taşımaktadır. Programda da bu yönde bir hedef konulması uygun olmuştur.

Kısaca ifade etmek gerekirse 2016 yılına girilirken Türkiye ekonomisini pek de parlak bir manzara karşılamamaktadır. Ekonomide var olan yapısal sorunlarla konjonktürel iç ve dış ekonomik sorunların kesişmesi bu manzaranın oluşumuna katkı vermektedir. Bu nedenle ekonomik iklim açısından Türkiye'nin potansiyelinin gerisinde kalan 2015 yılının ardından ortalamanın da altında kalması muhtemel bir yıl gelmektedir. Pozisyonlar en azından ilk çeyrekte, hatta ilk yarıyıldan itibaren buna göre belirlenmelidir.

7. BÖLÜM: SONUÇ

7. BÖLÜM

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Küresel konjonktür, Türkiye'de öncelikli sorunlar ve halkın beklentileri dikkate alındığında Türkiye'yi ekonomik açıdan oldukça zorlu günlerin beklediği görülecektir. Ancak, Türkiye potansiyeli yüksek bir ülkedir. Entegre edilmiş kısa, orta ve uzun vadeli doğru hedef ve stratejilerle önemli mesafeler alınması mümkündür.

Bunun gerçekleştirilmesi için Türkiye'nin ekonomik yapısı ve özellikleri ile 2016 yılı ve uzun vadeli hedefleri bağlamında siyasi karar birimleri ile ekonomi politikası yapımcılarına şu öneriler yapılabilir;

- Türkiye ekonomik sorunların geldiği nokta ve beslendiği kaynaklar, ekonomiden önce siyasi, sosyal ve kültürel sorunları öncelikli hake getirmiştir. Bu sorunlar var olmaya devam ettikçe ekonomi öncelikli hale gelmeyecek, ekonomi öncelikli hale gelmediği bir ortamda da kalıcı çözümler üretilemeyecektir.
- Bu nedenle öncelik, Türkiye'de; demokrasi ve kamuda kurumsallaşma standartlarının gözden geçirilmesine, var olan eksiklikler giderilerek gelişmiş ülke standartları yakalanmasına verilmelidir.
- Hukuk sistemi, her çağdaş ülkede olması gerektiği niteliklere kavuşturulmalı, adalet duygusu ve beklentisi daha fazla zayıflatılmamalıdır.
- Türkiye adeta bir ateş çemberinin tam ortasında bulunmaktadır. Bu ateşin sönmesi ve ekonomimize verdiği zararın azaltılabilmesi için dış politikadaki öncelikler de gözden geçirilmelidir.
- Türkiye'nin yeni bir toplumsal sözleşmeye, yeni bir toplumsal bütünlük çerçevesine, terörsüz bir ortama ve huzura ihtiyacı vardır. Bunun için tüm siyasi partilerin, acil-öncelikli toplumsal sorunlar çözülünceye kadar "siyaset üstü" tavır sergilemesi, siyasetçilerin ise dilini yumuşatması gerekmektedir.
- Kamuda mutlaka performansa dayalı liyakat sistemine geçilmeli, doğru kişiler doğru makamlara gelebilmeli, başarısız olan elenebilmelidir.
- Bilim, insan, eğitim ve üretim entegre bir bakış açısıyla ele alınmalı, eğitim ve öğretmen yetiştirme yenilenmelidir.

- Doğru stratejinin Ancak, doğru bilgi yardımıyla üretilebileceği gerçeğinden hareketle, Türkiye'de istatistik üretme sistemi ve altyapısı güçlendirilmeli, güvenli verilere hızla ulaşım imkanı sağlanmalıdır.
- Yazılı dokümanlarda yer alan ve kamuoyu ile paylaşılan reform programları acilen uygulamaya konulmalıdır.
- Türkiye yeni ve yenilikçi bir büyüme modelini hazırlamalı ve uygulamaya koymalıdır. Bu model, bilgi bazlı sanayileşme stratejisiyle desteklenmelidir. Bu çerçevede sanayileşme stratejisi de hazırlanmalıdır.
- Yatırım teşvik sistemi coğrafi boyutta haksız rekabeti önleyecek şekilde gözden geçirilmeli, yatırım iklimi, özellikle makro açıdan iyileştirilmelidir.
- Yüksek faiz-düşük kur dönemine bir daha dönülmemeli, gerçekçi değerlendirilmiş kur politikası uygulanmalıdır.
- Petrol fiyatlarındaki gerileme, en azından reel sektöre yani üretenlere daha fazla yansıtılmalıdır.
- Arazi rantları ve finansal kazançlar en az kurumlar vergisi düzeyinde vergilendirilmelidir.

Sanayicilere yönelik olarak 2016 yılı için genel ve özel nitelik açısından bazı önerilerimiz ise şunlardır;

- Dünya ekonomisinde 2008-2014 döneminin tersine 2016 yılında gelişmekte olan ülkeler için daha zorlu, gelişmiş ülkeler için ise mevcuda yakın veya biraz daha iyi koşulların geçerli olabileceği öngörülmektedir. İhracatçı firmaların bu temel beklentinin sektörleri ve firmaları için anlamını ve olası yansımalarını dikkate alarak kararlar vermesi uygun olacaktır.
- Yeni ve gelişen ihracat pazarlarına girmeye çalışırken gelir düzeyi yüksek geleneksel ihracat pazarlarına verilen önem azaltılmamalıdır.
- 2016 yılında kurlarda oldukça hareketli günler yaşanabilecektir. Kısa vadede oldukça iyi avantajlar sunabiliyor olsa da orta ve uzun vadede döviz pozisyonu açığı Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere ve firmalarına bir gün mutlaka bedel ödeyecektir. Bu nedenle 2016 yılında, en azından yılın ilk yarısında konjonktürün yönü netleşinceye kadar, mümkünse açığa düşülmemeli veya açık taşınabilecek sınırlarda tutulmalıdır.

- 2016 yılının ilk çeyreğinde faizler yüksek düzeyini koruyacak, hatta bir miktar daha artacak gibi görünmektedir. Nisan ayı ve sonrasında ise sıcak para hareketlerinin yönü ve nihayet enflasyon oranları faizlerin düzeyini belirleyecektir.
- Halihazırda karşılıksız çek ve protesto edilen senet tutarlarının geldiği düzey, ilave yansımalar üreteceğinden, vadeli satışlar ve müşteri tercihleri konusunda 2016 yılında çok daha dikkatli olunmalıdır.
- Böylesi bulutlu ortamlar her kesime maliyet yanında bazı fırsatları da getirmektedir. Etkileri ve sonuçları orta ve uzun vadeli (2-5 yıl) olarak görülebilecek karar ve uygulamalarda "hayır" ilk değil, son cevap seçeneği olarak görülmelidir.
- Sanayi sektörünün aktörlerinin dünyada ve neredeyse her sektörde yaşanan bu dönüşümün farkında olması, bu dönüşümün gereklilikleriyle uyumlu davranış ve yönetim anlayışını kazanması gerekmektedir. Bu bağlamda sanayicilerin, Endüstri 4.0 olarak da adlandırılan yeni sanayi devriminde artık; makineler ve ürünlerin birbiriyle eş zamanlı iletişim kurabildiğini, bilgisayarların makinelerin ötesine geçip fabrikaları yönetebildiğini, akıllı fabrikalar kurulmasının söz konusu olduğunu değerlendirmeleri gerekmektedir. Endüstri 4.0'ı incelemek, içselleştirmek ve uygulamak durumuna geldiklerinde sanayiciler çok daha yüksek katma değerli ürünler üretebileceklerdir.
- Sanayi sektörü özelinde geleneksel düşük katma değerli, düşük kar marjlı ürünleri birileri yine üretmeye devam edecektir. Ancak, anlayış ve ürünlerinde nitelik sıçraması yapanlar, yüksek katma değerli ürünler üretebilenler yarınarda var olacaktır. Sanayi sektöründe inovatif ürün ve daha çok da bunun teknolojisini üretebilenler lider olacaktır. Bu nedenle firmalarda 2016 yılı için mutlaka en az bir alanda inovasyon gerçekleştirilmesi hedefi konulmalı, bu hedefi uygun konumdaki tüm çalışanların içselleştirmesi sağlanmalıdır.
- Sektörde faaliyette bulunan firmalar gerek iç gerekse dış pazarlarda yıkıcı rekabete girmek yerine akılcı işbirlikleri geliştirmelidir. Rekabet, yıkıcı fiyat zemininden yenilikçi zemine kaydırılmalıdır.
- Büyük miktarda ve uzun vadeli yatırım kararları alınırken, olası yeni reform programları ve yeni büyüme stratejisi göz ardı edilmemelidir.

Sonuç olarak dünya ve Türkiye ekonomisini zorlu bir 2016 yılı beklemektedir. Bu zorluklar işletmelerin de yeni dengeler kurmasını gerektirecek, yatırım ve stok düzeyi kararlarının çok daha titizlikle alınması zorunluluğu doğacaktır. Bu yıl; dünyayı iyi okuyabilenlerin, Türkiye koşullarındaki olası değişikliklere kendini iyi hazırlayabilenlerin, herkesle birlikte koşmak yerine kendi yenilikçi kulvarını oluşturabilenlerin yılı olacaktır.

